

पुष्टिमागोपदेशिका Reg. No. 229

(भाग १)

आवृत्ति २
शोधित-प्रमाण.

प्रतिमानशास्त्री.
'साहित्यभूषण' 'शुद्धद्वैतशला'

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૧૮૮૨ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ

વિષય મંડળ : ૮૪૪ : ૫૨૨૪૩

શ્રીમદાષ્ટાદશચરણા વિજયન્તે.

શ્રીમદ્ગોસ્વામિકૃષ્ણભૂષણ શ્રીજીવનેશાચાર્યાત્મજ
શ્રી. ડ. શ્રીચંદ્રશેખરલાલ મહારાજની આજ્ઞાથી

પુષ્ટિમાર્ગોપદેશિકા.

(ભાગ ૧.)

પ્રથમકક્ષા અને દ્વિતીયકક્ષા.

બાલકો સ્ત્રીઓ અને પુષ્ટિમાર્ગના જિજ્ઞાસુમાટે
નિશાળોના ધોરણની પદ્ધતિથી સ્વવામાં
આવેલી, સરલ રમુજદાર વાર્તાઓથી
હરપુર, હરખેડે પુષ્ટિમાર્ગ સમજવાનું
ઉત્તમ સાધન.

ગુજરાતી પાંચમા, ઇંગ્રિજી ફર્સ્ટ સ્ટેન્ડર્ડ અને તે પછીના
ધોરણના વિદ્યાર્થીઓ ધોરણ કરી શકે.

લેખક—પ્રકાશક,

શાસ્ત્રી, ચી.મનલાલ હરિશંકર.

‘ સાહિત્યભૂષણ ’ ‘ શુદ્ધદ્વિતરણ. ’
બારસી.

દ્વિતીયાવૃત્તિ
સુધારાવધારા સાથે.] નંબર ૧. ૦-૧૩-૦ [પ્રત ૨૦૦૦
સપ્ત ૧૯૮૧ વર્ષોરમ

૫૨૨

કોપીરાઈટ લેખક શાસ્ત્રી-ચીમનલાલ હરિશંકર

અમદાવાદ
ગ્રંથસતી કોપીરાઈટ

પુસ્તક મળવાનું ઠેકાણું:—

- (૧) શાસ્ત્રી ચીમનલાલ હરિશંકર લઈ, સોનીકલ્યા,
બોરસદ (જી. ખેડા).
- (૨) દેશમુલ સલ્લુભાઈ છગનલાલ.
ડૉ. રીચીરોડ—ઝોડીસમાં. } મુ. અમદાવાદ.
- (૩) ચુનીલાલ કૃષ્ણરામ પંડિત, (ખડામંદિર), ભૂલેશ્વર મુખાઈ.
- (૪) જાણીતા બુકસેલરોને ત્યાં મુખાઈ, અમદાવાદ.
- (૫) પુષ્ટિમાર્ગીય પુસ્તકાલય નડિઆદ. (જી ખેડા.)
- (૬) લાલબાવામંદિર ભૂલેશ્વર, મુખાઈ.
- (૭) શ્રીગોકુલાધીશમંદિર, કેથીડ્રલસ્ટ્રીટ ભૂલેશ્વર,
મુખાઈ નં ૨.

અમદાવાદ—સલાપોસરોડ, ધી ડાયમંડ બ્યુઝિનેસ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં,
પરીખ દેવીદાસ છગનલાલે છાપ્યું

श्रीभागवतप्रतिपद्-मणिवर-भाषांशु-भूषितामूर्तिर्विजयते ।

श्रीमदाचार्यचरणाः ।

कश्चित्पाण्डित्यं चेन्न निगमगतिः सापि यद्धि न
क्रिया सा सापि स्याद्यदि न हरिमार्गे परिचयः ।

यदि स्यात्सोपि श्रीव्रजपतिरतिर्नेति निखिलै-
गुणैःरम्यं को वा बिलसति विना वल्लभवरम् ॥

(श्रीमद्युचरणाः)

અનુક્રમણિકા.

પાદ	નામ	પૃષ્ઠાક.
૧	પુષ્ટિમાર્ગ	૩
	મર્ચાદા અને પુષ્ટિ (નોટમાં)	૩
	પુષ્ટિનો અર્થ	૩
	પ્રભુ વરણ કોનું ડરે છે ?	૪
	પુષ્ટિના દાખલા (નોટમાં)	૬
૨	અહસઅધ (ભાગ ૧)	૭
	છવને પ્રભુનો વિયોગ	૭
	શ્રીમહાપ્રભુજીની ચિન્તા દૂર કરવા ભગવાનનું પ્રાકટય	૮
	અહસઅધથી સર્વ દોષની નિવૃત્તિ અને નવા દોષો	
	કમ દૂર કરવા ?	૮-૯
૩	અહસઅધ (ભાગ ૨)	૧૦
	અહસઅધમાં 'અહસ' શબ્દ મુકવાનો આશય	૧૦
	પાત્ર પ્રકાગના દોષોનું વર્ણન	૧૧
	અહસઅધ લીધેલા વૈષ્ણવે કેમ વર્તવું ? તેના ઉપર	
	નાગાયણદાસ વૈષ્ણવનો દૃષ્ટાન્ત	૧૩
૪	શ્રીમહાપ્રભુજીનું પ્રાકટય	૧૪
	શ્રીમહાપ્રભુજીને ભૂતલપર પધારવાની આજ્ઞા	૧૪
	શ્રીમદાચાર્યચગણુનું કેવા કુલમાં પ્રાકટય છે ?	૧૬
	પ્રાકટયના ધ્યાનનું અને પ્રાકટય સમયનું વર્ણન	૧૭
૫	સેવા	૧૮
	મેવાની આવશ્યકતા	૧૮
	મેવાના ત્રણ પ્રકાર	૧૮
	કુલનદાસનો નામસેવા માટે દૃષ્ટાન્ત	૨૦

પાઠ	નામ	પૃષ્ઠાક
૬	ગુરુનાં લક્ષણ	૨૧
	અજગર અને કીડીનું શ્રીમહાપ્રભુજીએ આપેલું દષ્ટાન્ત	૨૧
	શાસ્ત્રમા ગુરુના કહેલા લક્ષણ	૨૨
	નિબન્ધમા કહેલા ગુરુના લક્ષણ	૨૩
૭	શ્રીમહાચાર્યચરણ (સ્વરૂપવિચાર)	૨૪
	મુખાવતાર કેમ કહેવાયા ?	૨૪
	વૈશ્વાનર કેમ કહેવાયા ?	૨૫
	મનુખાવતાર કેમ લીધા ?	૨૫
	સૌન્દર્યનું નિધાન શ્રીમહાપ્રભુજી છે	૨૬
	શ્રીમહાપ્રભુજીનું પ્રાકટય ભૂતલ ઉપર ન થયું હન તો ?	૨૬
૮	ભક્તિવશતા (કવિતા)	૨૮
૯	અષ્ટાક્ષરમન્ત્ર	૨૯
	કૃષ્ણદાસ મેધનનો દષ્ટાન્ત	૨૯
	આઠે અક્ષરનું માહાત્મ્ય	૩૦
૧૦	શ્રીવિદુલેશ પ્રભુચરણ (ચરિત્ર)	૩૨
	શ્રીવિદુલેશ પ્રભુચરણનું ચિત્રજી અને મગલાચરણ શ્લોક	૩૭
૧૧	અસમર્પિતનો ત્યાગ	૩૮
	આહારશુદ્ધિથી થતા ફાયદા	૩૮
	આદ્ધમા શું કરવું ?	૩૯
	અસમર્પિતનો ઉપયોગ કરવાને મન થાય તો ?	૩૯
	સમર્પણ કરવાને ગુચ્છાય તો શું કરવું ?	૪૦
	દાન અને સમર્પણમા તફાવત	૪૦
૧૨	શ્રીગોકુલનાથજી (ચરિત્ર)	૪૩
	માલા ઉપર આકૃત	૪૫
૧૩	કૈવીજીવન	૪૬
	અખ્યા ક્ષત્રિયાણીનો દષ્ટાન્ત	૪૬
	ચિન્તા શ્લેશ.	૪૭

પાદ	નામ	પૃષ્ઠાક
૧૪	શ્રીહરિરાયજી	૪૬
	આપશ્રીનો મુદ્રાલેખ (ચિત્રજી)	૫૧
	શ્રીપુરુષોત્તમજી અને શ્રીહરિરાયજી	૫૧
	શિક્ષાપત્ર લખવાનો આશય	૫૩
૧૫	જય શ્રીકૃષ્ણ	૫૫
	કાને ઉદ્દેશીને કહીએ છીએ ?	૫૬
૧	શ્રીદિવકીનન્દનજી (ચત્રિ)	૫૭
૧૭	વૈષ્ણવનાં ચિન્હ	૬૦
૧૮	મનુષ્યજન્મ (કવિના)	૬૨
૧૯	શ્રીકૃષ્ણ (સ્વરૂપ વિચાર)	૬૩
૨૦	મૂર્તિ-સ્વરૂપ	૬૫
	સ્વરૂપરૂપે આવિર્ભાવ	૬૫
	શ્રીકૃષ્ણચન્દ્રના જ સ્વરૂપનો વિચાર કરવો	૬૬
૨૧	પુણિમાર્ગનું મૂલ	૬૮
	અન્વયવ્યતિરેકમાટે અનુક્રમે સભા અને નૃગનો દૃષ્ટાન્ત	૬૯
૨૨	શ્રીમદ્ધર્મચરણોક્તશિક્ષાન્ધોક્તી	૭૧
૨૩	સ્વધર્મનિર્ણય	૭૨
	મેવાધર્મમા સ્વધર્મનો અન્તર્ભાવ	૭૪
	સેનાધર્મનું સર્વથી ઉત્કૃષ્ટપણું	૭૮
૨૮	અર્થનામનો બીજો પુરુષાર્થ	૭૯
૨૫	કામ નામનો ત્રીજો પુરુષાર્થ	૮૨
૨૬	વિદ્યાસ	૮૪
	અક્ષાત્રનો દૃષ્ટાન્ત	૮૫
	કુલનદાસજીનો દૃષ્ટાન્ત	૮૬
	ચિત્રજી (શ્રીપુરુષોત્તમજી)	૮૮
૨૭	શ્રીપુરુષોત્તમજી મહારાજ	૮૯
	વિવાસપાદન	૯૦

પાઠ	નામ	પૃષ્ઠાક
૨૮	અન્ધન	૯૨
	કામાખ્યરોપ ક્રોધ અને લોભથી થતું નુકસાન	૯૩
૨૯	કનકાલિષેક	૯૪
	કૃષ્ણદેવ રાગની સભામા વિજય	૯૫
	શ્રીયમુનાજી (ચિત્રજી)	૯૭
૩૦	શ્રીયમુનાજીનું ચરિત્ર	૯૮
	આઠ સિદ્ધિઓ શ્રીયમુનાજી આપે છે	૯૯
	પ્રાકટ્યની વાત	૯૯
૩૧	પ્રાતઃસ્મરણ	૧૦૧
૩૨	ફક્ત એક જ	૧૦૩
	ઉત્કલદેશના રાજાભોજદેવની સભામા ચાગ પ્રશ્નનો નિર્ણય	
૩૩	ભગવાનનાં ત્રણ સ્વરૂપ	૧૦૫
	ગંગાજીનો દષ્ટાંત	૧૦૬
	કોષ્ટકથી ત્રણ પ્રકારના સ્વરૂપની સમજણ	૧૦૭
	લોકાર્થી અને ક્વિષ્ટ જો ભગવાનને ભજો તો ?	૧૦૮
	વ્યૂહ	૧૦૮
૩૪	પુષ્ટિના ચાર ભેદ	૧૦૯
	પુષ્ટિભક્તિનું કોષ્ટક	૧૦૯
	પુષ્ટિપ્રવાહ ભક્તોના લક્ષણ	૧૧૦
	પુષ્ટિમયાદા ભક્તોના લક્ષણ	૧૧૦
	પુષ્ટિ-પુષ્ટિભક્તોના લક્ષણ	૧૧૧
	કેવલમયાદા	૧૧૨
	કેવલપ્રવાહ	૧૧૩
૩૫	પુષ્ટિસૃષ્ટિ	૧૧૪
૩૬	આસુરી સૃષ્ટિ	૧૧૭
	કોષ્ટકથી અસુર દુર્ગ ભેદનો સમજણ	૧૧૮
૩૭	વૈષ્ણવ કોને કહેવો ? (કવિતા)	૧૧૯

પાઠ	નામ	પૃષ્ઠક
૩૮	વૈષ્ણવ નથી થયો ? (કવિતા)	૧૨૦
૩૯	વૈષ્ણવના નિયમો	૧૨૨
	વિવેક, ધૈર્ય, આશ્રય	૧૨૨
૪૦	વૈષ્ણવનાં લક્ષણ (કવિતા)	૧૨૩
૪૧	શ્રીભાગવત	૧૨૪
	બાર અંગ	૧૨૫
	શ્રીભાગવતમા ત્રણ પ્રકારની ભાષા	૧૨૫
	શ્રીભાગવત ઉપર સાહિત્ય	૧૨૬
	શ્રીભાગવતને શ્રુતિપણ્ય	૧૨૭
૪૨	પ્રેમબીજનું પાપણ્ય	૧૨૮
	સેવામા એકાગ્ર ચિત્ત રાખવું તે ઉપર આદેશ	
	વૈષ્ણવનો દૃષ્ટાન્ત	૧૨૯
	પ્રેમ-આસક્તિ-વ્યસનના લક્ષણ	૧૩૦
૪૩	ઇન્દ્રિયનો વિનિયોગ (કવિતા)	૧૩૧
૪૪	પુરુષાર્થ ચોથો ભાક્ષ	૧૩૨
૪૫	સેવામાં ત્રણ પ્રતિબંધ	૧૩૭
૪૬	સેવામા ત્રણ ફલ	૧૪૦
	„ „ „ (કોષ્ટક)	૧૪૨

પ્રથમભાગની

અનુક્રમણિકા

સમાપ્ત.

દ્વિતીયાવૃત્તિ માટે.

અન્ય વાંચનારની ફરજ.

આ અન્ય વૈષ્ણવોમાં અધિક પ્રિય થઇ પડયો. એ વાત પ્રત્યક્ષ છે. ચાર માસમાં બે હજાર પ્રતિ જનસમાજે જોત જોતામાં સંગ્રહી લીધી, અને બીજા અનેક પત્રો આવ્યા, કંઇ વાર્તામાં વંચાવી શરૂ કરી, કંઇ મંડળીમાં દાખલ થઇ કંઇ શાલામાં અભ્યાસક્રમમાં આવેખાઇ, કાંઇએ કુટુંબમાં અને ઘરમાં શિક્ષણ આપવા શરૂ કરી, અને હાલમાં વે. શા. શાસ્ત્રીજી વસંતરામ જણાવે છે કે-વૈષ્ણવ મહાસભાએ પ્રુદિમાર્ગો-પદ્દેશિકાને પાઠ્ય પુસ્તક તરીકે ચલાવી છે. કાંઇએ સૌ પ્રતિ મક્કત વહેંચી, કાંઇએ બસો કાંઇએ ત્રણસો એમ વિનામૂલ્ય વહેંચાઇ. કારણકે અમે વિનામૂલ્ય વહેંચનારને ન્યૂનાધિક ન્યોછાવરની વ્યવસ્થા કરીઆપી હતી. આ વાચન પછી મારા ઉપર ગો બાલકોના, વિદ્વાનોના અને વૈષ્ણવ વર્ગના એટલા બધા અભિપ્રાય પત્ર આવ્યા છે કે તે અત્ર છાપવા સ્થલ નથી, અને તેમાં જો મારી શ્વાધા હોય તો તેને સ્પર્શ પણ ન કરું પરન્તુ પ્રુદિમાર્ગોપદ્દેશિકામાટે સામાન્ય રીતે અભિપ્રાયોમાં સર્વ સાધારણ શબ્દો નીચે મુજબ છે. (આ અભિપ્રાયના શબ્દો છાપતા પહેલાં ક્રમા મારું કુ. મારે આળસુ વૈષ્ણવોને આ શબ્દો ભેટ કરવા છે.

“ આ પુસ્તક બરોબર સમયે બહાર પડ્યું જ વખતે વૈષ્ણવો ગૃહશિક્ષણ દાખલ કરવાને તૈયાર થયા, અને કયા પુસ્તકથી અભ્યાસ કરાવવો ? એ પુસ્તકની મુઝવણમાં હતા તે મુઝવણ જરૂર આ પુસ્તકે દૂર કરી છે ”

“ આ પુસ્તક અમારા કુટુંબમાં હમેશ વચ્ચે છે જટલો આ ગ્રંથથી અમે સ્વમાર્ગના જુદા જુદા વિષયો સમજવામાં ફાવી શક્યા તેવા અન્ય ગ્રંથોથી અમે પ્રવેશ કરી શકતા ન હતા કારણકે તે એકજ વિષય ઉપર એક ગ્રંથ ભરેલો હોય, અથવા તો કઠિન હોય, અથવા ભાષા જડબાફાડ હોય, અથવા શૈલી સારી ન હોય, તો અમે સાધારણ ભણેલા વૈષ્ણવો શી રીતે સમજી શકીએ આ પુષ્ટિમાર્ગોપદેશિકા તે સર્વ દોષોથી મુક્ત છે, એટલુંજ નહિ પરંતુ કઠિન સિદ્ધાન્તને વાતોના રૂપમાં સમજાવી, કોમલ બનાવી કોમલ મગજના બાલકો અવ્યુત્પન્ન સ્ત્રી પુરુષો વાંચી શકે અને રસભર પૂર્ણ કરે સમ્પ્રદાય પણ સમજે, એવી પદ્ધતિ હોવાથી ઉપોદ્ધાતમાં આ ગ્રંથથી સ્વધર્મમાં રચિ ઉત્પન્ન કરવાની જે પ્રતિજ્ઞા કરી છે. તે જરૂર સાર્યક થાય છે. ”

હુ આ ગ્રંથ વાંચનારની પાસે નીચે પ્રમાણે દ્વદય માગું છું.

૧. તમે આ ગ્રંથ સમ્પૂર્ણ વાંચ્યો ?
૨. તમોને આ ગ્રંથ વાંચવામાં ક્યાં ક્યાં હરકત પડી ! અને ક્યાં ક્યાં ન સમજ્યા ? અને સતોષ થયો હોય તો તે પણ જણાવશો.

- ૩ તમે તમારા ગૃહમાં કુટુંબમાં ઢેઢલા પાઠ તૈયાર કરાવ્યા ?
- ૪ અથવા મંડલીમાં ઢેઢલા વૈષ્ણવોને સમજાવ્યા
- ૫ તમે તમારા ગામમાં વા જ્ઞાતિમાં વિનામૂલ્ય આ અન્થ વહેંચવા તૈયાર છો ?
- ૬ (તમે વિનામૂલ્ય વહેંચવા તૈયાર હો તો ન્યૂનાધિક ન્યો-છાવરની વ્યવસ્થા કરીશું)

જે જે પ્રમાણે સુધારા વધારા કરવાની જરૂર પડી તે આ બીજી આવૃત્તિમાં કર્યા છે અને પુરુષાર્થ ચોથા ' મોક્ષ ' નો પાઠ પણ સારી સરલ ભાષામાં વધુ લખ્યો છે

શાસ્ત્રી ચીમનલાલ હરિશંકર

જી ખેડ — બોરસદ.

સૂચના.

આ પુષ્ટિમાર્ગોપદેશિકાના બીજા ભાગ માટે નામ નોંધાવો. જેમ માયાવાદીઓનો ચન્દ્રકાન્ત છે, તેવી શૈલીથી આ અન્થમાં બ્રહ્મવાદ લખાયો છે. શિરનામું ઉપર સુજળ છે.

મારે કંઈક કહેવું છે.

વણા રખતથી એવી માગણી થતી હતી કે ધાર્મિકશિક્ષણ આપવા માટે ખાલકના હાથમા મુકવા લાયક પુષ્ટિમાર્ગીય ગ્રન્થ કયો? તેવો ગ્રન્થ આપણી પાસે હાજર ન હતો. તેમ જ ખાલકોને ધાર્મિક શિક્ષણ આપવાની ધણી જ આવશ્યકતા છે એ વાત હરકેાઇ કમ્બલ કરી રહ્યા છે. ઘરણું કે શાળામા કે નિશાળમા કે સ્કુલમા ધાર્મિક શિક્ષણનો તદ્દન અભાવ થઈ ગયો છે. સ્કુલમા તો આજ સુધી હિન્દુસ્થાનમા કેટલા બોર્ડ થઈ ગયા, તેની વાત શિખવાડશે કે હુમાયુ વિગેરે દેશી રાજાઓની નબલાઈ બહુવશે પરંતુ આપણા પરમપૂજ્ય ગુરુચરણોની વાત તો કોને પણ નહિ પડવા દે. પ્રાથમિક માધ્યમિક અને ઉચ્ચતમ એવી ત્રણ પ્રકારની આજની કુળવણી લાઇને નિકળેલા આપણા યુવાનને સ્વર્ધર્મ શું વસ્તુ છે, તેનું જ્ઞાન કયા છે? હવે બાકી રહ્યો ગૃહસંસ્કાર, આપણા વૈષ્ણવોના નરમા સેકડે પચાણું ટકા એવા કુટુંબ છે, જેમને બ્રહ્મસંપદ લીધા છતાં પણ પુષ્ટિમાર્ગ એટલે શું, એનું જ્ઞાન નથી હોતું. જો આવા વૈષ્ણવો વિચાર કરે કે મારા ઘરમા ધાર્મિક શિક્ષણ દાખલ કરવું છે, તો આવકના હાથમા ધાર્મિક પુસ્તક કયું મુકવું? તે માટે ભારે મુઝવણ હતી અને વણા વૈષ્ણવો, વિદ્વાનો અને જો શ્રીજીવનેશાચાર્યાત્મજ શ્રીરણછોડજી મહારાજ તરફથી, તેમજ એક બે વખત સુરતસ્થ જો શ્રીમદ્મજરતલાલજી મહારાજ તરફથી પણ આવી બધાનું પુસ્તક ગ્રંથવા માટે સૂચના કરવામા આવી એટલે મેં એ કામ કરવા નિશ્ચય કર્યો અને પ્રથમ મેં નીચે પ્રમાણે મારી કલમ ઉપર કાણું મેલ્યો.

પ્રથમ તો મારે પાઠ કેમ રચવા એનો અભ્યાસ કરવો પડ્યો. ગ્વામી સત્યદેવની શિક્ષણકલા, અને અન્ય પ્રોફેસરના શિક્ષણશાસ્ત્ર તથા અલ્હાબાદ યુનિવર્સિટીનું શિક્ષણવિજ્ઞાન વિગેરે વાંચી પાઠો કેમ બનાવવા, તે હું નમજ્યો ત્યારબાદ મેં ગુજરાતી પહેલી બીજી ત્રણ ચોથી ચોપડી જેમ

પાત્ર પુસ્તક સુધી લાલેલા છોકરને કેમ રુચિ થાય એવો ક્રમ જોયો ત્યારબાદ ધર્મના પાઠોમા તે પદ્ધતિ ઉતારવાને મારે બહુ જ એકતાન થવું પડ્યું, કારણ કે ધર્મ સમજાવવો, બાલકની રુચિ કાયમ રાખવી, અને જિજ્ઞાસાવૃત્તિ ઉત્પન્ન કરવી એ સર્વ જાળવીને કામ કરવું રહ્યું દુકામા કહીએ તો મારે ધાર્મિક પુસ્તક બાલકના હાથમા મુકવું છે, છતાં વિષયગૌરવ રાખવું છે વિષયગૌરવ રાખ્યા છતાં કદિ ન થઈ જાય, તે જાળવવું છે સરલ કરતાં વિષયગૌરવ ન જતું રહે આવે. મારે તરફનો વિચાર કરવો પડ્યો ઉપરાંત એકે ઝીણી દૃષ્ટિ એ રાખવી પડી કે વાર્તાઓ અથવા વૃત્તાન્ત એવા મુકવા કે જેમાથી કઈ ઉત્તમ અવનવી સામ્રદાયિક સંસ્કૃતિ વાચકના મગજમા આવે

આપના હસ્તમા આ પુષ્ટિમાર્ગોપદેશિકા મુકતા પહેલાં મારે આપને કંઈક કહેવું છે, આ મન્ય એ વિદ્વાનને માટે નથી કર્યો, તેમજ પડિત-મન્યને માટે નથી કર્યો, પરંતુ જે બાલકને સ્ત્રીઓને અથવા આ પુષ્ટિ-માર્ગ જાણવાની ઇચ્છા હોય તેના હસ્તમા આ પુસ્તક મુકુ છું

જે પુષ્ટિમાર્ગ ભક્તિમાર્ગ છે, જે પુષ્ટિમાર્ગમા સેવા એ સાધન છે, અને સેવા એ જ ફલ છે જે પુષ્ટિમાર્ગને નિર્જુલ્ય ભક્તિમાર્ગ તરીકે જોવાનીએ છીએ તે પુષ્ટિમાર્ગના બાલકના મગજમા પ્રારંભમા વેદાન્ત-જ્ઞાન અથવા અન્યમાર્ગના ખડન મડન ન સમજાવતા, ન દંસાવતા, ભક્તિમાર્ગ જ સમજાવવા ઉચિત ધાર્યો, કારણ કે સેવા એ જ મારો સ્વધર્મ પુષ્ટિમાર્ગ છે, એવું સમજે

ચરિત્રો—આપણા માર્ગમા વિદ્વાન મહાનુભવી આચાર્યો થઈ ગયા છે એ જાણવાને, તેમજ સામ્રદાયિક ઇતિહાસ કંઈક દરજે બાલકના ખ્યાલમા આવે, તે માટે ત્રીગોકુલનાથજી, શ્રીહરિરાયજી, શ્રીદેવકીનન્દનજી શ્રીપુરુષોત્તમજી એવા કેટલાક સુંદર ચરિત્ર મૂક્યા છે જેમાથી ઇતિહાસ ઉપરાંત અનુકરણીય શિક્ષણ મળે શ્રીદેવકીનન્દનજીને ત્રીગુણાધીશીકૃષ્ણઃ શરણં મમ ના ઉચ્ચારથી ખેલાવતા હતા આવી રીતે આજના બાલકને પણ મા આપ અણક્ષર મગથી ખેલન કરાવે તો સહજ સરકાર પ્રાપ્ત થાય આં શિવાય, કુલનદાસ, કૃષ્ણદાસમેધન, કૃષ્ણદેવરાજ તથા અ બા ક્ષત્રિયાણી

વિગેરે અનેક લગવદીયોના ચરિત્ર સિદ્ધાન્તમા લખેટીને એવી ગુથણી કરી છે કે બાલકને વાતોમા જ સિદ્ધાન્તજ્ઞાન થઇ જાય

વૈષ્ણવતા—આ સાથે બ્રહ્મસખ્ય શુ ? જયગ્રીકૃષ્ણ, અષ્ટાક્ષર, દ્વૈતી-
ગુણ વૈષ્ણવતા ચિન્હ, વિગેરે પાઠો વ્યવહારિક વૈષ્ણવતાનું શિક્ષણ આપવા માટે ગોઠવવામા આવ્યા છે વૈષ્ણવનું લક્ષણ સમજવાને ૩૭, ૩૮, ૩૯ ૪૦ પાઠો મુક્યા છે

આ વખતે એ કક્ષા પાઠી છે પ્રથમ કક્ષામા નીચ પાઠ છે દ્વિતી-
યકક્ષામા ૨૧ મી ૪૫ પાઠ છે પ્રથમ કક્ષા કરતા દ્વિતીયકક્ષામા કઇંક સાધારણ ઠહિનાશ છે, પ્રથમકક્ષા પછી તે સમજાય એવો છે વધારે આગળ ચાલતા જરા કોઇ કોઇ પાઠમા સિદ્ધાન્તના છમકલા કરવા પડ્યા છે જેમકે ધર્મ નામના પુરુષાર્થને સમજવા માટે મારે સભાસદ અને ધર્માચાર્યનો સવાદ ગ્યવો પડ્યો તેમા અતરંગ બહિરંગ ધર્મનું નિરૂપણ કરવું પડ્યું છે

સ્વરૂપજ્ઞાન—શ્રીમદ્દાપ્રભુજીનું પ્રાકટ્ય, અને ગુરુના લક્ષણ, શ્રીમદ્દા-
પ્રભુજીનું સ્વરૂપ, શ્રીકૃષ્ણનું સ્વરૂપ, મૂર્તિ, શ્રીયમુનાજીનું સ્વરૂપ શ્રીભાગવતનું સ્વરૂપ, વિગેરે સિદ્ધાન્તનું સ્વરૂપ સમજવવા સરલ ભાષામા પાઠો યોજ્યા

હવે મારે સારાશમા કહેવાનું કે આ માર્ગોપદેશિકા વાચનારને નીચેના પુસ્તકનો લાભ મળી જશે, તેને તે તે ગ્રંથોનું જ્ઞાન સારાશ રૂપે થઈ જાય પુષ્ટિમાર્ગ સમજવાને પુષ્ટિપુષ્ટિ વિગેરે ચારે બેઠ ઉપરાંત પુષ્ટિમાર્ગ એટલે શુ ? એમ સમજો, અને સરલતાથી ગ્રંથ વાંચી કાઢે આ પ્રથમ ભાગમા લગભગ ૨૫ ગ્રંથો સમજવા સલાવ છે

ગ્રંથ

પાઠ.

(૧) સિદ્ધાન્તપ્રકાશ, (૨-૩)	(૧૩) મૂલરૂપનિરૂપણ (૧૮)
(૨) સિદ્ધાન્તમુક્તાવલિ (૫-૩૩)	(૧૪) મૂર્તિપૂજનાદ (૨૦)
(૩) શ્રીમદ્દાપ્રભુજીના ચરિત્ર પૈકી	(૧૫) પુષ્ટિપ્રવાહમયોદા (૨૧)
કેટલોક ભાગ (૪) (૨૬-૩૨)	૩૪-૩૫-૩૬
(૪) સૌન્દર્યપદ (૭)	(૧૬) શિક્ષાશ્લોકી... . (૨૨)

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય અમદાવાદ

૧૫

ગુજરાતી કૉપીરાઈટ સમ્રૂહ

(૫) અષ્ટાક્ષરમત્રનિરૂપણ (૯)	(૧૭) ચતુશ્લોકી ૨૩-૨૪-૨૫
(૬) શ્રીગુસાધજીના ચરિત્રમાનો કેટલોક ભાગ (૧૦)	(૧૮) ભક્તિવર્ધિની (૨૬)
(૭) શ્રીગોકુલનાથજીનું ચરિત્ર (૧૧)	(૧૯) કામાખ્યદોષવિવરણ (૨૮)
(૮) સંનિબધની કારિકા ૨૩૦ થી ૨૪૦ (૧૩)	(૨૦) શ્રીયમુનાષ્ટક (૩૦)
(૯) શ્રીહરિચરણચરિત્ર (૧૪)	(૨૧) પ્રાતસ્મરણ (૩૧)
(૧૦) જ્યમશ્રીકૃષ્ણવાદ (૧૫)	(૨૨) દયારામભાષના કેટલાક કાવ્યો (૩૭-૩૮-૪૦)
(૧૧) તુલસીમાલાધારણવાદ (૧૬)	(૨૩) વિવેકવૈયાંશય (૩૯)
(૧૨) ઊર્ધ્વપુણ્ડ્રમાર્તણ્ડ (૧૭)	(૨૪) સેવાક્ષ
	(૨૫) પુષ્ટિમાર્ગનિરૂપણ

મારે તો બાલકને આ ગ્રન્થથી કંઈ ઉત્તમ કોટીનું વિદ્યાન બનાવવું નથી, મારે તો ફક્ત સમ્પ્રદાયના તરફ અભિરુચિ કરવી છે. આ સમ્પ્રદાયના બાલકો વારંવાર લાયબલ કેસ અને પુષ્ટિમાર્ગનો ઇતિહાસ જોવા અન્યાયથી ભરેલા પુસ્તકો વાંચી લાગી ન જાય અને મારો સમ્પ્રદાય શુદ્ધ છે એવું સત્ય સમજે, એ આ ગ્રન્થનો આશય છે. જુદા આક્ષેપકોને મારી ભલામણ છે કે એક વખત આ પુસ્તક વાંચે અને પુનઃ પોતાનો અભિપ્રાય સમ્પ્રદાય માટે બાધે.

ઉપકારસ્મરણ—(૧) હું પ્રથમ તો શ્રીજીવનેશાત્મજ વિદ્યાનુરાગી સામ્પ્રદાયિકગ્રન્થોદ્ધારણ પ્રયત્નાત્મા શ્રીરણછોડલાલજી મહારાજનો ઉપકાર માનું છું. કારણ કે મને આપશ્રીએ આ ગ્રન્થની અંદર કેટલીક સૂચના કરેલી તે ઉપરાંત અનેક પ્રકારની સહાય કરી છે. વસ્તુતઃસ્તુ આ ગ્રન્થનો પ્રાકુલાવ જ આપશ્રીની આજ્ઞાથી અને આપશ્રીના પ્રતાપથી છે, એમ કહેવાને મારું મન હર્ષાય છે.

(૨) શ્રીમદ્દગોસ્વામિકુલભૂષણ વિદ્યાવિલાસી શ્રીમદ્દગ્ગરલલાલજી મહારાજે મને બોરસદ સુરત અને પેટલાદ મુકામે આવા ગ્રન્થમાટે આજ્ઞા કરેલી, સૂચનાઓ પણ કરેલી આપશ્રી સામ્પ્રદાયિક સિદ્ધાન્ત બાલકોના

હૃદયમાં સરલતાથી કેમ વ્યાપ્ત થાય એને માટે સુંદર યોજનાઓ અમલમાં મુજવાની ઇચ્છા ધરાવે છે

(૩) વે શા સ ભગવચ્છાત્રનિષ્ણાત શાસ્ત્રીજી મગનલાલભાઈએ મને નિબધાનુસારિણી સરણી દર્શાવી હતી એ જાણ્યું કે—બાલકને તત્ત્વ-દીપ જેવો અન્ધ પ્રથમ હાથમાં મુકવો, એથી અરુચિ થશે, એવા ભવથી એ આપની સૂચના બીજા ભાગ માટે રાખી છે તેમાં વિષય દર્શાવતા વખતે કલ્પિત શાય તો હરકત નહિ તે ઉપરાંત પ્રથમ ભાગનું સર્વ લખાણ જોઈ યોગ્ય સૂચના આપી ઉપકૃત કર્યો છે

(૪) સમ્પ્રદાયના રા તેલીવાલા મૂલચન્દ્રભાઈ તથા મહાશય ધિરુભાઈ સાકલીઆએ આ અન્ધ જોઈ ‘ધણે સારો ઉપયોગી અન્ધ થશે’ એમ આનંદ પ્રદર્શિત કર્યો હતો આપે જે ચરિત્રા પ્રકટ કર્યો છે, તે પૈકી કેટલાક મને ઉપયુક્ત થયા છે

(૫) પ્રથમાવૃત્તિ વખતે તેમજ આ દ્વિતીયાવૃત્તિ વખતે વે—શા—સ શાસ્ત્રીજી વસંતરામ ભાઈએ ખોલ આપીને તથા પતાકાદ્વારા પ્રસિદ્ધ કરીને ઉપકૃત કર્યો છે

આ સર્વનો આભારી ભવદીય

ચીમનશાસ્ત્રી,

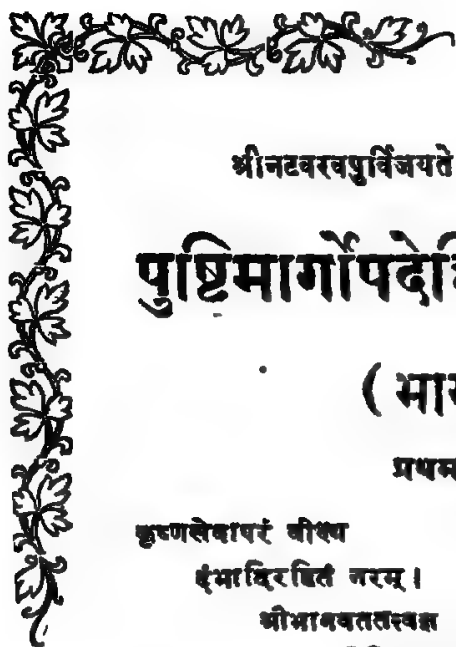
‘સાહિત્યભૂષણ’ ‘શુદ્ધાદ્વૈતરત્ન’

गो० श्रीजीवनेशाचार्यात्मज-
श्रीरणछोडलालजी महाराज
(सु आर्ध-वैराग्य ६२)

श्रीनटवरचपुर्विजयते ।

पुष्टिमार्गोपदेशिका

(भाग १)

प्रथमकक्षा.

कृष्णसेवापरं वीक्ष्य

ईमादिरक्षितं नरम् ।

श्रीभानवततत्त्वज्ञ

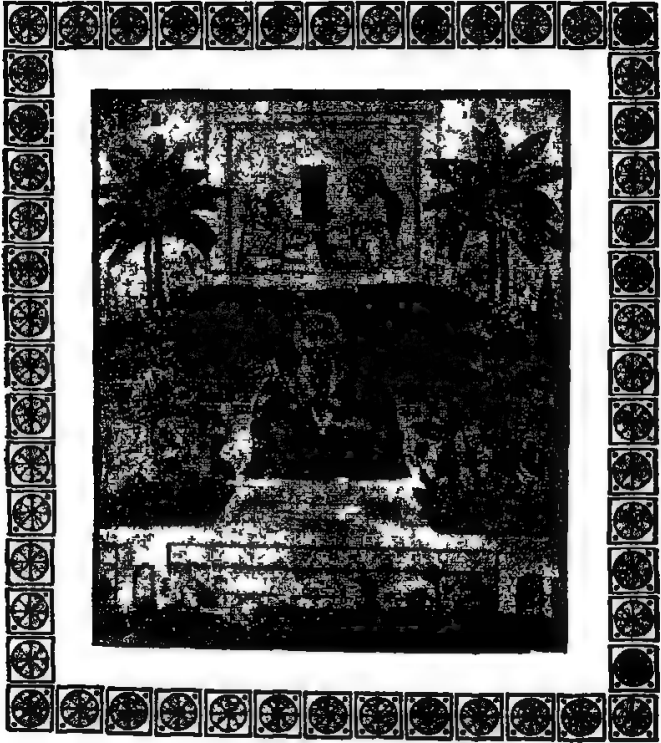
भजेज्जिज्ञासुरादरात् ।

(श्रीमहाप्रभुजी)

चीमनसाली,

‘ साहित्यभूषण ’ ‘ शुद्धाद्वैतरत्न ’

શ્રીપ્રભુચરણ અને સાત લાક્ષણ.

શ્રીગોપીજનવલ્લભાય નમઃ ।

શ્રીમદ્વાચાર્યચરણકમલેભ્યો નમઃ ।

પુષ્ટિમાર્ગોપદેશિકા.

પાઠ-૧ પુષ્ટિમાર્ગ.

ગોવિન્દ—ગુરુદેવ ! આપણા માર્ગનું નામ શું ?

ગુરુદેવ—આપણા માર્ગનું નામ પુષ્ટિમાર્ગ છે.

ગોવિન્દ—પુષ્ટિમાર્ગ એટલે શું ?

ગુરુદેવ—પુષ્ટિ એટલે ભગવાનની કૃપા, આ કૃપા મેલવવાનો જે માર્ગ તે પુષ્ટિમાર્ગ કહેવાય. જેમા પરંપરાથી પ્રાપ્ત ‘શ્રીહરિના મંત્રનું ઉત્તમ જ્ઞાન હોય તેને માર્ગ અથવા સમ્પ્રદાય કહેવાય છે.’ શ્રીમહાપ્રભુજીએ આ માર્ગનો આપણે માટે પ્રચાર કર્યો.

ગોવિન્દ—કેમ વારુ ? પ્રચાર કરવાનું કારણ ?

(જે બાલક ધારણ કરી શકે તો નીચેના લક્ષણો કહેવા, યાદ ગળો કે બહારકારે હસાવો નહિ)

પુષ્ટિ એટલે પોષણ પોષણ એટલે ભગવાનનો અનુગ્રહ ભગવાનનો અનુગ્રહ એવો તો બલવાન છે કે કાલ, કર્મ, સ્વભાવ પશુ બાધ ન કરી શકે જીવની કૃતિથી બનીશકે એવા કર્મ, જ્ઞાન, ભક્તિરૂપ સાધનો શાસ્ત્રમા કહ્યા છે, તે આચરવાથી જે મુક્તિ મેલે તેને મર્યાદા કહેવાય પરંતુ તે સાધનની દરકાર વિના જ ભગવાન કૃપા કરી પોતાના જ બલથી જીવનો ઉદ્ધાર કરી પોતાની પ્રાપ્તિ કરાવે તે પુષ્ટિ.

પુષ્ટિમાર્ગપદેશિકા.

ગુરુદેવ—પ્રભુને મેલવવાના સર્વ માર્ગો આ કલિયુગમાં નાશ થઈ ગયા, મન્ત્રમા દેવતા ન રહ્યા; વૈરાગ્ય વિના જ્ઞાન ન થયું, ગંગાદિ તીર્થોમાં દુષ્ટ લોકો વસવા લાગ્યા; *ભક્તિમાર્ગમા પણ ભજન કરવાની અનુકૂલતા વિના જીવો ભજન કરી શક્યા નહિ, આમ તરવાને એક પણ માર્ગ ન રહ્યો, ત્યારે ભગવાને સાધન વગરના જીવોનો ઉદ્ધાર કરવાને આત્માર્થ-સ્વરૂપે પધારી પુષ્ટિમાર્ગનો પ્રચાર કર્યો.

ગોવિન્દ—ગુરુદેવ ! એ માર્ગ ક્યાથી પ્રકટ કર્યો ?

ગુરુદેવ—†શાસ્ત્રમાથી જ પ્રકટ કર્યો. ભગવાને કેવલ કૃપાથી જ કેટલાક જીવોનો ઉદ્ધાર કર્યો છે, એવું કાલે વ્યાખ્યાનમા સાંભળ્યું ન હતું ?

ગોવિન્દ—હા ગુરુદેવ ! ગોપીજનો વિગેરે ઘણા ભકતોનો ભગવાને કૃપાથી જ ઉદ્ધાર કર્યો છે.

* કલૌ મત્ત્યાદિમાર્ગા હિ દુ સાધ્યા इति मे मतिः ।

† મક્તિમાર્ગસ્ય કથનાત્ પુષ્ટિરસ્તીતિ નિશ્ચયઃ ।

ભગવાન એ પ્રકારે વરણ કરે છે, મર્યાદા અને પુષ્ટિ તેમા સાધનોદ્ધાર પોતાની પ્રાપ્તિ કરાવાની જો ભગવાનની ઇચ્છા હોય તો મર્યાદામા વળણ કરે અને સાધન વિના જ પોતાના બલથી જ જો નહુને પોતાની પ્રાપ્તિ કરવાની ઇચ્છા થાય તો પુષ્ટિમા વળણ કરે છે

ઉપરના વ્યાખ્યાન ઉપરથી હવે આપણે પુષ્ટિમાર્ગનું લક્ષણ કુક્રમા સમજી શકીએ છીએ કે, જે માર્ગમા સર્વસાધન રહિત થવું એટલે નિ સાધનતા એ જ બધા સાધન છે, બધા રૂપ ભગવાન જ પોતે નાધનરૂપ છે, તે પુષ્ટિમાર્ગ છે લૌકિક અને વૈદિક કાર્ય પણ ભગવાનની કૃપાથી જ સિદ્ધ થઈ જાય છે બધા જીવે કરેલા પ્રયત્નો નિષ્ફલ જાય છે, ઉલટું વિષ્ણુ જ આવે પગ્નું પ્રભુના અનુગ્રહથી જ સર્વ સિદ્ધ થાય એ પુષ્ટિમાર્ગ છે, પુષ્ટિમાર્ગમા ધર્મો ઉપર નિષ્ઠા છે, ધર્મો શ્રીકૃષ્ણ શ્રીગોપીજનવલ્લભ જ છે

પુષ્ટિમાર્ગ.

ગુરુદેવ—એ જ પુષ્ટિ કહેવાય. જો તું યાદ રાખજે હો. ભગવાન જ્ઞાન કરવાથી નથી મલતા, તપ કરવાથી નથી મલતા, વ્યાખ્યાનથી નથી મલતા; યજ્ઞથી નથી મલતા, એ તો ભગવાન જેના ઉપર કૃપા કરી જે જીવને પોતાનો કરી સ્વીકારે, તે જીવને આપ (ભગવાન) મળી શકે. આવી રીતે જીવના સર્વ પ્રતિબંધો તોડી પોતાની પ્રાપ્તિ કરાવે, તેને આપણે ભગવાને વરણ કર્યું કહીએ છીએ.

ગોવિન્દ—ભગવાનની કયા જીવ ઉપર કૃપા થાય, અને તેનું વરણ કરેછે?

ગુરુદેવ—ભાઈ! તેમાં તો પ્રભુ ઈચ્છા ઉપર આધાર છે. ગમે તેવો જીવ હો.

ગોવિન્દ—જીવ પાપી હોય તો ભગવાન કેમ સ્વીકારે ?

ગુરુદેવ—સર્વ સમર્થ પ્રભુ જીવના પાપ બાંધીને તેને પોતાની પ્રાપ્તિ કરાવે.

ગોવિન્દ—જીવનામાં જ્ઞાન-ભક્તિ કંઈ પણ સાધન ન હોય તો ?

* પ્રભુ વરણ કરે તેમાં જીવની યોગ્યતાનો વિચાર નથી કરતા, પરંતુ પોતાની ઇચ્છાનુસાર વરણ કરે છે અનુગ્રહ પણ ઇચ્છાને તાબે છે, ઇચ્છા નામની ભગવાનની શક્તિ જ સર્વને નિયમમાં રાખનારી છે માટે પ્રભુ સાથે સંબંધ થવો એ ઇચ્છાશક્તિને અધીન છે એ ઇચ્છાથી પ્રભુ સાથે ત્રંબધ થાય એ જ સાધન છે સાધનમાં જ ફલભાવ છે પ્રભુને પ્રકટ કરવામાં દીનતા એ જ સાધન છે, પ્રભુની કૃતિમાં તલભાગ પણ દોષદષ્ટિ પુષ્ટિમાર્ગીય ન કરી શકે, પ્રભુની કૃતિમાં ઉત્તમતા યુદ્ધિ જ રાખે, તે પુષ્ટિમાર્ગીય કહેવાય બલવાન પ્રતિબંધોને તોડી સ્વપ્રાપ્તિ કરાવે એ મહાપુષ્ટિ કહેવાય કાલ કર્મ સ્વભાવ જેવા બલવાન પ્રતિબંધો પણ પુષ્ટિ દૂર કરે છે, તેથી તે પુષ્ટિમાર્ગમાં બાધક કેમ થઈ

પુષ્ટિમાર્ગોપદેશિકા.

ગુરુદેવ—તો પ્રભુ શરણાગત ભક્તને જ્ઞાનનું દાન કરી અજ્ઞાન દૂર કરે. સ્નેહનું પણ દાન કરે. એટલે ભક્તિ પણ થાય, શરણાગત જીવના કોઈ પણ સાધનની અપેક્ષા રાખ્યા વિના જ ભગવાન પોતાના બળથી જ ઉદ્ધાર કરે; એ તો પુષ્ટિનું-કૃપાનું-માહાત્મ્ય છે.

ગોવિન્દ—વાહ ! એ તો બહુ જ સુંદર માર્ગ કહેવાય. હું તો આજ જ આ પુષ્ટિનું રહસ્ય સમજ્યો.

ગુરુદેવ—હવે બહુ જાણવા જેવી વાતો છે, મને રાજ પુછતો રહેજે એટલે સમજાવીશ.

(આ પાઠ ઉપરથી નીચેના પ્રશ્નોના ઉત્તર આપવા જોઈએ)

- પ્રશ્ન (૧) પુષ્ટિમાર્ગ એટલે શું ?
 (૨) કોણે પ્રકટ કર્યો ?
 (૩) પુષ્ટિમાર્ગ પ્રકટ કરવાની શી જરૂર ?
 (૪) પ્રભુ સાથી મહે ?
 (૫) પ્રભુ કેવા જીવનું વરણ કરે છે ?
 (૬) જીવનું વરણ કરવામા કાગળ કોણ ?

શકે ? વિશ્વરૂપ, દંપતીયિ, વૃત્ર જેવાને માગના ઇન્દ્રનું પણ ભગવાને કૃપાથી જ રક્ષણ કર્યું દાનનો ગર્ભ બહુ પ્રકારે ઇન્દ્રે હાથ્યો, પણ કૃપાથી જ ન મરાયો દેવહૂતિની સુક્તિ પણ ભગવાનની કૃપાથી જ થઈ દેવહૂતિમા યોગાદિકે અને અભિમિલમા નામોઆરતુ માત્ર નિમિત્ત જ હતું (નામાધ્યાનાર્વેનાદિકં પુરસ્કૃત્ય હરેર્નામં નામાદિષુ નિરુપયતે) વિશેષ અનુગ્રહ થાય તો ભગવાન પોતાના સ્વરૂપનું દાન કરે છે આ અનુગ્રહથી દાન કરેલી ભક્તિને આપણે પુષ્ટિભક્તિ કહીએ છીએ ભક્તિ-સ્નેહ-થાય-એ અનુગ્રહની નિશ્ચાની છે. ભક્ત એટલે સ્નેહ અને તે સ્નેહ પ્રભુ જ અર્પે છે આ પુષ્ટિ ચાર પ્રકારની છે, (પ્રવાહપુષ્ટિ, મર્યાદાપુષ્ટિ, પુષ્ટિપુષ્ટિ, શુદ્ધપુષ્ટિ,) તેનો વિચાર આગલ કરીશું

૫૮-૨ બ્રહ્મસમ્બન્ધ.

(ભાગ-૧)

ગોવિન્દ બ્રહ્મસમ્બન્ધ લેવાને શ્રીગુરુચરણ પાસે ગયો, ગુરુચરણે તેને ઉપવાસ કરવા આજ્ઞા કરી અને બીજે સે આવવા સૂચવ્યું. ગોવિન્દ બહુ જ સમજદાર છોકરો. તેણે તેના ગુરુદેવને પુછ્યું કે-કૃપાનાથ ! મને સમ્બન્ધનું રહસ્ય સમજાવો. આ પ્રશ્નથી તેના ગુરુદેવ ઘણા ઈશ્વર અને બ્રહ્મસમ્બન્ધનું રહસ્ય ધીમે ધીમે સરલ હોમા સમજાવવા લાગ્યા.

ગોવિન્દ ! આ જીવ હજારો વર્ષથી પ્રભુથી વિખૂટો પડ્યો તેનો સહજ આનંદ પણ સતાઈ ગયો છે, પ્રભુનાથી જુદો મો, પ્રભુપણું ન રહ્યું, પ્રભુના સંબંધને ભૂલી ગયો, ભીં, ધન, દેહ વિગેરેને પોતાના માની તેમા અહંતાથી ગયો, પોતે પ્રભુનો સહજ હાથ છે છતાં સેવાધર્મ ભૂલી, અનેક જન્મ મરણ દુઃખ સહ્યા, સેવા કરવાની યોગ્યતા ખોઈ બેઠો, જીવની આવી કથા થઈ ગઈ, સ્વભાવથી જ જીવ નિર્દોષ પ્રભુ પાસે જવાને અસમર્થ થઈ ગયો.

આ પ્રમાણે સર્વ જીવો પ્રભુનાથી વિખૂટા પડ્યા છે, તુ તારા જેવા ભાગ્યશાલી જીવના હૃદયમા પ્રભુના વિચોગ મન્ધી પ્રભુકૃપાથી સૂક્ષ્મ અદૌરિક તાપકલેશ ભાગે છે, અને પરિણામે જ આ બ્રહ્મસમ્બન્ધનો અમૂલ્ય લાભ તેને મળે છે. મહાનુભવીઓની આજ્ઞા છે. એક વખતે શ્રીમદ્વાચાર્યચરણને

પુષ્ટિમાર્ગોપદેશિકા.

ચિન્તા થઇ કે-આ કલિયુગના દોષથી ભરેલા જીવોનો નિર્દોષ ભગવાન કેવી રીતે સ્વીકાર કરશે ! આ ચિન્તા દૂર કરવાને સાક્ષાદ્ ભગવાને આવજી માસની શુકલ એકાદશીના રોજ મધ્યરાત્રીએ પ્રકટ થઈ શ્રીમદાચાર્યચરણને પ્રહાસમ્બન્ધનો મહામંત્ર આપ્યો, અને 'આ મહામંત્રથી તમે જીવને શરણે લો. આ મંત્રથી જ જીવના સર્વ દોષો દૂર થઈ જશે, તે શુદ્ધ જીવનો હું સ્વીકાર કરીશ,' વિગેરે કહી ભગવાન અન્તર્ધાન થઈ ગયા.

ગોવિન્દ ! તું જાણે છે કે જીવ પ્રભુનો સહજ દાસ છે; તેથી સેવા એ તેનો ધર્મ છે. પ્રહાસમ્બન્ધથી તારા સર્વ જાતાના દોષો દૂર થવાથી તારો સેવામાં અધિકાર થશે. શ્રીગુરુદેવ તને હાથમાં તુલસીપત્ર આપી મહામંત્રદ્વારા તારો દેહ મન ધન સ્ત્રી ધર ઇન્દ્રિય વિગેરે સર્વ પ્રભુને અર્પણ કરાવશે, આ આત્મનિવેદન કહેવાય, આ આત્મનિવેદન કર્યું ત્યારથી જ તું તારા માને છે તે સર્વ પ્રભુનું થશે. તારા આ લોક અને પરલોક સમ્બન્ધી સર્વ ઉપર પ્રભુની સત્તા જ રહેશે. અને તેથી સર્વસમર્થ પ્રભુને તારી ચિન્તા રહેશે, તારા સર્વ અર્પણ કરેલા પદાર્થોને નિર્દોષ કરશે. અને જો સર્વ નિર્દોષ પદાર્થોથી તું વ્યવહાર કરીશ એટલે તને કલિના દોષો બાધ નહિ કરે.

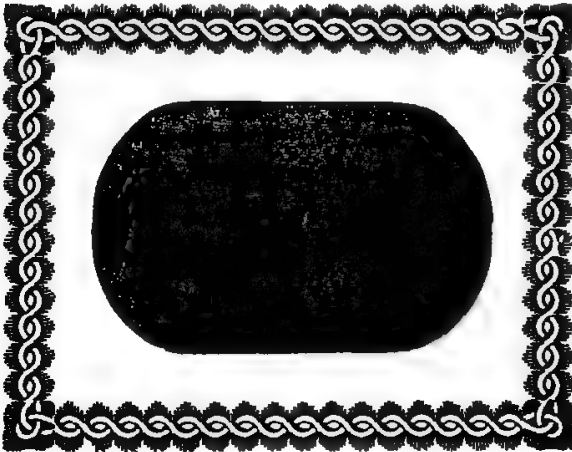
ગોવિન્દ—હયાલો ! આત્મનિવેદનમાં પ્રભુના સમ્બન્ધથી સર્વદોષ દૂર થઈ જાય, પણ રોજ નવા નવા પદાર્થના ઉપયોગથી નવા દોષો ઉભા થાય તેનું શું કરવું ?

ગુરુદેવ—ગોવિન્દ ! તેને માટે જોને આપણા સમ્પ્રદાયમાં કેવો રીવાજ છે ? આપણે કોઈપણ વસ્તુ પ્રભુને અર્પણ કર્યા વિના લેતા જ નથી, એટલે દરેક વસ્તુ પ્રભુને અર્પણ કરવાથી પ્રભુ તેના દોષો દૂરજ કરે. જોને; ગંગાજીમાં હબરો

બ્રહ્મસમ્બન્ધ.

ગટરનું પાણી ચાલ્યું જાય છે, પણ ગંગાજી તેને શુદ્ધ કરી ગંગાજલ બનાવી દે છે, તેમ પ્રભુ પોતાના સંબંધથી તેને નિર્દોષ બનાવી દે છે. આજે બ્રહ્મસંબંધમંત્રમાં જે પચાક્ષર મહામંત્ર આવે તે યાદ રાખજે, પછી તને મહામંત્ર મુખપાઠ કરાવીશ, તું તેનો હંમેશાં જપ કરજે. હજુ બ્રહ્મ-સંબંધમાં કેટલીક બાબતો જેવી બાબત છે, તે કાલે તું બ્રહ્મ-સંબંધ લઈશ ત્યાર પછી કહીશ.

- પ્રશ્નો. (૧) જીવ ભગવાનથી વિખૂટો પડવાથી થતા દુઝો કહો.
 (૨) કેને બ્રહ્મસમ્બન્ધનો લાભ મળે છે ?
 (૩) મહામંત્ર કોણે ક્યારે શા કારણમાટે કહ્યો ?
 (૪) બ્રહ્મસમ્બન્ધ લેવાથી શુ થાય ?
 (૫) નવા દોષો ના લાગે તેનો ઉપાય ?

શ્રીગોવર્ધનનાથજી અને શ્રીમદ્ધાર્મચરણનો સમાગમ.

પાઠ-૩ બ્રહ્મસમ્બન્ધ.

(ભાગ-૨)

બ્રહ્મસમ્બન્ધ ક્ષીધા પછી ગોવિન્દ ગુરુદેવને
નીચેના પ્રશ્ન પુછ્યા.

શિષ્ય—આપણે જે બ્રહ્મસંબંધ લઈએ છીએ તેમા
જ્ઞાક્ષાત્ ભગવાન્ સાથે જ (સમ્યક્-સારો-બંધ) ન છૂટે એવો
સંબંધ થાય છે. ત્યાં ભગવત્સંબંધ નામ ન રાખતાં બ્રહ્મ-
સંબંધ નામ કેમ રાખ્યું ?

ગુરુદેવ—વેદાન્તમાં ભગવાન્ને બ્રહ્મ કહે છે, સ્મૃતિમા
પરમાત્મા કહે છે, ભાગવતમાં ભગવાન્ કહે છે. વસ્તુતસ્તુ
બ્રહ્મસંબંધદ્વારા જ ભગવાન્નો સંબંધ થાય છે. પરન્તુ
બ્રહ્મસંબંધ કહેવાનો આશય સાંભળો; જેમ બ્રહ્મ સર્વત્ર
વિદ્યમાન છે-સર્વ તુલ્ય છે, તેવી રીતે નિવેદન કરવામા
સર્વનો અધિકાર સરખો છે. પ્રભુ ભવનો અંગીકાર કરવામા
પણ સમાનતા જ રાખે છે, એટલે અંગીકાર કરવામા ભવના
કરેલા પાપપુણ્યનો વિચાર ન કરતાં સરખી રીતે જ અંગીકાર
કરે છે, આ એક કારણ સમજ્યા ? આ અંગીકાર કયા પછી
ભગવાન્ સાથે ન છૂટે એવો સંબંધ થાય છે.

શિષ્ય—હા કૃપાનાથ.

ગુરુદેવ—ળીજું રહસ્ય સાંભળો. અક્ષરબ્રહ્મ કરતા
ભગવાન્ પુરુષોત્તમ ઉત્તમ છે, જેમ ગીતાભમા કહ્યું છે. બ્રહ્મ

એ પુરુષોત્તમના સ્થાનરૂપ છે. જેમ કોઈના ધામ-સ્થાન-મા જઈએ ત્યારે ધામી મળે, એટલે તેમા રહેનાર મળે; તમ આ બ્રહ્મના સંબંધથી ભગવાન પ્રભુ પ્રાપ્ત થશે. આ બ્રહ્મનો સંબંધ પ્રથમ પગથીઉ છે.* આ ભક્તને આ બ્રહ્મસંબંધદ્વારા જ પ્રભુપ્રાપ્તિ થશે, અન્યદ્વારા નહિ થાય, એ સૂચવવાને બ્રહ્મસંબંધ શબ્દ રાખ્યો છે. આ બીજો આશય સમજ્યા ?

શિષ્ય—હા. કૃપાનાથ ! બ્રહ્મસંબંધ પ્રભુપ્રાપ્તિમા પ્રથમ પગથીઆ રૂપ છે, એ આશય બહુ જ સુંદર છે. ત્યારે સેવામાર્ગ-સંબંધ નામ કેમ ન રાખ્યું ?

ગુરુદેવ—સાંભળો, હવે ત્રીજો આશય કહું છું બ્રહ્મશબ્દને સ્થાને સેવામાર્ગસંબંધ લખ્યું હત તો (સેવાનો અધિકાર આપનાર) એવો અર્થ થાત, પરંતુ બ્રહ્મસંબંધ શબ્દથી આપણે સમજીએ છીએ કે-જેમ અગ્નિના સંબંધથી સર્વ બળી બળે છે. તેમ બ્રહ્મના સંબંધથી જીવના સર્વ પાપ બળી શુદ્ધ થાય છે. બ્રહ્મનો-ભગવાનનો-સંબંધ કરવાને એટલે સેવા વિગેરે કરવાને શુદ્ધ બને છે, એ બ્રહ્મશબ્દમા જ સ્વાસ્થ્ય છે. .

શિષ્ય—તે દોષોને સમજાવવા કૃપા કરશો.

ગુરુદેવ—સાંભળો. દોષો પાચ પ્રકારના છે. સહજ, (જીવની સાથે જ ઉત્પન્ન થતા દોષો,) દેશથી થતા, કાલથી થતા; સંયોગથી અને સ્પર્શથી થતા; આ પાચપ્રકારના દોષો છે, તે દોષો લોક અને વેદ એમ બન્નેમાં જતાવવામા આવ્યા છે.

* જે ભગવાનનો સંબંધ થઈ જાય તો પછી હવે વૈષ્ણવને સેવા કરવાનો ઉપદેશ કરવાનું કારણ ન રહે સેવામા ભગવાનનો મળધ થાય છે માટે બ્રહ્મસંબંધથી સેવામા અધિકાર થાય, અને સેવાથી પ્રભુ મળે

પુષ્ટિમાર્ગોપદેશિકા.

#પ્રભુનો સંબંધ થતા આ પાચે પ્રકારના દોષો દૂર થઈ જાય છે. ગમે તેટલા અનર્થ હોય પણ પ્રભુ જ ભક્તના અનર્થને શાન્ત કરે છે. ‘પ્રભુની ભક્તિ પ્રભુનિષ્ઠ ભક્ત આત્મજને પણ પવિત્ર કરે છે.’

શિષ્ય—કૃપાનાથ ! આજે પ્રહાસંબંધનું રહસ્ય સમજ્યો. આ સર્વ દોષો પ્રહાસંબંધ વખતે દૂર થાય, પરંતુ નવા થાય તેને માટે શું કરવું ?

ગુરુદેવ—હરેક વસ્તુ પ્રભુને અર્પણ કરીને જ લેવી. પ્રભુને અર્પણ કરવામાં પ્રભુના સુખનો વિચાર કરવો † લોક નિષિદ્ધ કે શાસ્ત્રનિષિદ્ધ વસ્તુ પ્રભુને ધરાવવી નહિ. આહારશુદ્ધિ અરોગ્યર ભાગવની, અહારશુદ્ધિથી સત્વશુદ્ધિ થાય છે, અને સત્વશુદ્ધિ થતા પ્રભુની રમૃતિ થાય છે.

પ્રહાસમ્બન્ધ લીધા પછી વૈષ્ણવે કેવી રીતે રહેવું, તેને માટે તમને દૃષ્ટાન્ત આપું છું. નારાયણદાસ કરી સિન્ધના રાજાના કારભારી હતા, તેમની ઉપર રાજાની કક્ષા મરણ થઈ, પ્રધાન-પદ ખુંચી લઈ પચાસ લાખ રૂપીઆ દંડ ફરમાવ્યો. આ દંડ હરદોજ પાચ હજાર બરી વસુલ કરવો અને જ્યારે પાચ હજાર ન બરાચ તે દિવસે પાચશે કોરડા મારવાનો હુકમ થયો. હુકમ થયા બાદ હરદોજ નિયમિત નારાયણદાસ રૂપીઆ ભરતા હતા, એક વખતે બે માણસે (પ્રાહ્મણવૈષ્ણવે) કન્યાના લગ્ન કરવાને

* જનર્જોપશમ સાક્ષાદ્ મક્તિયોગમષોક્ષજે ॥

† મક્તિ પુનાતિ મનિષ્ટા સ્વપાકાનપિ..... ॥

‡ નિબંધમા આત્મકિલ્ષ્ટ, લોકકિલ્ષ્ટ અને ચિત્તકિલ્ષ્ટ આ ત્રણ પ્રકારના કિલ્ષ્ટપદાર્થો અર્પણ કરવાની શ્રીમદ્વાચાર્યયજ્ઞે મના કરી છે (સ નિ કા ૨૪૮)

પ્રહસમ્બન્ધ.

કેહમાં રૂપીઆની માગણી કરી, એટલામા જ પાચ હજાર ભરવાની થેલી આવી, દયાલુ શુદ્ધ વૈષ્ણવે કયા વિચારી, દુઃખ સહન કરી પણ પરોપકાર કરવાની વૃત્તિ તો વૈષ્ણવજનમાં હોય જ. નારાયણદાસે તે વૈષ્ણવને પૈસાની થેલી આપી હઈ આજે તે દિવસના પાચશેા કેરડા ખાવા વિચાર કર્યો. રાજા તો હરરોજના નિયમ પ્રમાણે તજવીજ કરતા રૂપીઆ પાચ હજાર ભરાયા નથી એમ માલુમ પડતા જ નારાયણદાસને પોતાની પાસે યોલાવ્યા.

રાજા—કેમ રૂપીઆ ભરાયા નથી ?

નારાયણદાસ—રૂપીઆ તો આવ્યા હતા, પણ મારો ધર્મ હતો કે મારા ગુરુભાઈની મારે લીડ દૂર કરવી જોઈએ, માટે મેં મારા ગુરુભાઈને આપી દીધા અને મેં ફટકા ખાવા વિચાર રાખ્યો છે.

રાજા—તમે કયો ધર્મ પાળો છો ?

નારાયણદાસ—વૈષ્ણવધર્મ પાલું છું,

રાજા—તમારા ગુરુ કોણ છે ?

નારાયણદાસ—મારા ગુરુવર્ય શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યજી છે. જ્યારથી મેં મારા ગુરુ શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યજીને કયાં છે, અને જ્યારથી હું પ્રહસમ્બન્ધી છું ત્યારથી હું મારો કેહ, પૈસા, ઘરમાર સર્વ ભગવાનનું માનું છું. મેં ગુરુ કયાં પછી એક પાઈ પણ ખાધી નથી, તેમ આપને તથા બીજા પ્રાણીને નુકસાન કર્યું નથી, મેં ગુરુ કયાં પહેલા જેટલાં પાપ કર્યાં હશે તેને ભગવાને (પ્રહસમ્બન્ધ વખતે) નિવૃત્ત કર્યાં, તેથી હવે મારા મનમા કોઈ જાતનો અદેશો નથી, આ કેહ હવે મારો નથી, ભગવાનનો છે. તે ભગવદીયો માટે દુઃખ સહન કરે એમા

પુષ્ટિમાર્ગોપદેશિકા.

નવાઈ નથી, મેં દેહ ભગવાનને સોંપ્યો. પછી તેની શ્રીકર ભગવાનને હોવી જોઈએ. ભગવાનની ઇચ્છા તેને ફટકા મરાવવાની હશે તો તે ફટકા ખમશે, એમાં મારો હક નથી. રાજાથી આરંભી સર્વ પ્રાણી માત્ર પ્રભુની આજ્ઞાને અધીન રહે છે, માટે તમે ફટકા માર્યો તે પણ પ્રભુના હુકમથી જ માર્યો. મારા અને તમારા હૃદયમાં એક જ પ્રભુ નિયંત્રણ કરી રહ્યા છે, મારે માટે ફટકા ખાવાનું તે પ્રભુએ નિશ્ચય કર્યું હશે તો તેમા મારે જરા પણ કિલ્લગીર થવાનું કારણ નથી. મારા ગુરુવર્યે મને કહ્યું છે કે, જે જાને છે તે સર્વ જીવના કલ્યાણ માટે જ જાને છે. ત્રિહુ ખ સહન કરવું એ ધૈર્ય છે. વૈષ્ણવજનને તો ત્રણે પ્રકારના દુઃખ સહન કરે જ છુટકો. માટે મારા ગુરુજીની આજ્ઞા નહિ ઝોળાંડું, આપ બલે કોરડા મારો.

આ વૈષ્ણવજનનું જોજસ્વી વચન સાક્ષી રાજા ખુશ થઈ ગયો. રાજાના હૃદયમાં આ વૈષ્ણવજનના ઉચ્ચ આચરણની અને શુદ્ધ તપની અનહદ અસર થઈ. રાજા આવા શુદ્ધાચરણીને શુન્દેગાર કેમ ઠેરવી શકે, રાજા તો આદરપૂર્વક સત્કાર આપી પોતાના રાજ્યમાં આવા ઉત્તમ આત્મયોગી વૈષ્ણવો વસે છે જાણી મગફર થયો, અને પુનઃ નારાયણદાસને જ કારભાર સોંપ્યો.

પ્રેમો (૧) બ્રહ્મસમ્યન્ધ લીધા પછી વૈષ્ણવે કેવું હૃદય ગમવું ?

(૨) દ્રેષોનું વર્ણન કરો

(૩) બ્રહ્મસમ્યન્ધમાં 'બ્રહ્મ'શબ્દનું શું રહસ્ય છે ?

પાઠ-૪ શ્રીમહાપ્રભુજીનું પ્રાકટય.

આપણા પુષ્ટિમાર્ગનું પ્રાકટય કરનાર શ્રીમહાચાર્ય શ્રીવલ્લભા-
ચાર્યજીને સરપ્રદાયમાં શ્રીમહાપ્રભુજી અથવા શ્રીમહાચાર્યચરણ-
ના નામથી જોલખીએ છીએ. શ્રીમહાચાર્યચરણનું પ્રાકટય
સવત ૧૫૩૫ ચૈત્ર કૃષ્ણ ૧૧ ના રોજ ચપારણ્યમા થયું છે.
તે પહેલા આપ શ્રીગોપીજનવલ્લભ પાસે નિત્યલીલામાં ધિરા-
જતા હતા. શ્રીગોકુલાધીશ પ્રભુની જોવી ઇચ્છા થઈ કે-જે
માર્ગ શ્રીગોપીજન જેવા ભક્તોએ પ્રકટ કરી બતાવ્યો છે તેવા
શુદ્ધ પુષ્ટિમાર્ગને પ્રકટ કરી પ્રચાર કરવો છે, અને
શ્રીમદ્ભાગવતનો ગૂઢ આશય પ્રકટ કરવો છે, કે જેથી
નિ સાધન જીવનો ઉદ્ધાર થાય. આ શ્રીમદ્ભાગવતનો ગૂઢાર્થ*
પ્રકટ કરી પુષ્ટિમાર્ગને સ્થાપન કરવાનું સામર્થ્ય ઠેકાનું છે?
તેનો વિચાર કરતા પોતાના સુખારવિન્દરૂપ શ્રીમહાપ્રભુજીનામા
તે સામર્થ્ય જોયું, અને શ્રીમહાપ્રભુજીને પુષ્ટિમાર્ગ પ્રકટ
કરવાની અને શ્રીભાગવતના ગૂઢાર્થને પ્રકટ કરવાની આજ્ઞા
આપી. શ્રીમહાચાર્યચરણે પ્રભુના આશયને સમજીને ભૂતલ ઉપર
ચધારવાનો નિશ્ચય કર્યો.

ભગવાનને પ્રકટ થવાને શુદ્ધ કુલ જોઈએ. પરમભાગ્યવાનને
ત્યા ભગવાનનો આલિસાવ થાય. શ્રીમહાચાર્યચરણનો અવતાર
પણ શુદ્ધ કુલમાં જ થયો છે.

* અર્થ તસ્ય વિવેચિતું ન હિ વિશુઃ વૈશાનરાદ્યાકૃપેતે ।

પુષ્ટિમાર્ગોપદેશિકા.

શ્રીમહાપ્રભુજીના પૂર્વજો સોમયાજી હતા. શ્રીયજ્ઞનારાયણ-
ભટ્ટથી આરણી શ્રીલક્ષ્મણભટ્ટ સુધીમા સો સોમયાગ થયા હતા.
ભગવાને સો સોમયાગ પુરા થયા બાદ શ્રીમહાચાર્યચરણ પહેલા
છઠ્ઠી પેઢીએ થએલા શ્રીયજ્ઞનારાયણ દીક્ષિતને તેમના વશમા
અવતાર લેવાનું વચન આપ્યું હતું. આ પ્રમાણે શ્રીલક્ષ્મણભટ્ટ
સુધીમા સો સોમયાગ પુરા થતા સોમયાગથી શુદ્ધ પવિત્ર કુલમા
ભગવાને પ્રકટ થવાનો નિશ્ચય કર્યો.

શ્રીલક્ષ્મણભટ્ટજી વિદ્યાનગરના રાજપુરોહિત સુશર્મા
પ્રજાજીની ઈશ્વરમાગરુ નામની કન્યાને પરણ્યા હતા. તે ઘણો
વખત કાશીમા જ રહેતા હતા ત્યાં ઉપદ્રવ થવાથી આપના
ધર્મપત્ની શ્રીઈશ્વરમાગરુજીને લેઈને કાશીથી બહાર નીકળી ગયા.
માર્ગમા ચંપારણ્ય આગળ (સાતમાસિક) ગર્ભનો શ્રાવ થયો. આ
ગર્ભને મૃત બાણી એક શમીવૃક્ષ (શમડાના ઝાડ) આગળ મુકી
શમીવૃક્ષની છાલથી ઢાકી આગલ ચાલતા થયા, અને પાસેના
સ્થાનમાં વિશ્રામ લઈ કાશી પધાર્યા તે સમયે ભગવાને આજ્ઞા
કરી કે 'હું તમારે ત્યાં પ્રકટ થયો છું, મને શમીવૃક્ષ આગલ
મુકી ચાલ્યા ન બાળો.' આજ્ઞા શ્રવણ કરી પાછા આવતાં શમીવૃક્ષ
આગલ અગ્નિના મહેલ વચ્ચે એક સુંદર રમતા બાલકનું દર્શન
કર્યું, બાલકને દેખતા જ શ્રીઈશ્વરમાગરુજીને સ્તનમાંથી દુધની
ધારાઓ વહેવા લાગી. શ્રીઈશ્વરમાગરુજીએ કહ્યું 'આ મારો પુત્ર
છે,' ત્યારે શ્રીલક્ષ્મણભટ્ટજીએ કહ્યું કે-જો તમારો પુત્ર હશે તો
તમોને આ અગ્નિ માર્ગ આપશે.' આ શબ્દ સાંભળી અગ્નિએ
માર્ગ આપ્યો, એટલે ઘણા જ હર્ષથી શ્રીઈશ્વરમાગરુજીએ
ગોહમા લઈ સ્તનપાન કરાવ્યું, અને પુત્રને લઈ કાશી
તરફ પધાર્યા.

અદાસમ્બન્ધ.

આ પ્રમાણે શ્રીકૃષ્ણાવતારની માફક મનુષ્યાકાર ધારણ કર્યો, છતાં શ્રીમદાચાર્યચરણ અપ્રાકૃતધર્મવાળા છે. ડેવીભવોનો ઉદ્ધાર કરવાને આપનું પ્રાકટ્ય છે; તેથી વેદ, ગીતા, સૂત્ર અને ભાગવતની એકવાક્યતા કરી સર્વમાં લક્ષિતમાર્ગનું રહસ્ય દર્શાવ્યું. આપના સ્વરૂપનો વિચાર સાતમા પાઠમા છે.

આ અપારણ્યમાં જવાને માટે સુરતથી ટાપ્ટીવેલી લાઈનમાં થઈ અમલનેર; અમલનેરથી ભુસાવલ; ભુસાવલથી નાગપોર; નાગપોરથી રાયપુર અને રાયપુરથી રાણમ મઈને ત્રણ ચાર માઉની મજલ કરવાથી અપારણ્યમા જવાય છે. અપારણ્યમા શ્રીમહાપ્રભુજીની ઝેઠક છે.

શ્રીમહાપ્રભુજીના પૂર્વવંશમા નીચે પ્રમાણે સો સોમયાગ થયા હતા.

શ્રીચંદ્રનારાયણ દીક્ષિતે	. ૩૧ સોમયજ્ઞ કર્યા.
શ્રીગંગાધર દીક્ષિતે	. ૨૭ સોમયજ્ઞ કર્યા.
શ્રીગણપતિ દીક્ષિતે	. ૩૨ સોમયજ્ઞ કર્યા.
શ્રીવલ્લભ દીક્ષિતે	.. ૫ સોમયજ્ઞ કર્યા.
શ્રીલક્ષ્મણભટ્ટજી	... ૫ સોમયજ્ઞ કર્યા.

શ્રીમહાપ્રભુજી (શ્રીવલ્લભાચાર્યજી) ભગવન્સુખારવિન્દાવતાર.

ઉપર પ્રમાણે આપના પ્રાકટ્યનો વિચાર કર્યો. સ્વરૂપનો વિચાર અને ચરિત્રનું વર્ણન આગલ કરીશું.

પ્રશ્ન—(૧) શ્રીમદાચાર્યચરણનું પ્રાકલ્ય કયા થયું ?

(૨) શ્રીમહાપ્રભુજીનું જ પ્રાકલ્ય કરવામા શું કારણ ?

(૩) શ્રીમહાપ્રભુજીના પૂર્વવંશનું વર્ણન કરો

પાઠ-૫ સેવા.

બાલકો ! આપણો મુખ્ય ધર્મ સેવા છે. સેવારૂપી મુખ્ય ધર્મ ન સમજે તે વૈષ્ણવ ન જ કહેવાય, માટે તમારા આગળ હું સેવા શ્રમણધિ વ્યાખ્યાન કરવા ઇચ્છા રાખું છું, તે ધ્યાન દર્શ સાલવળે. બાલકો ! તમે આત્મનિવેદન કર્યું છે, ત્યારથી જ તમારો સેવા કરવાનો અધિકાર થયો છે; એવું બીજા પાઠમાં સમજી ગયા. એવ માત્ર ભગવાનનો અંશ છે, માટે ભગવાનની સેવા કરવી; એ તેનો મુખ્ય ધર્મ છે. સર્વભાવથી, સર્વત્ર પ્રભુ છે એવા ભાવથી ભગવાન શ્રીકૃષ્ણચન્દ્રને સેવવા, એ જ આપણો ધર્મ છે. આપણને પ્રભુએ સજ્જી; આપણે આપણા સર્જનારને સેવવા ભેઈએ. શ્રીમદ્દાપ્રભુજીની આજ્ઞા છે કે ' એવનો કોઈ પણ દેશમાં કે કોઈપણ કાલમાં સેવા વિના બીજો ધર્મ જ નથી. સેવા વિના અન્ય ધર્મ ભો એવ કરે તો દુઃખી જ થાય ' સેવા એટલે ભક્તિ, ભગવાનમાં મન પરોવવું તે ભક્તિનું લક્ષણ છે, એ જ ભક્તિ મહાપુરુષાર્થ છે. ભક્તિથી જ ભગવાન વશ થાય છે.

આ સેવા ત્રણ પ્રકારની છે, તનુજ, વિત્તજ, અને માનસી. તનુજ વિત્તજ સેવા સાધનસેવા છે, આ સાધનસેવા કરવાથી ફલરૂપ માનસી સેવા સિદ્ધ થાય છે. માનસી સેવાથી સેવાના ત્રણ ફલ પૈકી અધિકાર પ્રમાણે કોઈ પણ ફલ મળે છે. સા-યુજ્ય; સેવોપયોગી દેહ અથવા અલૌકિક સામર્થ્ય, આ ત્રણ સેવાના ફલ છે. જેનું વિવેચન સેવાફલના પાઠમાં કરીશું. સેવા કરતા કરતાં વયમાં સસારના સર્વ દુઃખ દૂર થઈ જાય છે, અને પ્રાણનું જ્ઞાન થાય છે જેમ ગંગાજીનો પ્રવાહ સમુદ્ર તરફ અવિચ્છિન્ન રીતે વહ્યા કરે છે, કંઈ પણ

સેવા.

અટકતો નથી, તેમ મનનો પ્રવાહ-ગતિ-પ્રભુ તરફ અવિચ્છિન્ન રીતે વહ્યા કરે, તેનું નામ માનસી સેવા છે. આવું ઉત્તમ ફલ મેળવવા માટે તમોને મન યત્ન હશે, બે જોડું ફલ બેઠતું હોય તો તમે કયાં પ્રભુની તનથી સેવા કરો, ધનથી સેવા કરો. આમ કરતા પ્રભુમા જોવું મન બેઠઈ જશે કે પ્રભુ વિના તમને જરા પણ નહિ રહે, માટે તમારાં હરેક અથ પ્રભુની સેવામા બેઠો તતુબ જોઈને તનથી થતી સેવા, તે સેવા પોતે જ કરવી. તતુબ સેવા પ્રકાર શ્રીમહાપ્રભુજીએ દર્શાવ્યો છે. સેવાના પ્રકારનું અને ભગવત્સ્વરૂપનું આપણને જ્ઞાન હોયું બેઠ્યો. આ તતુબ સેવા સાથે વિત્તભ સેવા કરો, વિત્ત જોઈને દ્રવ્ય. પ્રભુને માટે જે દ્રવ્ય-વસ્તુમાત્ર-વપરાય જો વિત્તભ સેવા છે. સમપ્રકાયમા વિત્તભ સેવા બેરીતે થાય છે, એક શ્રીકાકુરજીની સેવામા જે દ્રવ્ય વપરાય તેને વિત્તભ કહે છે. સામપ્રકાયિક અન્ય સાહિત્યને માટે દ્રવ્ય આપવામા આવે તે પણ વિત્તભ સેવા જ કહેવાય. આપણે આત્મનિવેદન કરતી વખતે આપણું સર્વ પ્રભુને સોપ્યું, જો દ્રવ્યને મોજશોખ કે કુમાર્ગે બે વાપરીએ તો જરૂર પ્રભુના ચોર થઈએ, વિવાહ વિગેરે પ્રસંગમા ફૂલાઈ જઈ માન મેલવવાની દુરાશાથી જોટો ખર્ચ આપણાથી

★તનુજા—સ વૈ મનઃ કુળપદારવિન્દયોર્વિવાસિ વૈકુણ્ઠગુણાનુવર્ણને ।
કરી હરેન્દિરમાર્જનાવિષુ શ્રુતિ ચકારાચ્ચુતસત્કથોદયે ।
મુકુન્દભિજ્ઞાલ્યદર્શને દસૌ તદ્વૃત્યગાત્રસ્પર્શસમ્પન્ન ।
ધ્રાણજ તત્પાદસરોજસૌરમે શ્રીમત્તુલસ્યાં રસનાં તદ્દર્પિતે ।
પાદૌ હરે ક્ષેત્રપવાનુસર્પમે શિરો હૃષીકેશપદામિવન્દને ।
કામ ચ દાસ્યે ન તુ કામકામ્મયા વયોત્તમશ્ચોકજનાધયા રતિ ।

(સ્ક. ૧-અ-૪.)

પુષ્ટિમાર્ગોપદેશિકા.

ન જ થાય. આપણે પ્રભુ કે ગુરુની આસાથી આવશ્યક દ્રવ્ય જ વાપરી શકીએ. જે લોકો (પગાર) દ્રવ્ય આપી સેવા કરાવે છે; તેમને મારે કહેવું જોઈએ કે એવી લાડુલી સેવાથી માનસી સેવા સિદ્ધ નહિ જ થાય. સેવા તો આપણે હાથે જ કરવી જોઈએ. એક રાજાની પુત્રીને સાસરે વળાવતી વખતે સો ઢાસીઓ સાથે આપી, પરંતુ તે પુત્રી તો પોતાને હાથે જ સેવા કરવા લાગી. પોતાના પ્રભુની સેવા બીજા પાસે ન કરાવતા હાથે જ કરતી. આ સાથે નામ-સેવાની પણ જરૂર છે. સેવાના બાકીના વખતમાં પ્રભુના સ્વરૂપને સમજાવનારા ગ્રન્થો વાચવા. શ્રીકૃષ્ણદાસને શ્રીગુણાર્ણવનો પુછ્યું કે 'તમારે કેટલા પુત્ર છે,' કૃષ્ણદાસે કહ્યું કે 'મારે દોઢ પુત્ર છે.' નામસેવા ને રૂપસેવા બંને સેવા કરનાર અતુર્લ્લખદાસ આખો પુત્ર છે. અને કૃષ્ણદાસ એક સેવા કરનાર હોવાથી અર્ધપુત્ર છે. જે બંને સેવા કરે તે જ ખરે પુત્ર કહેવાય. પ્રભુની સેવા સાથે નામસેવા કરવી જોઈએ. જે લોકો ભગવાનની લીલા બતાવનારા શ્રીભાગવત સુબોધિની વિગેરે ગ્રન્થોનું મનન કર્યા કરે છે, તેમનો પણ પ્રભુમાં ઉત્તમ નિરોધ થાય છે એવું મહાત્મભાવી ભગવદીયોનું કહેવું છે. અને સેવામાં અથવા કથામાં જેમની આસક્તિ છે, તેમનો કશાપિ નાશ નથી, એવું શ્રીમદ્દાપ્રભુજીનું વચનામૃત છે.

આવી રીતે તનુજા અને વિત્તજા સેવા કરતાં માનસી સેવા સિદ્ધ થાય છે, તે માનસી સેવામાં અલૌકિક સામર્થ્ય, સાયુજ્ય અને સેવોપયોગી દેહ, આ ત્રણ ફલ મળે છે, તેનો આગલ વિચાર કરીશું.

પ્રશ્ન (૧) આપણો ધર્મ કયો?

(૨) તનુજા વિત્તજા અને માનસી સેવાનું લક્ષણ કહો

(૩) નામસેવા વિના સ્વરૂપસેવા કરે તો ?

પાઠ-૬ ગુરુનાં લક્ષણ.

એક વખત શ્રીમદ્વાચાર્યચરણે ગર્જરવનમાં કૃષ્ણકુલ ઉપર મુકામ કર્યો. ત્યાં ભાગવત સમાહ કરી. વનચર્યા બેતા રસ્તામાં એક અજગરને કીડીઓ ફેલી ખાતી બેઠ; આપે શ્રીકાકુરણનું ચરણોદક છાંટ્યું, તેથી અજગર અને કીડીઓ બન્નેની મુક્તિ થઈ. આ અજગરની દશા બેઠ આપને બહુ જ ખેદ થયો, દામોદરદાસે પુછ્યું. ‘આપ કેમ ઉદાસ છો?’ આપે કહ્યું કે આ અજગરની દશા બેઠ માફ મન ખિન્ન થયું છે. આ અજગર પૂર્વજન્મમાં વૃન્દાવનમાં એક મહન્ત હતો, તેણે ઘણાં સેવકો કરી પુષ્કળ દ્રવ્ય લીધું. પણ તે દ્રવ્ય ભગવત્કાર્યમાં કે પરોપકારમાં ન ખર્ચતા બતિવૈભવ અને મોજ-શોખમાં ખર્ચ્યું. એનો વૈભવ અને મોજશોખ બેઠ સેવકો પણ મોજશોખમાં પડી ગયા. દેહાન્ત થતા મહન્ત અજગર થયો; અને તેને શિષ્યોઓ કીડીરૂપે થઈ ફેલી ખાધો. આ કીડીઓ કહે છે કે—અમને સેવક કરી શા માટે ખરાબ કર્યાં? અમારા ધનને ભગવત્કાર્યમાં કેમ ન રોક્યું? આ પ્રમાણે મહન્ત અને સેવકોની ગતિ થઈ. તેથી હરેક ગુરુએ બાણવું બેઠને કે પોતાના શિષ્યોનું કલ્યાણ કરવાની શક્તિ ન હોય અને પોતાનું અન્ત કરણ

• આ પાઠ શ્રીવલ્લભચરિત્ર પરથી રચ્યો. આ પાઠમાં શ્રીમદ્વાચાર્યચરણે સ્વમુખથી આચાર્યલક્ષણ કહ્યા છે તે તરફ ખાસ ધ્યાન ખેંચવું

પુષ્ટિમાર્ગોપદેશિકા.

ભગવાનમા પરોવાયલુ ન હોય તો શિષ્યો ન કરવા. સેવકોનું ધન ભગવદ્વિનિયોગમા ન કરે તો આ કથા થાય.

હામોહર ! ગુરુ કેવા હોવા બેઠંએ તે સાબલ

‘કૃપાલુ, કોઈ પણ પ્રાણીનો દ્રોહ ન કરનાર, ક્ષમાવાલા, સત્યરૂપી બલવાલા, ધર્મ્યોરહિત, સુખદુઃખમા સમાન ચિત્તવાલા, સર્વનો ઉપકાર કરનાર, કામદોષથી જેમની પુદ્ગિ બગડી નથી એવા, ધન્દ્રિયોને વશ રાખનાર, કૌમળ ચિત્તવાલા, પવિત્રાચાર, દ્રવ્યાસક્તિરહિત, લૌકિક ઇચ્છા રહિત, મિતલોભ, શાન્ત, સ્વધર્મમા સ્થિર, અન્યાશ્રય નહિ કરનાર, ઉન્નતતારહિત, ગભીર, ધૈર્યવાન, શોક મોહ ક્ષુધાદિકને છૂટનાર, માનની ઇચ્છા ના રાખે, પણ માન તો આપે, જ્ઞાન આપે, સર્વમા મૈત્રી, કથા રાખે, કવિ હોય,’ આવા ગુણો ગુરુમાં હોવા બેઠંએ.

‘ગુરુ, શબ્દબ્રહ્મા પારંગત થઈ શિષ્યોના સંશયો તોડે, પરબ્રહ્મા અપરોક્ષ (પ્રત્યક્ષ) અનુભવવાળા થઈ શિષ્યોના મનમા પોતાનો બોધ સ્થિર કરે, એવા શાન્ત ગુરુને બેઠંને શિષ્યોએ શરણે જવું’.

આ પ્રમાણે શ્રીમદ્વાચાર્યચરણનું વચન સાબલી સર્વ દેખ્યુંવો ઘણા જ ખુશી થયા.

‘કૃપાહરકૃતદ્રોહસ્તિતિષ્ઠુ’ સર્વદેહિનામ્ । સત્યસારોનવશાત્મા
સમઃ સર્વોપકારક’ ॥ ૨૯ ॥ કામૈરહતવીદોન્તો મૃદુઃ શુચિરકિન્નન ।
અનીહો મિતમુક્ શાન્તઃ સ્થિરો મચ્છરણો મુનિઃ ॥ ૩૦ ॥ અપ્રમત્તો
ગમીરાત્મા વૃત્તિમાન્ જિતવન્ગુણ । અમાની માનદ કલ્પો મૈત્રઃ
કારુણિકઃ કવિ ॥ ૩૧ ॥ તસ્માદ્ગુરુ પ્રપથેત જિજ્ઞાસુઃ શ્રેયમુત્તમમ્ ।
શાન્દે પરે ચ નિજ્ઞાત બ્રહ્મણ્યુપસમાધવમ્ ।

ગુરુનાં લક્ષણ.

ક્રમ્મા સર્વ વાર્તાનો સાર ખેંચી શ્રીમહાચાર્યચરણે નિબધમાં ગુરુના ચાર લક્ષણ લખ્યાં. (૧) સેવાનો ઉપદેશ કરનાર પુષ્ટિમાર્ગીય આચાર્ય સેવા કરવી, બે સેવા ન કરે તો ગુરુની યોગ્યતા ન રહે સેવા શ્રીગોપીજનવલ્લભની જ કરે, અન્યાશ્રય ન કરે. (૨) સેવામાં પણ દશ વિગેરે ન કરે. ગુરુ તો ફક્તથી મુક્ત જ હોવા બેધબે. મદલ, ગર્વ, અભિમાન, ક્રોધ, કઠોરતા અને અજ્ઞાન આ છ આસુરી સંપત્તિથી તો ગુરુ દૂર જ હોય. (૩) નર-પુરુષાર્થ-સિદ્ધ કરે. (૪) શ્રીભાગવતના બહુનાર. આવા ચાર લક્ષણમુક્ત ગુરુને બેધને જિજ્ઞાસુ શિષ્યે વિનય પૂર્વક ગુરુને શરણે જવું. આ પ્રમાણે શ્રીઆચાર્યચરણે સ્વમુખથી આચાર્યલક્ષણ કહ્યું. પોતાના ગુરુમાં બે પૂર્વોક્ત ગુણો શુદ્ધ ચિત્તે નિરખીએ તો જરૂર આપણને ચારે લક્ષણનો અનુભવ થાય.

પ્રશ્ન—(૧) શ્રીમહાપ્રભુજીએ કહેલા ગુરુના લક્ષણ કહો.

(૨) પોતાનામાં ઉદાર કરવાનું સામર્થ્ય ન હોય અને જે શિષ્યો કરે તો શુ થાય ?

* કુળસેવાપર વીક્ષ્ણ દમાદિરહિતં વરમ્ ।

શ્રીમાનમતતરવઃ મજોબિહાસુરાદરાત્ ॥ નિષવ. સ-નિ.

+ દમ્મો દર્પોઽમિમાનસ ક્રોધ પાદધ્યમેવ ચ ।

મજ્ઞાન આભિમાતસ પાર્થ સંપદમાસુરીમ્ ॥ જા. ૧૬-૪

પાઠ ૭-શ્રીમદ્દાચાર્યચરણ.

(સ્વરૂપવિચાર)

#શ્રીમદ્દાપ્રભુલલિતું સ્વરૂપ સમજવું કઠીન છે. પ્રભુકૃપાથી જ તે સમજાય છે. અધર્મને દૂર કરી ધર્મનું સ્થાપન કરવા અને લીલાદ્વારા ભક્તોનો નિર્દોષ કરવાને ભગવાન પ્રકટ થાય છે, જ્યારે પૃથ્વી ઉપર મિથ્યાવાદથી શુદ્ધ બ્રહ્મવાદ શુભ થયો ત્યારે વેદના શુદ્ધ અર્થ કરી મિથ્યાવાદિને દૂર કરી શુદ્ધ અદ્વૈત (બ્રહ્મવાદ)ને હસાવવા, તેમ જ ભક્તિમાર્ગનું સ્થાપન કરી દેવી જીવોનો ઉદ્ધાર કરવાને શ્રીમદ્દાપ્રભુલ સ્વરૂપે ભગવાન પ્રકટ થયા.

શ્રીમદ્દભાગવતનો અર્થ ઘણાઝોઝો કર્યો, પણ જે સાક્ષાદ્ ભગવાનને પ્રિય લાગે એવો ગૂઢ અર્થ પ્રકટ કરવાનું સામર્થ્ય શ્રીમદ્દાપ્રભુલ વિના બીજાનામાં ન હોવાથી આનન્દમય સ્વરૂપ પોતાના સુખારવિન્દરૂપ શ્રીમદ્દાચાર્યચરણને પ્રકટ કર્યા. કારણ કે ગૂઢાર્થનો ઉપદેશ કરવાને વાણીના સ્થાનરૂપ સુખારવિન્દની જરૂર હોવાથી આપ ભગવાનના સુખારવિન્દ સ્વરૂપે પ્રકટ થયા; તેથી શ્રીમદ્દાપ્રભુલ ભગવાનના સુખાવતાર કહેવાય છે.

‘ભગવાનના સુખમાંથી અગ્નિ થયો છે, એવું શાસ્ત્રમાં છે.’ આધિદેવિક અગ્નિનું સ્થાપન ભગવાનનું સુખારવિન્દ છે. નિઃસાધન

• આપના નામ ગુણ અને સ્વરૂપ અનુક્રમે શ્રીસર્વોત્તમજી શ્રીસુરતૃષ્ણપ્રેમામૃત અને શ્રીવલ્લભાષ્ટકમાં વર્ણવ્યા છે

સ્વરૂપવિચાર.

જીવોના હરેક દોષ બાળી પોતાના શરણે લઈ મણુને પ્રિય ભકતો બનાવવા અગ્નિની જરૂર હતી. તે દોષ બાળી શુદ્ધ કરવાને માટે આપ ઉત્તમ સ્વરૂપ ભગવાનના મુખારવિન્દમા રહેનાર આધિદેવિક અગ્નિસ્વરૂપે પ્રકટ થયા છે; તેથી શરણે આવેલા જીવોના સર્વ દોષો બાળીને શુદ્ધ કરી દે છે. માટે આપશ્રીને વૈશ્વાનર જીવાનામથી ભગવદીયો કહે છે. +શ્રીમદ્વાચાર્યચરણે પણ પોતાને પોતાના લેખોમા વૈશ્વાનર તરીકે જાળખાવ્યા છે.

*શ્રીહરિરાયજી કહે છે કે—ભગવાનને સ્વરૂપથી લીલાદ્વારા ઉદ્ધાર કરવાની ઇચ્છા ન હતી, પરન્તુ ઉપદેશદ્વારા જીવોનો ઉદ્ધાર કરવાની ઇચ્છા હોવાથી પ્રાકૃત (સાધારણ) માણસ જેવો હેઠુ ધારણ કરી આપ શ્રીમદ્વાચાર્યસ્વરૂપે અત્ર પધાર્યા. આપનો આકાર પ્રાકૃત મનુષ્યના જેવો છતાં આપ સાક્ષાત્ શ્રીકૃષ્ણ-અન્દ્રરૂપ છે; આ વાત આપના અલૌકિક ચરિત્રથી જ ભગવદીયો જાણી ગયા હતા. અને તેવું આપનું અલૌકિક મૂલ સ્વરૂપ શ્રીગુણર્ણવજી શ્રીસર્વોત્તમજી, શ્રીવલ્લભાદ્યક, અને શ્રીસ્ફુરત્કૃષ્ણપ્રેમામૃતમા દર્શાવી દીધું છે.

+કૃષ્ણનામસદ્ભક્ત્ય આધિરામિનિરૂપિત ॥ અભિષેકારતત્ત્વાર્થદીપ ભાગવતે મહત્ (નિવર્થે) અતોઽમિના મયા સર્વતઃ* (માળ્યે અ. ૨-૨-૨૧) શોભ્યાદ્વામિમાહત. । (જલમંદે)

અર્થ તત્ત્વ વિવેચિતુ નહિ વિમુર્ચેશ્વાનરાદ્વાકપતેરન્યસ્તત્ર વિધાય માત્રુષતત્ત્વ મા વ્યાસવત્ત્રીપતિ । દત્વાદ્વા ન કૃપાવલોકેનપદ્યુર્લભાદતોર્હ મુદા ગૃહાર્થ પ્રકટીકરોમિ મહુધા વ્યાસસ્વ વિષ્ણોઃ પ્રિયમ્ । (પ્ર૦ સ્ક૦ બીસુષોધિની,) આચાર્ય માં વિજાનીમાત્ । (આ૦) આત્માન વૈશ્વાનરમુપાસતે । (છાં૦ ૩૦) । ઇન્દિરાયા મન્ત્રિનીમન્દિરાયા નભમો મસુદેવઃ । મુક્તસદ્મિરજાયત । વાલ્મીકીસ્વ મુક્તમાર્ણવ ।

* (અન્ત-કરણપ્રબોધની કારિકાટીકામા)

પુષ્ટિમાર્ગોપદેશિકા.

શ્રીગુસાધંભ આજ્ઞા કરે છે કે-નિત્યલીલાના રમણ સમયે ભગવાને પોતાનું ઉત્તમોત્તમ ભાવાત્મકસૌન્દર્ય શ્રીમહા-પ્રભુભા પધરાવ્યું, અને શ્રીસ્વામિનીભાએ પણ પોતાનું ભાવ-સૌન્દર્ય શ્રીમહાપ્રભુમા પધરાવ્યું. આ વખતે શ્રીમહાઆર્યભા નિત્યલીલામા પ્રભુની ફરેક લીલાનો અનુભવ કરતા, પ્રભુની લીલાનો અનુભવ કરવા આક્ષી તરીકે આપ બિરાજતા. આવી રીતે સર્વ લીલાનો અનુભવ કરનાર સ્વરૂપ શ્રીમહાઆર્યચરણે આપણને લીલાનું રહસ્ય શ્રીસુગોપિનીભા દ્વારા સમજાવ્યું; એનાથી વધારે દેવભવનું અહો ભાગ્ય શું હોઈ શકે ?

આપણે શ્રીમહાઆર્યચરણના સ્વરૂપનો નિરન્તર વિચાર કરીએ તો શ્રીમહાપ્રભુભા હૃદયમા પધારે અને તે દ્વારા આપની ગૂઢવાણી સમજાય. પ્રભુનો સમ્બન્ધ પણ શ્રીમહાઆર્ય-ચરણની કૃપાથી જ થાય છે. હમેશાં તુલસીમાલામા શ્રીમહાઆર્યચરણનું ધ્યાન કરવું. *શ્રીગુસાધંભથી આરબી સર્વ શ્રીગોસ્વામિબાલકે શ્રીમહાપ્રભુભા જ આશ્રયથી જીવોનો ઉદ્ધાર કરવાનું સાધર્મ્ય પ્રાપ્ત કરે છે. અને તે જ પ્રકારે શ્રીગુસાધંભ શ્રીગોકુલનાથભા વિગેરે પોતપોતાના શ્રેયમા શ્રીમહાપ્રભુભા જ દંઠાશ્રય કરવા આજ્ઞા કરે છે.

શ્રીમહાપ્રભુભાનું પ્રાકટય ભૂતલ ઉપર ન થયું હત તો આ દેવી સૃષ્ટિને શ્રીનભધીશ શ્રીકૃષ્ણપ્રભુની પ્રાપ્તિ ન થતાં સૃષ્ટિ બ્યર્થ થઈ જાત. પ્રેમની પરાકાષ્ટારૂપ નિર્ગુણ પુષ્ટિ ભક્તિનું કર્શન ન થાત, શુદ્ધ પ્રહ્લાદનું સ્વરૂપ ન સમજાત, શ્રીમદ્ભાગવતના ગૂઢ તત્ત્વનું જ્ઞાન થાત નહિ, અને નિઃસાધન જીવોને માટે આ પ્રહ્લાસંબંધમત્ર પણ ન મળત. આ

* જુઓ સ્વરૂપતારતમ્ય, વર્ષ ૨ અક ૮ વેણુનાદમા

સ્વરૂપવિચાર.

સર્વ શ્રીમહાપ્રભુજીએ પ્રકટ થઇ સિદ્ધ કર્યું. અને આપે સર્વ-સામાન્ય શરણમાર્ગ સ્થાપ્યો, જેમાં ઉદ્ધારલાયક સર્વ જીવોનો અધિકાર છે, અને સર્વ દેશ અને સર્વ કાલમા તે આચરી શકાય છે, કલિયુગમા તેનાથી જ ઉદ્ધાર છે.

પ્રશ્ન—૧ શ્રીમહાપ્રભુજીનું પ્રાકટ્ય શા માટે ?

૨ શ્રીમહાપ્રભુજી ભગવન્મુખાવતાર કેમ કહેવાય ?

૩ શ્રીમહાપ્રભુજી વૈશ્ણવ નામથી કેમ પ્રસિદ્ધ થયા ?

૪ શ્રીમહાપ્રભુજી મનુષ્યાકૃતિ કેમ ધારણ કરી ?

૫ શ્રીમહાપ્રભુજી નિત્યસીલામા કેવી રીતે યિગજ્ઞતા ?

૬ શ્રીમહાપ્રભુજી પ્રકટ ન થયા હતા તો શું નુવસાન થાત ?

શ્રીમદ્દામરુજીનું મંગલાચરણ.

સૌન્દર્ય નિઝદ્ગત્ત પ્રકટિતં સ્ત્રીગૂઢભાવાત્મકં
પુંરુપ જ પુનસ્તદસ્તરગતં પ્રાણીચિદાત્મપ્રિયે ।
સંસ્કૃતદાતુમયોર્લભૌ રસમયઃ કુણ્નો દિ તત્સાક્ષિકં
રૂપં તન્નિતવાત્મક પરમમિષ્ઠ્યેર્લ સદા જલ્પમન્ ॥ ૧ ॥

પાઠ ૮-ભક્તિવશતા.

(રાગ; ધનાશ્રી અથવા યથારુચિ).

ભકિત થકી વશ થાય, હયાનિધિ ભકિત થકી વશ થાય,
ભવભંજનની ભકિત કયોથી, જન્મમરણ ભય ભય. હયાં ૧
વિદ્યાનિધિ મોટા મુનિ છોડી, પશુ ગજ માટે ધાય;
હુયોધનસોજન તણ રુચિથી, શાક વિદુર ધર ખાય. હયાં ૨
જેના સુખપ્રસાદ કણુ સારું, પ્રદ્યાદિક લલચાય;
શૂદ્રની ભિક્ષીનાં ધોરા, લેતા તે ન લભાય. હયાં ૩
જે પર છત્ર ધરે પ્રેમેથી, અમર છત્રપતિ રાય;
તે ગિરિછત્ર ધરી સ્થિર કરમા, ભજે ગોપને ગાય. હયાં ૪
વિધિ શિવ શેષ અશેષ વેદમા, જેના હાસ કહાય,
અણુવાણે પદ-ક્રુપકસુતાના, હાસ ખની તે ભાય. હયાં ૫
વિદ્યાવૈભવ વિવિધ વચન બલ, કોઈ થકી ન રીઝાય,
ગોવર્ધન પ્રભુ પ્રેમબન્ધથી, દીનબન્ધુ બંધાય. હયાં ૬

(પઠિત શ્રીમદ્ભાલાળ.)

પાઠ ૯—અષ્ટાક્ષરમંત્ર.

એક સમય શ્રીમદ્વાચાર્યચરણ શિષ્યો સાથે માર્ગમાં પધારતા હતા; આપે શિષ્યોને આજ્ઞા કરી કે તમારે પલવાર પશુ અષ્ટાક્ષર મંત્રનું રટન કર્યો વિના ન રહેવું. સદા ‘શ્રીકૃષ્ણ. શરણં મમ’ કહ્યા કરવું. આ આજ્ઞાનું રહસ્ય કૃષ્ણકાસ મેઘન નામના શિષ્ય ન સમજ્યા, પણ ગુરુની આજ્ઞા શિષ્યથી કેમ ઉલ્લંઘન થાય ? પછી અષ્ટાક્ષરમંત્રનું રટન કરતા કરતા વનમાં લોબનપાત્ર લેવા બહુ જ દૂર નિકલી ગયા. ત્યાં એક વાઘ દીઠો, વાઘનાથી ભય તો લાગ્યો, પણ મંત્રનું રટન તો ચાલુ રાખ્યું, તે વાઘ ઘણા વખતથી તરખો ગેસી રહ્યો હતો. ભયવજ્રામ સાંભળીને તેણે જલ પીધું, આ બેઠને કૃષ્ણકાસે પુનઃ અષ્ટાક્ષરનું ઉચ્ચારણ કર્યું, વાઘે પુનઃ જલ પીધું. આ બનાવ બેઠ આશ્ચર્યચકિત થયેલા કૃષ્ણકાસ પાત્ર લઈ શ્રીઆચાર્યચરણ પાસે આવ્યા, શ્રીમદ્વા પ્રભુભાઈ પુછ્યું કે—‘કેમ, આજે વનમાં શું બોલ્યું ?’ કૃષ્ણકાસે સર્વ ક્ષેત્રે કહી સંભલાંબુ; પણ તેનો મર્મ સમજ્યા ન હતા. શ્રીઆચાર્ય-ચરણે મર્મ સમજાવ્યું કે—વાઘના અવતારમાં પણ ભકત-દશાવાલો એ ભવ છે. તમારા મુખમાંથી ભગવન્નામ સાંભળી જલ પીવાની લાગી આજ્ઞા તેની પુરી થઈ. આટલે તમે હંમેશાં અષ્ટાક્ષરમંત્રનું રટન કરજો કે જેથી તમારું અને શ્રવણ કરનારનું બન્નેનું કલ્યાણ થશે.

तस्मात् सर्वात्मना नित्यं श्रीकृष्ण शरणं मम ।

वदन्निरेवं सततं स्वेयमित्येव मे मतिः ।

સર્વ પ્રકારની ચિન્તામાંથી બચવા આટલે હંમેશાં સર્વાત્મભાવપૂર્વકે ‘શ્રીકૃષ્ણ: શરણં મમ’ બોલતા રહેવું.

પુષ્ટિમાર્ગોપદેશિકા.

અથવા આવા અષ્ટાક્ષરનું રટન કરનારની સગ રહેવું.
એવો મારો અભિપ્રાય છે. (નવરત્ન)

શ્રીગુસાર્ધજીએ (પ્રભુચરણે) અષ્ટાક્ષરનું રહસ્ય નિરૂપણ કરતા કહ્યું છે કે—શ્રીકૃષ્ણનામ સદા જપતું. જે અષ્ટાક્ષર મહામન્ત્ર જપે તેના પાપનો સમૂહ પછી જાય, અને પરમાનન્દ મલે.

૧ શ્રી સૌભાગ્ય આપે, ધનવાન બનાવે. રાજવદ્ધભ કરે છે.

૨ કૃ એ પાપને યોગી દે છે

૩ ક્ષ્ણઃ આધિભૌતિક, આધ્યાત્મિક, આધિદેવિક, આ ત્રણે જાતનાં દુઃખ દૂરે છે.

૪ જ્ઞ જન્મમરણનું દુઃખ દૂર થાય છે.

૫ ર પ્રભુસંગનિધિ જ્ઞાન આપે છે.

૬ જ પ્રભુમા દૃઢ ભક્તિ કરાવે છે.

૭ મ ભગવાનની સેવાનો ઉપદેશ કરનારા ગુરુમાં પ્રીતિ થાય છે.

૮ મ પ્રભુમા સાયુજ્ય કરાવે છે; જેથી દુરી જન્મ ન લેવો પડે. આ ભક્તિમાર્ગનું સાયુજ્ય જ્ઞાનમાર્ગના સાયુજ્ય કરતા ઉત્તમ છે.

આ પ્રમાણે આઠ અક્ષરના ઉચ્ચારથી જ સર્વ સિદ્ધ થાય છે. શ્રીચિદ્લભા પ્રીતિ થાય. ભક્તિ અને વૈરાગ્ય મલે. સર્વ રોગની શાન્તિ થાય. સર્વ પાપ નાશ પામે છે. સિદ્ધિ સદા ધરમા રહે જ. આનન્દ પરમાનન્દ થાય. જવર માત્ર નાશ થાય. ભૂત, પ્રેત, પિશાચ સર્વ દૂર થાય. આનન્દમૂર્તિ શ્રીકૃષ્ણ હૃદયમા સદા ધિરાળે વિગેરે સર્વ સિદ્ધ થાય છે.

આ અષ્ટાક્ષરમન્ત્રથી જ સર્વ કાર્ય સિદ્ધ થઈ જાય છે તો પછી અષ્ટાક્ષરને ત્યજી અન્યાશ્રય કરનારો વૈષ્ણવ ઉભયમાથી

અષ્ટાક્ષરમન્ત્ર

બ્રહ્મ થાય છે. પ્રભુનું શરણુ ત્યજી અન્યનો આશ્રય કરે તે કેમ ફલિત થાય ? ન જ થાય, અને પ્રભુનો આશ્રય તો જાય જ.

કિં મન્ત્રૈર્વેદુર્ભિર્વિજશ્વરફલૈરાયાસસાધ્યૈર્મલૈ
કિંચિદ્ગોપવિધાનમાત્રવિફલૈઃ સંસારદુઃસાવહે ।
પ્રકઃ સન્નપિ સર્વમન્ત્રફલદો લોપાદિદોષોઽસ્મિત
'શ્રીકૃષ્ણ શરણં મમે'તિપરમો મન્ત્રોયમષ્ટાક્ષર ॥

જ્યાં એક છતાં અનેક મન્ત્રોના ફલને આપનાર, સર્વ દોષરહિત, પરમ ઉત્તમોત્તમ, અષ્ટાક્ષર 'શ્રીકૃષ્ણ. શરણ મમ' મન્ત્ર છે; ત્યાં આગળ નાશવતફલવાલા અનેક મન્ત્રોનું શું કામ છે ? અથવા મહાન્ પ્રયાસથી થાય એવા યજ્ઞનું શું કામ છે ? કે જે યજ્ઞો જરાપણુ વિધિ લોપ થતાં જ ફલરહિત થઈ જાય છે અને સંસારના (જન્મમરણના) દુઃખથી ભરેલા છે.

અષ્ટાક્ષરમન્ત્ર તો સર્વફલને આપનારો છે, માટે સુખમા દુઃખમા શઙ્કમા અશઙ્કયમા પ્રભુના જ શરણુની શુદ્ધિ રાખવામા સદા અષ્ટાક્ષરમન્ત્ર પ્રતિક્ષણુ જપવો.

પ્રશ્ન—૧ અષ્ટાક્ષરમન્ત્રના આઠે અક્ષરનું માહાત્મ્ય હશે
૨ સિદ્ધવાર્તામાથી શો સાર લીધો ?

યો ब्रह्माणं विदधाति पूर्वं विद्यां तस्मै गोपायति कृष्णः ।
यस्तु देवमात्मवृत्तिप्रकाशं मुमुक्षुर्वै कारणमनुमन्त्रेत ।
(उपनिषद्. गोपाकपूर्वतापिनी)

પાઠ ૧૦-શ્રીવિઠ્ઠલેશ પ્રભુચરણ.

આપણે શ્રીવિઠ્ઠલ શબ્દનો અર્થ સમજીએ. તેમાં વિઠ્-ઠ અને લ આમ ત્રણ અક્ષર છે તેનો વિદ્યા એટલે જ્ઞાન વડે ઠા' શૂન્યને ક્ષતિ સ્વીકારે એટલે અજ્ઞાનને દૂર કરી તેનો સ્વીકાર કરે, તે વિઠ્ઠલ કહેવાય, આપણા અજ્ઞાનને દૂર કરનાર શ્રીવિઠ્ઠલનાથજીને આપણે શ્રીગુણાઈજી અથવા શ્રીપ્રભુચરણના નામથી ઓળખીએ છીએ.

શ્રીમહાપ્રભુજીને શ્રીપાદુરગ વિઠ્ઠલનાથે આજ્ઞા કરી કે આપ વિવાહ કરો મારે આપને ત્યાં અવતરવું છે. શ્રીમહાપ્રભુજીએ કાશીમાં દેવનભદ્રની કન્યા અક્ષાજી સાથે વિવાહ કર્યો શ્રીમહાપ્રભુજીને ત્યાં સવત્ ૧૫૬૭ના ભાદ્રપદ વદિ ૧૨ ના રોજ શ્રીગોપીનાથજીનું પ્રાકટય થયું અને સવત્ ૧૫૭૨ ના માર્ગશીર્ષ વદિ નવમીને શુક્રવારે કાશી પાસે આવેલા ચરણાદ્રિમાં (ચરણાટમાં) શ્રીવિઠ્ઠલનાથજીનું પ્રાકટય થયું, આપના મોટાભાઈ શ્રીગોપીનાથજી ઘણા વિદ્વાન અને અનન્ય હતા, પરંતુ આપને શ્રીપુરુષોત્તમ નામના પુત્રનું પ્રાકટય થયા બાદ શ્રીગોપીનાથજીનો વંશ આગલ ચાલ્યો નથી. હાલના આ સર્વ ગોસ્વામિબાલકો શ્રીવિઠ્ઠલનાથજીના વંશના છે, શ્રીગુણાઈજીએ જે વાર લગ્ન કર્યા હતા, પ્રથમ લગ્ન શ્રીરુકિમણીજી સાથે અને બીજું લગ્ન ગઠાની દુર્ગાવતિની પ્રાર્થનાથી શ્રીપદ્માવતીજી જોડે થયું હતું. પ્રથમ પત્નીથી છ

શ્રીવિદુલેશપ્રભુચરણ.

પુત્ર અને ચાર પુત્રી થયા, તેમના નામ આ પ્રમાણે છે, શ્રીગિરિધરજી, શ્રીગોવિન્દરાયજી, શ્રીબાલકૃષ્ણજી, શ્રીગોકુલનાથજી; શ્રીરઘુનાથજી, અને શ્રીયદુનાથજી; આ છ પુત્ર, અને શોભા, યમુના, કમલા અને દેવકા એ ચાર પુત્રીઓ પ્રથમ પત્નીથી થયા, અને શ્રીપદ્માવતીજીથી શ્રીધનરયામજી પ્રકટ થયા, હાલમાં બિરાજતા સર્વ ગોસ્વામિબાલકો પ્રથમ પુત્ર શ્રીગિરિધરજી અને છઠ્ઠા પુત્ર શ્રીયદુનાથજીના વરયો છે. બાકીના પાંચ પુત્રોનો વંશ વધારે આલ્યો નથી.

જ્યારે શ્રીવલ્લભાચાર્યજીને ભગવદ્દામમા પાછા પધારવાની ઇચ્છા થઈ તે સમયે શ્રીગુણાઈજી કાશીમા મલવા માટે ગયા, આ વખતે શ્રીમહાપ્રભુજીએ જે હૃપદેશ આપ્યો તે ખાસ મનનીય છે. જે શિક્ષાશ્રદ્ધોક્તીના નામથી પ્રસિદ્ધ છે. આ પિતૃચરણના વિયોગ વખતે આપનું વય પંદર વર્ષનું હતું. આ ન્હાની વયમાં સ્વમાર્ગીય સિદ્ધાન્તનું રહસ્ય સમજવાનું સ્થાન ભગવદીય હામોહરહાસજી અને ભગવદીય પદ્મનાભહાસજી વિગેરે હતા, માર્ગનું રહસ્ય તેમને વારવાર પુછતા એક વખત શ્રીવિદુલનાથજી ખેલતા હતા, તે સમયે હામોહરહાએ કહ્યું કે 'જય જય આ માર્ગ ખેલવાનો નથી; પરંતુ પ્રભુના તાપકલેશનો છે' શ્રીગુણાઈજીએ ત્યારથી જ રમતનો ત્યાગ કરી દીધો, સર્વ શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કર્યો, અને પ્રભુની સેવામાં પુરતું ધ્યાન આપવા લાગ્યા.

શ્રીવિદુલનાથજીનું સ્વરૂપ આપણે શ્રીનામરત્નસ્તોત્રથી જો સમજીએ તો આપણને જોમ જ થાય કે આપનું નામ જે શ્રીપ્રભુચરણ રાખવામાં આવ્યું છે તે ચર્ચાર્થ છે. આપણે જે ગોસ્વામિશબ્દ કહીએ છીએ; તે પણ નામ આપે જ પ્રથમ ધારણ કર્યું, અને આપનું બીજું નામ જે શ્રીગુણાઈજી

પુષ્ટિમાર્ગોપદેશિકા.

સમ્પ્રદાયમા ચાલે છે, તે નામની જ પરિપાટી અત્યારે શ્રીગો-
સ્વામિબાલકોમા (શ્રીગુસાઈજી) ચળદથી ચાલતી આવી છે.

શ્રીમહાપ્રભુજીએ પુષ્ટિમાર્ગનું પ્રાકટ્ય કર્યું, પરંતુ પુષ્ટિમા-
ર્ગના પ્રવર્તક તરીકેનું માન્ય તો શ્રીગુસાઈજીએ જ સ્વીકાર્યું, માર્ગને
સર્વાર્જુ સુન્દર બનાવનાર શ્રીગુસાઈજી છે. પ્રથમ આપે માર્ગને
દેઠ કરવા વિદ્વન્મણ્ડન, હંશમસ્કન્ધવિવૃત્તિપ્રકાશ, શ્રીટિપ્પણીજી,
શૃંગારરસમણ્ડન, પ્રહાસૂત્રમાખ્યનો દોઢ અધ્યાય વિગેરે ગ્રન્થો
રચ્યા. આપે પ્રહાવાહ અને નિર્ગુણમક્ષિતમાર્ગનું યથાર્થ સ્થાપન
કર્યું, આપના સુદૃઢ પ્રતાપથી અનેક રાજાઓ પણ આપના ચરણ-
કમલમા શરણે આવતા, ઘણા રાજાઓ આપના સેવકો છે.
ટોડરમલ રાજા, રાય પુરુષોત્તમ, રાજા રામચન્દ્ર, રાજા વીરવર,
(ખીરખલ) રાણી દુર્ગાવતી વિગેરે રાજાઓ. અનન્ય ભક્ત હતા.
તેથી આપનું નામ 'બનેકક્ષિતિપક્ષોળિ-મૂર્ધાસક્ષપદમ્બુજ' આલેખ્યુ છે
આપને સંગીતનો પણ શોખ હતો, તેનો ઉપયોગ જો પ્રભુમા
ન થાય તો તે શોખ બાધરૂપ નિવડે, માટે આપે તે સંગીતને
શ્રીઠાકુરજીમા જોડવાને ઋતુના અનુસાર રાગો ગાવાની ઉત્તમ
વ્યવસ્થા કરી, તે દ્વારા સંગીતનો આનન્દ અનુભવતા.#

અધિકારી કૃષ્ણહાસજીએ છ માસ સુધી શ્રીનાથજીથી
શ્રીગુસાઈજીને દૂર કર્યાં, આ વખતે શ્રીનાથજીનો આપને
પૂર્ણ વિયોગ થયો, વિરહનો તાપક્રલેશ થયો. પ્રભુથી
દૂર થતા અથવા સેવા છુટતા ગોસ્વામિબાલકોને કેવો
તાપક્રલેશ થાય તેનું આજેહુબ સ્વરૂપ આ છ માસમા
શ્રીગુસાઈજીએ કરેલી વિશ્વસિ ઉપરથી સ્પષ્ટ સમજાય છે.

(- શ્રીરૂકિમણીજી તો શ્રીપદાવતીજીએ જે આતિ દોરી, એ આતિ
અથાપિ સુધી આપણા માર્ગમા ને તે ઉત્સવો ઉપર દોરવામા આવે છે)

શ્રીવિઠ્ઠલેશપ્રભુચરણ.

વિજયિત ગોસ્વામિબાલકોને અને વૈષ્ણવોને ઉભયને
 ૥૭ કરનારી છે. વાંચવા લાયક છે. પુન બાદશાહન'
 મથી જ્યારે કૃષ્ણદાસજીને દૂર ક્યાં ત્યારે કૃષ્ણદાસજી
 ૧ આપત્તિમા આબ્યા, આપત્તિમાથી જાચાવનાર પણ
 ગુસારજી જ હતા, અપકારનો બદલો પણ ઉપકારથી
 ૧૧૧ શ્રીગુસારજીની પરમ ક્યાલુતાનો પાર નથી અને
 ૧૧૧૧૧ સુખમા અધરામૃત આપતા ગોપાલદાસજી સુખા-
 દૂર થયુ, જેમના નામનો જપ કરવાથી શ્રીરઘુનાથજીને
 ૧૧૧૧૧ સુખપાઠ થઈ ગયા, જોવા પ્રભુચરણના પ્રતાપનું
 ૧૧૧૧૧ વર્ણન થઈ શકે ? શ્રીગુસારજી શ્રીનવનીતપ્રિયજીને
 તા. એ ઠાકુરજી હાલ શ્રીનાથજીમા બિરાજે છે. શ્રીમહા-
 જી અને શ્રીગુસારજીના ઠાકુરજી અનુકરે શ્રીનાથજી અને
 ૧૧૧૧૧ નીતપ્રિયજી છે. આ બન્ને સ્વરૂપને સેવવાનો અધિકાર
 ગોસ્વામિબાલકોનો છે. જ્યારે સેવ્યસ્વરૂપ પોતાના બાલકો
 ૧૧૧૧૧ પધરાવામાં આબ્યાં ત્યારે ૧શ્રીમથુરેશજીનું સ્વરૂપ
 ગેરિધરજીને પધરાવ્યું, ૨શ્રીવિઠ્ઠલેશજીનું સ્વરૂપ શ્રીગોવિન્દ
 જીને પધરાવ્યું. ૩શ્રીદ્વારકાધીશજીનું સ્વરૂપ શ્રીબાલકૃષ્ણજીને
 ૧૧૧૧૧ બિરાજ્યું. ૪શ્રીગોકુલેશજીનું સ્વરૂપ શ્રીગોકુલનાથજીને
 ૧૧૧૧૧ બિરાજ્યું, શ્રીગોકુલચન્દ્રમાજીનું સ્વરૂપ શ્રીરઘુનાથજીને

૧ આપ પગમદ્યાલુતાની સાથે પ્રતાપી પણ હતા પટણના દહિદ બાદ-
 સાથે અકબરને વિગ્રહ થયો, ત્યારે સેનાલુ આધિપત્યપણુ ગળા ટોડ-
 ૧૧૧૧૧ મધ્યુ હતું રાજા ટોડરમલ્લ લડવા જતા પહેલા શ્રીમતપ્રભુચરણ પાસે
 લેવા આવ્યો, શ્રીપ્રભુચરણે તેને પહેરેલું પીતાબર આપ્યું, આ માથે બાધી
 ૧૧૧૧૧ રવા આજ્ઞા આપી, અને તે પ્રમાણે બાધી યુદ્ધ કરતા વિજય જ થયો
 ૧૧૧૧૧ હાલ કેટલા બિરાજે છે ૨ તે હાલ શ્રીનાથજી બિરાજે છે
 ૧૧૧૧૧ હાલ કાકરોલી બિરાજે છે ૪ હાલ શ્રીગોકુલ બિરાજે છે

પુષ્ટિમાર્ગોપદેશિકા.

માથે પધરાવ્યુ,^૧ શ્રીમદ્દનમોહનજીનું સ્વરૂપ શ્રીધનશ્યામજીને
માથે પધરાવ્યુ, શ્રીચક્રનાથજી છઠ્ઠા ધરના બાલકના સેવ્ય ઠાકુરજી;
શ્રીબાલકૃષ્ણજી શ્રીકલ્યાણરાયજી, અને શ્રીમુકુન્દરાયજી છે.

આપે માર્ગનો પ્રચાર કરવાને ઘણો જ પરિશ્રમ કર્યો છે.
છ છ વાર ગુજરાતમા પધાર્યા, અનેક સેવકો કર્યા, આપનું
હૃદય એવું વિશાલ હતું કે-આપ પતિતપાવન હોઈ
સર્વ જીવનો ઉદ્ધાર કરતા.

આપ ભૂતલ ઉપર ૭૦ વર્ષ અને ૨૮ દિન બિરાજ્યા,
સવત ૧૬૪૨ ના માઘકૃષ્ણ સાતમના રોજ સન્ધ્યાકાલે
ગિરિરાજની કન્દરામા અન્તર્ધાન થઈ ગયા.

પ્રશ્ન—૧ શ્રીગુસાઈજીને આપણા સમ્પ્રદાયમા કયા નામથી ઓળખે છે ?

૨ શ્રીપ્રભુચરણના લાલજીના નામ કહો

૩ રાજાઓ સાથે કેવો મળધ હતો ?

૪ શ્રીપ્રભુચરણના પ્રાદુર્ભાવની અને લીલામા પધાગ્વાની સવત્ કહો.

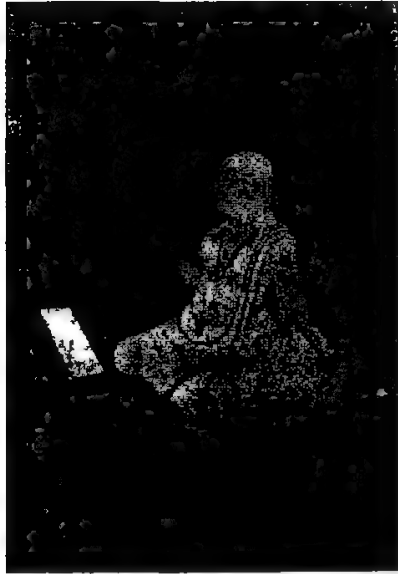
૫ શ્રીગુસાઈજીના મેઘ્યવરૂપનું નામ કહો

૧ તે હાલ કામવન બિરાજે છે ૨ તે હાલ કામવન બિરાજે છે.
૩ મુગ્ધ બિરાજે છે ૪ વડોદરા બિરાજે છે ૫ વાશી બિરાજે છે

આપે શ્રીસર્વોત્તમજી, શ્રીવલ્લભાષ્ટક, શ્રીસ્તુતકૃષ્ણપ્રેમામૃત,
શ્રીચમુનાષ્ટપદી, ભુજંગપ્રયાતાષ્ટક, લલિતત્રિલગીસ્તોત્ર, પોશ્વશ્રમ-થ પદી
શ્રીસિદ્ધાન્તમુક્તાવલિશ્રીચમુનાષ્ટકાદિટીકા, વિદ્યમંડન, ભક્તિહેતુ,
ભક્તિભાસ, અષ્ટાક્ષરનિરૂપણ, રસસર્વસ્વ, પ્રબોધ, ગુપ્તગ્રંથ, વ્રતચર્યા,
ગ્રામીનીટિપણીજી, ભાખ્યનો અન્તનો દોઢ અધ્યાય, આનન્દમયોમ્યાલાલ
ઉપનિવેચન, વિગેરે અનેક સમર્થ ગ્રંથો લખ્યા છે

* આપ ગુજરાત પધાર્યા તેની સવત્ આ પ્રમાણે મહે છે.

(૧) અડલથી પધાર્યા (૨) મંવત્ ૧૬૧૩ મા અડલથી પધાર્યા (૩) સવત્
૧૬૧૪ મા મહાવી પધાર્યા (૪) સવત્ ૧૬૨૩ મા મથુરાથી પધાર્યા
(૫) સવત્ ૧૬૩૨ મોકુલથી પધાર્યા (૬) સવત્ ૧૬૩૮ મા પધાર્યા

श्रीगुसाक्षल प्रभुयस्व

सायकुञ्जालयस्थासनमुपविलसत्स्वर्णपात्र सुधीतं
 राजघण्टोपधीत परितनुवसनं गौरमम्भोजवक्त्रम् ॥
 प्राणानायम्य नासापुटनिहितकर कर्णराजत्रिमुक्त
 चन्द्रेणोन्मीलिताक्षं मृगमदतिविक विद्वलेक्षं सुकेशम् ॥

પાઠ-૧૧ અસમર્પિતનો ત્યાગ.

પ્રશ્ન—નિર્મલ બુદ્ધિ શી રીતે થાય ?

ઉત્તર—નિર્મલ વસ્તુનો જ ઉપયોગ કરવાથી.

પ્રશ્ન—નિર્દોષ અને પવિત્ર વસ્તુ આ કલિયુગમાં ક્યાથી લાવીએ ?

ઉત્તર—આ કલિમાં નિર્દોષ વસ્તુ મેલવવાનો ઉપાય શ્રીમહાપ્રભુજીએ દર્શાવ્યો છે

પ્રશ્ન--કૃપા કરીને કહેશો ?

ઉત્તર—આ જગત્માં પ્રભુ વિના નિર્દોષ કોઈ નથી તેમ જ પ્રભુ વિના પ્રાપ્તશક્તિ કે મન્ત્રશાસ્ત્ર વિગેરે કોઈ પણ યથાર્થ શુદ્ધ કરવા આ કલિમાં સમર્થ નથી, માટે શ્રીમહાપ્રભુજીએ આપણને સરલ અને ઉત્તમ માર્ગ દર્શાવ્યો કે—શ્રીપુરુષોત્તમ શ્રીકૃષ્ણચન્દ્રને સર્વવસ્તુ સમર્પણ કરવું. જેમ ગંગાજની અંકર હબરો પરનાળાના જલ આવે છે, પરંતુ તે ગંગાજમાં મળતા ગંગાજલરૂપ થઈ જાય છે અશુદ્ધ જલને ગંગાજ પોતાના સામર્થ્યથી ગંગાજલ બનાવી દે છે તેમ જે જે વસ્તુ પ્રભુને અર્પણ કરીને લઈએ, તે વસ્તુ પ્રભુના સંબંધથી સર્વથા નિર્દોષ એટલે પવિત્ર થઈ જાય છે, આ નિર્દોષ વસ્તુથી વ્યવહાર કરવાથી આપણી બુદ્ધિ નિર્મલ થાય છે. xસત્ત્વશુદ્ધિ

x આદ્યારશુદ્ધૌ સત્ત્વશુદ્ધિ સત્ત્વશુદ્ધૌ ધ્રુવાસ્થિતિ । સ્પૃતિકામે સર્વેઘ-
ન્યાનાં વિપ્રમોક્ષ । કૃષ્ણાત્ પર નાસ્તિ દૈવ વસ્તુતો દોષવર્જિતમ્

જે આ પુત્ર તથા જે કુટુંબી હોય તેમને પ્રભુની મેવામાં હમેશા

અસમર્પિતનો ત્યાગ.

૧ એ આહારશુદ્ધિ ઉપર આધાર રાખે છે; અને સત્વ-
દેથી જ આપણે પ્રભુને હૃદયમાં ધારણ કરી શકીએ છીએ.

બ્રહ્મસંબધથી આ ૪ દિન સુધીના સર્વદોષો દૂર થયા,
નતુ નવા દોષો ન થાય તેને માટે સમર્પિત વસ્તુનો જ
યોગ કરવાની પ્રતિજ્ઞા લેા

પ્રશ્ન—અમારે ઘેર શ્રાદ્ધાદિક આવે તો શુ કરવું ?

ત્તર—વિષ્ણોર્મિવેદિતાન્નેન ચષ્ટવ્ય દેવતામ્તરમ્ ।

પિતૃભ્યઞ્ચાપિ તદ્દેય તદાનન્તાય કલ્પતે ।

શ્રાદ્ધાદિકમાં પણ પ્રભુના સમર્પણ કરેલા અન્નથી જ
વહાર કરવો. તે પવિત્ર અન્નથી જ બ્રાહ્મણસોજન વિગેરે
વધુ. તેમજ યાગ વિગેરે પણ તેનાથી જ કરવા.

પ્રશ્ન—કઠાવ્ય પ્રભુને અર્પણ કર્યા વિના ઉપયોગ કરવાની
છા થઈ જાય તો ?

ઉત્તર—તો પ્રભુની ક્ષમા માગવી. પુનઃ અપરાધી ન
બાધ એ માટે સાવધાન રહેવું. વજ્રચિન્હવાલા ભગવાનના
જીવું ધ્યાન કરવું, શ્રીકૃષ્ણજી કહ છે કે—‘મનના મેલના
તને પણ તોડી નાખનાર પ્રભુના ચરણારવિન્દનું ધ્યાન
વું ’ તમે યાદ રાખો કે આપણે ઉપયોગમાં લીધેલી
તુ પ્રભુને ન સમર્પવી. ન મત્ત દેવદેવસ્ય સામીભુક્તં સમર્પણમ્

વા, એ તેમનું નિવેદન છે, અને જે નિર્જીવ વસ્તુ છે તે અન્ન વસ્તુ
રે સર્વ પ્રભુને અર્પવું અને ઉપયોગમાં લેવું આ સર્વ સમ્બધ અર્પણ
ાનો પ્રસંગ પ્રભુ સાથે છે, ગુરુ સાથે નથી ગુરુએ આપણને
સમ્બધદારા પ્રભુને અર્પણ કગવ્યુ પુનઃ જે શ્રીકાકુરજીની સેવા કરતા
એ તે શ્રીકાકુરજીના સ્વરૂપને આ સર્વ સમર્પવાનો નિયમ લેવો
નુર્મન સમલક્ષ્ણનિસૃષ્ટવજ્ર ધ્યાયેચ્ચિર મગવતશ્ચરણારવિન્દમ્ । [સ્કંધ ૩]

પુષ્ટિમાર્ગોપદેશિકા.

પ્રશ્ન—જો ક્વચિત્ આપત્સમયે પ્રભુને સમર્પવાનો પ્રસંગ ન મળે તો ?

ઉત્તર—તો સમપ્રદાયની રીત મુજબ ત્રણ વખત અષ્ટાક્ષર મંત્ર કહી ચરણામૃત પધરાવુ. અથવા સદૈવ ચિત્ત સાથે રાજો અથવા તુલસીમાલાને પણ કેટલાક આપત્તિ વખતે લોગ ધરે છે, પરંતુ આપત્કાલમા જ પ્રભુની પ્રસાદી માટે ચરણામૃત પધરાવવું એ એક સાધારણ રીતિ છે.

પ્રશ્ન—પ્રભુને અર્પણ કરેલું કૃષ્ણાર્પણ થયું, તે કેમ લેવાય ?

ઉત્તર—આ દાન નથી પણ સમર્પણ છે, દાન કરેલું પાછું ન લેવાય, એ પૂજામાર્ગની વાત છે ભક્તિમાર્ગમા તો પ્રભુના ઉચ્છિષ્ટ વડે જ નિર્વાહ કરવાની પોતાની (પ્રભુની) આજ્ઞા છે. +આપે (પ્રભુએ) ઉપલુકત માલા ગન્ધ વસ્ત્ર અલંકાર વિગેરેથી ભૂષિત થએલા, અને આપના પ્રસાદને જમતા અમે હાસો, હે પ્રભો ! આપની માયાને છતીએ છીએ.’ આવી સુદર ભક્તિમાર્ગની રીત છે પ્રભુની માયાને છતવાનો આ જ રસ્તો છે. માટે પ્રભુને હરરોજ અર્પણ કરેલું જ આપણાથી લેવાય. દાન આપેલું ન લેવાય. દાનમા પાત્ર વિગેરે જોઈ યથા સંકલ્પ પોતાનું દ્રવ્ય ખીજાને આપવાનું છે. અત્ર તો પ્રભુની જ વસ્તુ પ્રભુને અર્પી પ્રસાદ તરીકે ઉપયોગ કરવાનો છે. તેથી દાન અને નિવેદનમા બહુ જ તફાવત છે

પ્રશ્ન—આ પાઠમા જોટલા પ્રશ્ન તરીકે વર્ણુઆ છે તે સર્વ પ્રશ્ન પુરવા

+ ત્વયોપમુક્તસુગન્ધવાસોલક્ષ્મરચર્ચિતા. ।

ઉચ્છિષ્ટમૌજિનો દાસાસ્તવ માયા જયેમહિ । [મા૦ ૧૧-૬-૪૬]

શ્રીપ્રમુચરણવિહસિઃ—નિવેદિતાત્મામિત્રેષુ સર્વૌદાસીન્યમાચરેત્ ।

પ્રાવાહિકાસ્તેપિ ચેત્સુરુપેઐવોચિતા સદા ।

પાઠ ૧૨-શ્રીગોકુલનાથજી.

શ્રીગુસાઈજી પ્રભુચરણને ત્યા શ્રીરુકિમણીવહુજીથી ગિરિધરજી, શ્રીગોવિન્દરાયજી, શ્રીબાલકૃષ્ણજી, નામના ત્રણ લજી પ્રકટયા, અને આ ચતુર્થ લાલજી શ્રીગોકુલનાથજીનું કટય સંવત્ ૧૬૦૮ ના માર્ગશીર્ષ શુક્લ ૭ ને ગુરુવારના રોજ પુ, આ વખતે શ્રીગુસાઈજી શ્રીગિરિજી બિરાજતા હતા. ત્યા માર્ગ મળતા જ અડેલ પધાર્યાં. આપનું નામકરણ સસ્કારનું મ શ્રીવલ્લભજી છે તેથી આપના અન્યેમા પશુ પોતાનું મ શ્રીવલ્લભજી જ જણાવે છે પાંચમું વર્ષ બેસતા જ ટલે સંવત્ ૧૬૧૨ ના માર્ગશીર્ષમા અક્ષરારમ્ભ મુહૂર્ત િ શ્રીગુસાઈજીએ જ કકારાદિનું સ્વહસ્તે મુહૂર્ત કર્યું; ત્ ૧૬૧૫ ના ચૈત્ર શુક્લ ૬ ના રોજ ઉપનયન કાર આપી વેદારમ્ભ કર્યો. શ્રીગુસાઈજીએ આ પ્રશ્નચારીને ધ્યાહોમાદિક કરાવાનું કામ જ્યેષ્ઠપુત્ર શ્રીગિરિધરજીનેજ માથે ખુડું હતું. પછી કર્ણાકટના નારાયણ નામના મહાન વિદ્વાન પ્રાધ્યાયજી પાસે આપ વેદ ભણ્યા. ત્યારબાદ ઘણા દુકસમયમા પલ્લતાથી વેદ વેદાંગ ભાગવત શ્રીસુબોધિન્યાદિ અનેક ન્યેાનું અવલોકન કર્યું. સામ્પ્રદાયિક અભ્યાસ આપે ધર ાગળ કર્યો, એટલી વિદ્વત્તા વધી મધ કે જે શ્રીગુસાઈજીએ । પોતાના પુત્રને અક્ષરારમ્ભ કરાવ્યો હતો તે જ શ્રીપિતૃચરણ ને પુત્રને પોતાના લખેલા અન્યેાને સારા નરસાનો વિચાર

શ્રીભોડશઅન્ય ઉપર ટીકાઓ સારસંગ્રહ (માલોદ્ધાર પ્રસંગે) મધ ૨ ટીકા, ગુપ્તસ ઉપર ટીકા, શ્રીસર્વોત્તમજી ઉપર બી ટીકા, ગાયત્રી- અવિવરણ-‘ અસ્મત્કલં નિષ્કલં ’ શ્લોક ઉપર વ્યાખ્યા, શ્રીવલ્લભાષ્ટ- ૩૧ વિગેરે અનેક અન્યેો રચ્યા છે

પુષ્ટિમાર્ગોપદેશિકા

કરવાને જોવા સાપતા; અને પોતાનાથી અધૂરા રહેતા ગ્રન્થોને પૂર્ણ કરવા શ્રીગોકુલનાથજીને આપતા.

આપનું લગ્ન વેણાસટની પાર્વતિનામની કન્યા સાથે પોતાની સોળ વર્ષની વયે સંવત્ ૧૬૨૪ ના જેષ્ઠમા થયું હતું. આ વહુજીને ઘણા દિવસ થયા પ્રભ નહિ થવાથી શ્રીગુસાઈજીને દ્વિતીયવાર શ્રીગોકુલનાથજીનું લગ્ન કરાવાની મરજી હતી, પરંતુ શ્રીગોકુલનાથજીએ માન્યું નહિ. અને કહેવડાવ્યું કે—‘પે કરેને તો કુ.જ પાડગો કહીઓ તુમ સમજાવ’ આપને ત્રણ પુત્રો અને ત્રણ પુત્રી થયા. પુત્રના નામ શ્રીગોપાલજી, શ્રીનિર્ઝરાયજી, શ્રીમજ્જરત્નલાલજી છે. આપે સંવત્ ૧૬૧૬ માં જ્યારે ગુજરાત ફરવા માંડ્યું ત્યારે અમદાવાદમાં બારભાટ નામના બ્રાહ્મણે નવીન મત ચલાવ્યો હતો. તેણે શ્રીગોકુલનાથજી સાથે શાસ્ત્રાર્થ કરવાની ઇચ્છા દર્શાવી શ્રીગોકુલનાથજીએ પોતાના પાડિત્યથી તેનો પરિકાર કર્યો. ગુજરાતમાં અનેક ગામોમાં આપ પધારી ઘણી જ સમૃદ્ધિ લીધી અને તે દ્વારા શ્રીગુસાઈજીનું દેવું આપે ચુકાવી લીધું.

આ વખતે ગુજરાતમાં સ. ૧૬૭૨ ના જહાગીર બાકશાહ રાજ્ય કરતો હતો એક ચિદ્રૂપસન્યાસી વૈષ્ણવોનો મહાન દેવી હતો, તેણે રાજાનું મન કેટલાક મત્રણલથી જીતી લીધું હતું. તેને સમજાવી એવો હુકમ કઢાવ્યો કે—‘મારી તમામ રૈયતે તુલસીમાલા ઉતારી દેવી અને કોઈએ ભૂર્વપુણ્ડ કરવું નહિ.’ આ હુકમનો અમલ ચિદ્રૂપે અમલદારો દ્વારા અજમાવા શરૂ કર્યો. આખી વૈષ્ણવ સૃષ્ટિમાં ત્રાસ ત્રાસ ફેલાવા લાગ્યો. “પ્રાણુ ભલે લો પણ ‘માલાતિલક’ નહિ ભલે” એવા ઠેર ઠેર પોકારો સંભળાવા લાગ્યા. આ આપતિના

શ્રીગોકુલનાથજી

સમયે આપ રાજને મલવાને માટે ગયા. જહાગીરે પુછ્યુ તમે કેમ માલા ઉતારી નથી? શ્રીગોકુલનાથજીએ બાહશાહને ચિદ્રૂપ સાથે શાસ્ત્રાર્થ કરવા સૂચવ્યું. અમે પ્રાણુ

શ્રીગુણાલના ચતુર્થલાલજી

શ્રીગોકુલનાથજી

ગયે માલા નહિ ઉતારીએ. આવી દહ પ્રતિજ્ઞા બાહશાહને જણાવી. ત્યારબાદ આપે અનેક પરિશ્રમ વેઠીને આપત્તિમાથી માલાતિલકનું રક્ષણ કર્યું છે જેનો સવિસ્તર પ્રસંગ 'માલા-પ્રસંગસાર'માં વર્ણવ્યો છે.+

શ્રીગોકુલનાથજીના અનન્ય સેવકો હાલ ભરૂચ વિગેરેમાં

+આ માલાપ્રસંગમાં દેવાભાષા નામના વૈષ્ણવે માલા નહિ ઉતારવા સત્યાગ્રહ કર્યો હતો આ દેવાભાષાએ માલાતિલક ઉતરવાના બલાત્કાર

પુષ્ટિમાર્ગપદ્ધતિશિક્ષા.

છે તેમનો શ્રીજી ઉપર અનન્યભાવ અને દૃઢ વિશ્વાસ છે.

આપે ઘણો સમય ગોકુલમાં વાસ કર્યો છે, અને ત્યાં શ્રીગોકુલનાથજીની સેવા કરતા હતા સાથે શ્રીગોવર્ધનનાથજીની સેવા માટે વારંવાર પધારતા હતા. અત્યારે શ્રીગોકુલનાથજીનું મોટું મંદિર શ્રીગોકુલમાં છે તે આપણું યાત્રાનું ધામ છે શ્રીગોકુલનાથજીની ૧૩ બેઠકો છે તેમાં આપની સેવા થાય છે આપના સેવકોમાં કદયાણુભટ્ટજી અને મોહનભાઈ વિગેરે મુખ્ય સેવકો થઈ ગયા આપે પુષ્ટિમાર્ગનું રક્ષણ કાર્ય કર્યું તેમજ અલૌકિક ભાવનું દાન કરી ઘણા દેવ જીવોનો ઉદ્ધાર કર્યો છે. આપશ્રી ૮૬ વર્ષ અને ૨ માસ અને કેટલાક દિન સુધી ભૂનલ ઉપર ખિરાજયા છે. સવત ૧૯૬૭ ના માઘ વદિ નવમીના રોજ જ્યારે આપ ભૂનલ ત્યજી પધાર્યા ત્યારે આપનો વિયોગ સહન નહિ થઈ શકવાથી આપના ૭૮ સેવકો પણ દેહ ત્યજી સાથે જ પધાર્યા #

- પ્રશ્ન (૧) આપનું પ્રાકટ્ય કયું સાલમાં ?
 (૨) આપે મહત્કાર્ય શું કર્યું ?
 (૩) આપે ક્રાંતિ ક્યા કર્યા ?
 (૪) આપનું સેવ્ય સ્વરૂપ શું ?

વખતે જે જવાબ આપ્યો છે તેથી માલાતિલક આપણા માગમાં પ્રાણ અગત્ય વહાલા છે એમ સમજશે —

‘ માલા કેમ ઉતારીએ જે આપી છે જગદીશ,
 એ કોણ છે માલા ઉતારવે માલા બાધી શીપ
 નીપ જે આધી જે તે શીપ સાથે જાય,
 પણ હાથે કરી માલા ઉતાર એવું કેમ કરી શાય

શ્રીગોકુલનાથજીનું સર્વિસ્તર જીવનચરિત્ર કપાલ બહાર પડ્યું કે.
 તેમાથી વધારે ધ્યાનવાળાએ જોવું

પાઠ ૧૩-દેવી જીવન.

*આપણે પ્રદાસબધ લીધા, શ્રીમહાચાર્યચરણે આપણને દેવી જીવ તરીકે આવેખ્યા. દેવી સૃષ્ટિ સેવા માટે જ પ્રભુએ શ્રીભગમાંથી પ્રકટી છે. તેના આચરણ કેવા હોવાં જોઈએ તે વિચારીએ વેંચીવનો સેવા એ જ મુખ્ય ધર્મ છે. ભગવત્સેવામા જે અનુકૂલ હોય તેનો જ આપણે સ્વીકાર કરીએ, જે સેવામા ઉઠાસીન છે તેમાં આપણે ઉઠાસીનતા રાખીએ. પરંતુ જે સેવામા હરકતરૂપ નિવડે તેનો તો ત્યાગ જ કરીએ. સગ હમેશાં ભગવદ્ભાવવાહાનો જ કરીએ. આપણે જેમ ધરને સાફ સૂફ કરી ભગવાન ગિરાજે એવું સુંદર કરીએ છીએ, તેમ પ્રભુ મનની અંદર ગિરાજે તે માટે મનને સાફ રાખવું જોઈએ. કામ ક્રોધ એ મનને ગગાડનાર છે. ચિન્તા અને ઉદ્વેગ તો આપણાથી થાયજ નહિ. એક વખત આચાર્યશ્રી કહે પધાર્યા હતા, ત્યાં અંબાનામની ક્ષત્રિયાણી રહેલી હતી, આ સ્ત્રીને બે દિકરા હતા, શુદ્ધ પ્રવિત્ર વેંચીવ હતા. એક વખત બે દિકરામાંથી એક દિકરો મરણ પામ્યો, તેથી અંબા ઠાકુરજીની સેવા કરતા રાઈ, આવી રીતે રોજ રોતી, તેથી ઠાકુરજી તેના ઉપર અપ્રસન્ન થયા, એટલામાં બીજો દિકરો મરી ગયો, ત્યારે એથી વધારે રોવા લાગી, ત્યારે શ્રીઠાકુરજીએ જ શ્રીગુણાઈજીને વાત કરી કે-અંબા રોવે છે, એથી મને ઘણું દુઃખ વેઠવું પડે છે. મને ક્લેશ પ્રિય નથી. શ્રીગુણાઈજી અંબાને ત્યાં પધાર્યા અને તેને

* નિબધ સર્વનિર્ણયકારિકા, ૨૩૦ થી ૨૪૦ સુધીનો સાર

પુષ્ટિમાર્ગોપદેશિકા.

વૈષ્ણવ ધર્મ સમજાવ્યો. ક્લેશવાળા અન્તઃકરણમા ઠાકુરણ બિરાજે નહિ. જન્મ મરણ એ પ્રભુ ઇચ્છાધીન છે. આ જીવને આ અવસ્થાએ આ સુખ અને આ દુઃખ એવું પ્રભુએ નિર્ણય કરી રાખ્યો છે, માટે વૈષ્ણવ હોય તે તો ક્લેશ ન જ કરે આપણે સર્વ કંઈ પ્રભુને નિવેદી હીધુ; હવે કંઈ વસ્તુની ચિન્તા કરવી રહી ? જ્યારે જ્યારે ચિન્તા થાય ત્યારે ત્યારે આત્મનિવેદન સભારીએ, તો જરૂર ચિન્તા દૂર થશે. ઉદ્વેગ ન થવા માટે આપણે દુર્વચનો સહન કરવાની ટેવ પાડવી. અસત્પુરુષોના દુર્વચનો દ્વારા પ્રભુ આપણને શિખામણ આપે છે એમ માનીએ. તેમ છતાં મન ઉછળે તો શ્રીયમુનાદકનો પાઠ કરી જઇએ, તેનાથી જરૂર સ્વભાવ ઉપર કાળુ આવી જશે. એવું શ્રીમદ્વાચાર્યચરણનું આજ્ઞાવચન છે. જે માણસનો આહાર શુદ્ધ છે, તેની ઋસત્ત્વશુદ્ધિ જલ્દી થાય છે. જેની સત્ત્વશુદ્ધિ થાય છે, તેનું અન્તઃકરણ નિર્મલ થાય છે, માટે પ્રભુને નિવેદન કરી પ્રસાદી પવિત્ર આહારથી આપણે ઉત્તમોત્તમ શક્તિઓ મેળવી શકીએ છીએ જે આજીવિકા પ્રભુએ સપાદન કરી હોય તેનાથી સંતોષ રાખીએ. લોભ ત્યજીએ તો જ સંતોષ રહે વાણી ઉપર કાળુ રાખવો. જેમ આવે તેમ બંધવાથી આપણે વાણીદોષથી (મુખરતાદોષથી) પ્રભુથી વિમુખ થઇએ છીએ. વૈષ્ણવ છુ એવું જ્ઞાન રાખી સ્વધર્મનો વિચાર કરીએ, સ્વધર્મનું પાલન કરવું, અને વૈષ્ણવતાને લગાવે એવા બાધક આચરણનો તો ત્યાગ જ કરીએ. જેમ જેમ સ્વધર્મમાં પ્રીતિ થશે તેમ તેમ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણચન્દ્ર હૃદયમા પ્રવેશ કરશે ચિત્ત

× સત્ત્વશુદ્ધિ એટલે અન્તઃકરણ વિગેરેની શુદ્ધિ

દૈવી જીવન.

પ્રસન્ન થશે, અને દૈવી જીવન આગળ વધી જશે. ખરે વૈષ્ણવ જરા પણ અભિમાન ન રાખે. અભિમાનને ત્યજવાનો એક જ ઉપાય છે. મનમાં હંમેશા દીનતા રાખવી, માનની અપેક્ષા ન જ રાખીએ. સર્વને માન આપીએ. કોઈ અપમાન કરે તો પણ અપમાનથી ઉદ્વેગ ન કરીએ, અને આ વાત યાદ રાખીએ કે ‘સર્વશક્તિમાન પ્રભુનો હું હાસ છું. આ દોષથી ભરેલા જીવને પ્રભુ સાધનરૂપ થઈ જે કંઈ કરાવે તે જ કરી શકે છે’ આમ સમજવાથી દીનતા જરૂર આવશે. શાલા નિશાળ સ્કૂલોમાં અને સર્વ કોઈ સલાહિ સ્થાનમાં પ્રભુના નામ માટે ખરે વૈષ્ણવ શરમ ન જ રાખે. સલાના વચમાં નિર્ભય થઈને પ્રભુના ચરિત્ર વર્ણવાની શક્તિ દૈવી જીવમાં મુખ્યત્વે રહેલી હોય છે. *જ્યારે ચિત્ત પ્રસન્ન થાય ત્યારે બાલુવું કે ધર્મનિષ્ઠા થઈ, શ્રીકૃષ્ણ પ્રસન્ન થાય એ ભક્તિનિષ્ઠાનું પરિણામ છે.

જેમના યરમાં સર્વ વ્યવહાર ભગવન્મય છે, તેમનું જીવન દૈવી કહેવાય. શ્રીગુસામીજી આજ્ઞા કરે છે કે-પ્રભુની સેવામાં આ સહાય થશે એની યુદ્ધિથી પગલુંવું પ્રજ્ઞ થશે તે પ્રભુ મેવા માટે ઉપયોગી થશે એની ભાવના રાખવી ધરમાં ખાવાપીવાની સર્વ વસ્તુ પ્રભુને ઉદ્દેશીને જ થાય, વાપગવાની સર્વ વસ્તુ વિગેરે પણ પ્રભુને ઉદ્દેશી જ સેવા પ્રભુના મુખે મુખ અને પ્રભુના પરિશ્રમે દુઃખ આ દૈવી જીવને થાય દેહરક્ષણ પણ પ્રભુ સેવા માટે જ કરે વ્યાપાર પણ પ્રભુ ભજન મટે જ કરે અરે મલમૂત્રનો ત્યાગ કરીએ છીએ તોમાં પણ એની ભાવના રાખવી કે ભજનમાં મલમૂત્ર પ્રાપ્ત ન થાય તે માટે કરીએ છીએ મલમૂત્રથી શુદ્ધ હોઈએ

* ધર્મનિષ્ઠા તદા જ્ઞેયા યદા ચિત્ત પ્રબોદતિ ।

ભક્તિનિષ્ઠા તદા જ્ઞેયા યદા કૃષ્ણ પ્રબોદતિ ॥

પ્રથિમાર્ગોપદેશિકા.

તો ભજન બરાબર થાય એવી શુદ્ધિ ગમતી આવી રીતે સર્વ વ્યવહાર પ્રભુરૂપ કરવો એ ખરૂં દૈવી જીવન છે

આત્મ દૈવીજીવન ગાળવા નીચેના ગુણો કેળવવા.

દૈવીજીવ સર્વથી નિર્લય ગદ્દે અન્ત કરણને ગમદેપથી ગહિત ગ ભગવન્તા સ્વરૂપનું જ્ઞાન અને ભગવત્સેવામા મિથ્ય ગદ્દે દાનશુદ્ધિ રા જ્ઞાનથી દ્રવ્ય શુદ્ધ થાય દૈવીજીવનો પોતાની ધનિદ્રિયો ઉપર કામ્ય હોય પરાદિ કર્મોમા આસ્તા રાખે પ્રભુ સમાધિ શાસ્ત્રનો અભ્યાસ રાખે એકાન્તમા વિચારોપણુ પ્રભુ સમધી કરે, એનું નામ તપ છે આ જીવનું હૃદય સરલ હોય હિંસા જેવા કર્મથી દૂર રહે સાચે સાચુ જે કોઈને જગ્યા ન આપે ત્યાગ વૃત્તિ રાખે શાંતિ તો આ દૈવીજીવ મુદાલેખ છે આ દૈવીજીવ કોની પામે કાપટ્ય રાખે ? પ્રાણિમાત્ર પ્રભુ છે ધારી દયાભાવથી આ દૈવીજીવનું હૃદય પીંગળે નિર્લોભતા, નમ્રતા રા દુષ્ટજામથી શરમાય સ્થિરતા, તેજસ્વી અપરાધીને પણ ક્ષમા, તણે પ્રકાશ દુષ્ટને સહન કરવાની ધિગજ, પવિત્રતા, દ્રેપ ન જ ગમે નિરભિમાન દૈવીજીવના ગુણો જીવનમા ઉતારે તો દૈવીજીવન થાય (ગીતા

પ્રશ્ન (૧) દૈવી ગુણોમા તમે કેટલા પાળી શકશો ?

(૨) ચિન્તા કોધ તજવા શુ કરવું ?

(૩) અન્ત દરણની શુદ્ધિ શાથી થાય ?

(૪) તમારા ધનમા પ્રભુ માટે જ સર્વ વ્યવહાર કરવું શુ કરવું ?

(૫) ઉદ્દેગ ન થવા માટે ઉપાયો કહો

તપ-આચોક્ષે

પાઠ ૧૪-શ્રીહરિરાયજી.

આ શ્રીહરિરાયજીનો પ્રાદુર્ભાવ સંવત્ ૧૬૪૭ ના ભાદ્રપદ કૃષ્ણ પંચમીના રોજ થયો છે.

શ્રીવલ્લભાધીશથી ચોથી પેઢીએ આ મહાનુભાવ શ્રીહરિ-
રાયજીનો પ્રાદુર્ભાવ થયો છે, શ્રીવલ્લભાધીશના (૧) શ્રીગુણાધી-
શય, શ્રીગુણાધીજીના (૨) શ્રીગોવિન્દરાયજી, શ્રીગોવિન્દરાયજીના
(૩) શ્રીકલ્યાણરાયજી થયા, શ્રીકલ્યાણરાયજીના (૪) શ્રીહરિરાય-
પ્રભુચરણ થયા શ્રીહરિરાયજી મહાનુભાવી હતા. શ્રીગોવર્ધનનાથજી
સાથે વાર્તાલાપ કરતા શ્રીહરિરાયજીના પ્રજ્ઞસખધનુરુ શ્રીગુણા-
ધીજીના ચતુર્થપુત્ર શ્રીગોકુલનાથજી છે. શ્રીહરિરાયજી પોતાના
અન્યોમા શુરુ તરીએ નમન શ્રીગોકુલનાથજીને જ કરે છે.
તે શુરુ ભાવથી પૂર્ણ; વિદ્વાન અને મહાનુભાવી હતા; તેમના
સમાગમમા આવેલા શ્રીહરિરાયજીનામા તે શુષ્કો ઉતરી આવ્યા
હતા. શ્રીહરિરાયજીને સમપ્રધાયના માર્મિક સિદ્ધાન્તોનો લાભ
પોતાના પિતૃચરણ શ્રીકલ્યાણરાયજીથી થયો હતો, શ્રીકલ્યાણ-
રાયજીએ અનેક અન્યો લખ્યા છે, તે ઉપરથી શ્રીકલ્યાણરાયજીની
મહાનુભાવતા સ્પષ્ટ સમજાય છે. શ્રીહરિરાયજીને શ્રીમહાપ્રભુજીના
ઉપર હઠ વિશ્વાસ હતો. આપ વારંવાર લખે છે કે, આધુનિક
વૈજ્ઞાનિકોને પરમકલ્પનું જ્ઞાન કરનાર શ્રીમહાપ્રભુજી છે. માટે
શ્રીમહાપ્રભુજીનો જ હઠાશ્રય રાખવો, શ્રીમહાપ્રભુજીની કૃપાવિના

श्रीहरिरायचरण

महानुभावा रसिका फलाढयास्तप्ता प्रियाणां विरहानलेन ।
तदाम्यविश्वासपराश्च दीना जयन्त्यमी श्रीहरिरायवर्याः ।

(चीमनशास्त्री)

શ્રીહરિરાયજી.

આ માર્ગમા પ્રવેશ નહિ થાય. એવો આપનો મુદ્રાલેખ નીચે પ્રમાણે છે

તસ્યૈવાસ્ય કૃપાપૂર્ણં પ્રભુ શ્રીવલ્લભામિષ ।

તદાશ્રય સદા કાર્યો મનોવાક્કાયવૃત્તિભિ ।

સર્વ શ્રીવલ્લભાચાર્યપ્રસાદેન ભવિષ્યતિ ।

શ્રીમદાચાર્યચરણે મતિ સ્થાપ્યા સદા સ્વત ।

ભગવાનના મુખારવિન્દરૂપ કૃપાલુ પ્રભુ શ્રીવલ્લભાધીશ છે, વાણી મન કાયા અને ઇન્દ્રિયોની વૃત્તિથી શ્રીમહાપ્રભુજીનો જ આશ્રય કરવો. શ્રીવલ્લભાચાર્યની કૃપાથી જ સર્વ સિદ્ધ થશે. માટે પોતે શ્રીમહાચાર્યચરણમા જ ણુદ્ધિ સ્થાપવી. આ મુદ્રાલેખ આપણને શ્રીહરિરાયજીના મનનો ભાવ સ્પષ્ટ દર્શાવે છે.

શ્રીહરિરાયજી અને શ્રીપુરુષોત્તમજીનો કેટલોક સમય મળતો હતો. શ્રીહરિરાયજીના વાક્યોનો ઉલ્લેખ અને આશયો શ્રીયમુનાદેવજી વિગેરેની ટીકામા શ્રીપુરુષોત્તમજીનામ કહી ઉતારેછે. તે ઉપરથી સમજાય છે કે—શ્રીહરિરાયજીના અનેક અન્યોના વાચનનો લાભ શ્રીપુરુષોત્તમજીને મલ્યો છે શ્રીહરિરાયજીની વયોવૃદ્ધ અવસ્થા હતી ત્યારે શ્રીપુરુષોત્તમજી તરુણ હતા. શ્રીનાથજી સાથે વાર્તાલાપ કરવાનું સૌભાગ્ય શ્રીહરિરાયજીને જ મલ્યું હતું. શ્રીગોવર્ધનધરજી શ્રીનાથજી શ્રીહરિરાયદ્વારા જ અન્યને જતાવતા. એક વખત દશદિગન્તવિજયી શ્રીગોસ્વામી શ્રીપુરુષોત્તમજી શ્રીનાથદ્વારા પધાર્યા, ત્યારે ઉજ્જુકાલનો સમય હતો, આ સમયે શ્રીપુરુષોત્તમજીએ મોતીની મોજડીઓ ધરાવા વિનંતિ કરતા તિલકાયિતે રાજભોગ પર્યન્ત ધરાવા આજ્ઞા આપી, પરન્તુ પરિચારકને સમજાવી ઉત્થાપન પર્યન્ત ધરાવી રાખવાની યોજના કરી. સુકોમલ શ્રીનાથજી ઉનાળામા કેવી રીતે

પુષ્ટિમાર્ગોપદેશિકા.

લાભે સમય મોજડી ધરી શકે ? આ વાત શ્રીનાથજીએ શ્રીહરિરાયજીને જણાવી, શ્રીહરિરાયજી આ વખતે શ્રીનાથદ્વારાથી થોડેક દૂર ખિમનોર ગામમા બિરાજતા હતા. પ્રભુનો પરિશ્રમ દૂર કરવાને આપ થોડેધાર થયા. શ્રીનાથદ્વારા પધાર્યા અને મોજડીઓ સરકાવી લીધી.

શ્રીપુરુષોત્તમજીનું અગાધ પારિક્ષ્ત્ય હતું, પરંતુ શ્રીહરિરાયજીનો મહાનુભાવ આગળ વધી જતો, શ્રીપુરુષોત્તમજીને મીસુઓધિનીજીનું વાચન કરતા શકા પડી, શકાથી ખિન્ન થયા, શ્રીપુરુષોત્તમજીને ખેઠવાળા બેઠં એક વૃદ્ધબાઈએ કારણ પુછ્યું. શ્રીહરિરાયચરણદ્વારા કરેલા શ્રવણથી જ આપનો સન્દેહ દૂર કરી શકે એમ હોવાથી વૃદ્ધબાઈએ આજ્ઞા લીધી. વૃદ્ધબાઈએ તે પ્રસંગ શ્રીહરિરાયજી પામે સાલક્યો હતો, તે વર્ણવી બતાવ્યો, તેનાથી જ શકા દૂર થતા શ્રીપુરુષોત્તમજીના આનન્દનો પાર ન રહ્યો.

શ્રીહરિરાયચરણ દીર્ઘાયુ હતા. ૧૨૦ વર્ષ ભૂતલ પર બિરાજ્યા, અને તે હરમ્યાન અનેક ગ્રંથો આપે પ્રકટ કર્યા છે. કામાખ્યહોષવિવરણ, પુષ્ટિમાર્ગલક્ષણાનિ, સ્વરૂપનિર્ણય પોઠશ ગ્રંથ ઉપર ટીકા વિગેરે અસૂખ્ય ગ્રંથો લખ્યા છે. સાચી વાત છે કે-ફક્ત શ્રીહરિરાયજીના ગ્રંથોદ્વારા શરૂઆતમા સામ્પ્રદાયિક જ્ઞાન સ્પાહન કરીએ તો પ્રભુનું સ્વરૂપજ્ઞાન, કીનતા, માર્ગના મર્મરૂપ નિઃસાધનતા, શ્રીમહાચાર્યચરણનો દહાશ્રય વિગેરે અલૌકિક શક્તિ તો ગ્રંથોદ્વારા જ પ્રથમ પ્રકટ થઈ જાય, અરે શ્રીહાકુરજીના મૂલ સ્વરૂપનું પણ જ્ઞાન થઈ જાય. માટે હાલના બાલકોને પણ આરભમા શ્રીહરિરાયજીના સરલ ભાવગૂઢ ગ્રંથોથી જ સામ્પ્રદાયિક જ્ઞાન આપવામા આવે તો ઘણું જ ફાયદો થાય.

શ્રીહરિરાયજી.

શ્રીહરિરાયજી અને શ્રીપુરુષોત્તમજીના લેખન ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે-પોતે પોતાને શુરુતરીકે ન જોળખાવતા શુરુદાર તરીકે કહે છે, પોતે શુરુદાર તરીકે રહી શરણાગત જીવને સાક્ષાદ્શુરુ શ્રીમદ્વાચાર્યચરણને શરણે લઇ જઇ તેમનોજ દેહાશ્રય કરવા આજ્ઞા કરે છે.

એક સમય શ્રીહરિરાયજી પરદેશ પધાર્યા હતા, આપના નાનાભાઈ શ્રીગોપેશ્વરજી પોતાના વહુજીસહિત સેવામા જ તત્પર રહેતા શ્રીહરિરાયજીને ભવિષ્યકાલનું સ્વરૂપ પણ સમજાતું, શ્રીગોપેશ્વરજીના વહુજી થોડાક સમયમા જ લીલા કરશે, એમ શ્રીહરિરાયજી બાળી ગયા. આ વિયોગાર્તિમા સેવા છુટી જશે; એમ બાળી શ્રીહરિરાયજી દરરોજ એક એક પત્ર લખવા માંડ્યું. શ્રીગોપેશ્વરજીને સેવામાથી નવરાશ મળે નહિ, તેથી તે પત્રો એક ગોખમા નાખી મુક્યાં. થોડાસમયમાદા શ્રીગોપેશ્વરજીના વહુજીએ લીલા કરી; શ્રીગોપેશ્વરજીના શોકનો પાર ન રહ્યો. તેમના સેવક વૈષ્ણવ હરિજીવનદાસે શ્રીગોપેશ્વરજીને કહ્યું કે-જો આ સમયે શ્રીહરિરાયજી હોતે તો જરૂર આપને સમજાવત. શ્રીગોપેશ્વરજીએ પુછ્યું કે-શ્રીહરિરાયજીના પત્રો આવે છે ? ત્યારે હરિજીવનદાસે ગોખમા ધરેલા પત્ર પૈકી પ્રથમ પત્ર આપ્યું, પત્ર વાંચી શ્રીગોપેશ્વરજીના ચિત્તને પરમ આશ્વાસન મળ્યું, શોક દૂર થયો. બીજા પત્ર વાંચ્યા, શોક દૂર થયો, શાન્તિ મલી, સેવામા ચિત્ત લાગ્યું, આ ૪૧ પત્ર છે. તે શિક્ષાપત્રના નામથી પ્રસિદ્ધ છે. આ શિક્ષાપત્ર ઘણું જ ઉપયોગિ છે. આ વાચવાથી પ્રભુનો આશ્રય હૃદ થાય, અને આદર્શ વૈષ્ણવ જનાવાને ઉપયોગિ શિક્ષણ આપે છે. આ શિક્ષાપત્ર તો વૈષ્ણવોના ધરમા

પુષ્ટિમાર્ગોપદેશિકા.

દરરોજ સાજરે વાર્તામા વચાય છે, અને તેનાથી ઘણું સારો ફાયદો થયો છે

આપની બેઠકો ગોકુલ, નાથદ્વાર, જસલમેર, સાવલી, ઠાકેર, જંબુસર, ખીમનોર વિગેરે સ્થલે છે. એ બેઠકો સૂચવી આપે છે કે-આપ પરદેશ પણ પધારતા અને વધારે શ્રીનાથજી થાસે ખીમનોર ગામમા ઝિરાજતા. અહો આપની ભગવત્સેવા-પરાયણતા ! અહો અન્યાવલોકન અને અન્યલેખનશક્તિ ! અહો દીનતા ! અહો ! શ્રીવિપ્રયોગરસપૂર્વક મહાનુભાવત્વ ! એ શક્તિઓ શ્રીમદાચાર્યચરણાશ્રયદ્વારા જ મલી, અને તે જ શ્રીહરિરાયચણના જીવનચરિત્રમાથી સમજાય છે

- પ્રશ્ન (૧) શ્રીહરિગાયજી ક્ષ સાલમા પ્રવટયા ? અને શ્રીમદાચાર્ય-ચરણથી કેટલી પેઢીએ ?
- (૨) શ્રીહરિગાયજીને બક્ષસખંડ કેનું હતું ?
- (૩) શ્રીહરિરાયજી અને શ્રીપુરુષોત્તમજીની સગખામણી કરે.
- (૪) શિક્ષાપત્રનો હેતુ વર્ણવો

પાઠ ૧૫-જય શ્રીકૃષ્ણ.

લોકમા પરસ્પર પ્રભુનું નામ યોલવાનો ઘણો જ ઉત્તમ વ્યવહાર છે. આ રીતિ આપણા કાગળ પત્રના વ્યવહારમા પણ હજી ચાલી રહી છે આપણે સામસામી મળતા અને કુકુમપત્રિકા વિગેરે સર્વ વ્યવહારમા અવશ્ય 'જય શ્રીકૃષ્ણ' કરીએ છીએ. સારા સરકારી વેષ્ટુવ કુટુંબોમા સવારમા ઉઠતા જ પોતાના વડિલવર્ગને 'જય શ્રીકૃષ્ણ' કરવાની રીતિ આપણે જોઈએ છીએ, જેથી 'જય શ્રીકૃષ્ણ'ના વ્યવહારનો ઉચ્ચ આશય આપણે સમજવો જોઈએ. જય શ્રીકૃષ્ણને આપણે ભગવત્સમરણ કહીએ છીએ. ખરેખર તે ભગવાનનું જ સમરણ કરાવે છે. આપણે 'જય શ્રીકૃષ્ણ' કોને ઉદેશીને કહીએ છીએ? આપણે પ્રાણીમાત્રના હૃદયમા બિરાજતા પ્રભુને ઉદેશીને 'જય શ્રીકૃષ્ણ' કરીએ છીએ શાસ્ત્ર આજ્ઞા કરે છે કે—'બુદ્ધિમાન પુરુષોએ સામાસામી ઉમા થવું, વિનય દશાવવો, નમસ્કાર કરવા, ભગવત્સમરણ કરવા, એ સર્વ વ્યવહાર હૃદયમાં બિરાજતા પ્રભુને ઉદેશીને છે, જોટલે ભગવદ્રૂપ સમજીને સર્વ વ્યવહાર કરીએ છીએ; માટે નીચ ઉચ્ચનો ભેદ રાખ્યાવિના સામાસામી 'જય શ્રીકૃષ્ણ' કરવા. ભગવાનનું સમરણ નીચ અને ઉચ્ચ દરેક જાતિમાં સમાન રીતે કરવાથી આપણા હૃદયમા દરેક પ્રત્યે સમાનતાબુદ્ધિ સ્ફુરે છે, પ્રભુ દરેકના હૃદયમા બિરાજે છે, માટે પ્રાણી સ્ત્રી વૈશ્ય શૂદ્ર એ ચારે વર્ણ પરસ્પર ભગવત્સમરણ છૂટથી કરવા, હું પ્રાણી; આ શૂદ્રને 'જય શ્રીકૃષ્ણ' કેમ કરે? કે હું શૂદ્ર આ પ્રાણીને 'જય શ્રીકૃષ્ણ' કેમ

*શ્રીપુરુષોત્તમજી મહારાજનો 'જય શ્રીકૃષ્ણવાદ' નામનો ગ્રન્થ જુઓ.

પુષ્ટિમાર્ગ.

કંઈ ? એવી શંકા લાવવી નહિ. આપણે તો ભગવત્સ્મરણ કરતા ભક્તના હૃદયમા બિરાજતા ભગવાનની મનોહર મૂર્તિનું સ્મરણ કરવું છે. પછી તે પ્રાદક્ષણ હો કે શૂદ્ર હો, ચાડાલ હો કે ગમે તે હો, જે હો તે હો તો પણ આપણે ‘જય શ્રીકૃષ્ણ’ કરવા. જેમ યતિલોકો સામાસામી મલે છે ત્યારે ‘નમો નારાયણાય,’ કહે છે, તેઓ પરસ્પર લેહ રાખ્યા વિના સર્વને નારાયણરૂપ જાણીને બોલે છે, તેમ આપણે પરસ્પર લેહ રાખ્યા વિના ‘જય શ્રીકૃષ્ણ’ કહેવા. જો કોઈ ‘જય શ્રીકૃષ્ણ’ કહેતા વર્ણાશ્રમના અભિમાનને લઈ કોઈ કોપી ઉઠે તો, વૈષ્ણવજને તેની ક્ષમા જ માગવી, અને તેને નમસ્કાર કરી શાન્ત કરવો, વધારે કોપાવવો એ વૈષ્ણવનું લક્ષણ નથી. ક્ષમા કરવી અને ક્ષમા માગવી એ વૈષ્ણવને ભૂષણરૂપ છે. આપણે કોઈ વર્ણને ખોટું લગાડવા ‘જય શ્રીકૃષ્ણ’ કરતા નથી, આપણો આશય ઉમઢા છે. પ્રભુનું નામ કર્ણુદ્વારા હૃદયમા ભય અને હઝારો પાપ ધોવાઈ શુદ્ધ થઈ જાય, એ ‘જય શ્રીકૃષ્ણ’નું માહાત્મ્ય છે જે નામથી અજામિલ જેવા પાપી, શુદ્ધ થઈ તરી ગયા, તેવા પવિત્ર નામથી આપણે સર્વ વ્યવહાર કરીએ છીએ. પત્રમા પણ ભગવત્સ્મરણ અથવા ‘જય શ્રીકૃષ્ણ’ લખવા, અને સર્વ વ્યવહારમા પ્રભુના નામને જોડવા ટેવાવું જોઈએ. આવું શુભાચરણ અમલમા મુકનારે ‘સલામ’ અને ‘સાહેબજી’ વિગેરે શબ્દોનો વ્યવહાર વૈષ્ણવોમા પરસ્પર ન જ કરવો જોઈએ જે આ ભગવત્સ્મરણ કરતા શરમાય તેને વૈષ્ણવ કેમ કહેવાય ? ભગવાનનું નામ બોલતા કોણ શરમાય ! જે હૃદયજલ વગરનો હોય તે શરમાય.

- મત્ર (૧) જય શ્રીકૃષ્ણ કોને ઉદ્દેશી કહો છો ?
 (૨) જય શ્રીકૃષ્ણનો વ્યવહાર કયા ન કરવો ?
 (૩) કોઈ જય શ્રીકૃષ્ણથી કોપે તો શું કરવું ?

પાઠ ૧૬-શ્રીદેવકીનન્દનજી.

શ્રીપ્રભુચરણ શ્રીગુસાઈજીના પચમ પુત્ર શ્રીરધુનાથજી થયા, અને એ શ્રીરધુનાથજીના બ્યેષ્ઠકુમાર શ્રીદેવકીનન્દનજી છે. આપશ્રીનો પ્રાદુર્ભાવ સંવત ૧૬૩૪ ના માર્ગશીર્ષ સપ્તમીને દિવસે થયો છે. શ્રીગોકુલનાથજીના (ચતુર્યસાલજીના) જન્મ-દિનનો અને આ શ્રીદેવકીનન્દનજીના જન્મદિનનો ઉત્સવ એક સરખો જ આવે છે. શ્રીદેવકીનન્દનજી પ્રભાવશાલી હતા, આપશ્રીના અનન્ય પ્રભાવનું વર્ણન તેઓશ્રીના પુત્ર શ્રીરધુનાથજીએ કરેલા નામકૌસ્તુભ અન્ય ઉપરથી સ્પષ્ટ સમજાય છે. આ અન્યમા શ્રીદેવકીનન્દનજીની નામાવલી યોજી છે, તે નામદ્વારા જ આપશ્રીના ગુણોનું વર્ણન કરેલું છે.

શ્રીદેવકીનન્દનજીના માતૃશ્રીનું નામ શ્રીજનકીજી હતું. આપશ્રીના ધર્મપત્નીનું નામ શ્રીચન્દ્રાવલીજી હતું. શ્રીદેવકીનન્દનજીને ત્રણ લાલજી હતા શ્રીરધુનાથજી, શ્રીલક્ષ્મણજી અને શ્રીવદલજી.

સમપ્રદાયમા શ્રીમદ્ગોસ્વામિકુલમા અનેક વિદ્વાનો થયા છે. તે પૈકી શ્રીદેવકીનન્દનજીનું પાણ્ડિત્ય પણ અગાધ હતું. જેમને આઢ્યાવસ્થામા શ્રીગુસાઈજી અષ્ટાક્ષરમન્ત્રના ઉચ્ચાર પૂર્વક ખેલાવતા, જેમનાં આઠેક વર્ષ શ્રીગુસાઈજીના સહવાસમાં ગયા, તેવા સત્સત્કારી ગોસ્વામિબાલક શ્રીદેવકીનન્દનજીનામાં સામ્પ્રદાયિક

શ્રીમહાપ્રજ્જી સં ૧૫૩૫ શ્રીરધુનાથજી સં ૧૬૧૧

શ્રીગુસાઈજી સં ૧૫૭૨ શ્રીદેવકીનન્દનજી સં ૧૬૩૪

પુષ્ટિમાર્ગપદ્ધતિશિક્ષા.

સારા સસ્કાર હોય અને અગાધ પારિહત્ય હોય એ સંભવિત છે. સમ્પ્રદાયમા આ વાત પ્રસિદ્ધ છે કે-શ્રીગુસાધંજી અષ્ટાક્ષર-મંત્રનો ધીમે ધીમે ઉચ્ચાર કરીને વાત્સલ્ય ભાવથી પોતાના હસ્તકમલને શ્રીદેવકીનન્દનજીના મુખ ઉપર ફેરવીને રમાડતા હતા, અને નામાવલીમાં 'વિઠ્ઠલેશ્વરકારામ્મોજસંહાલિતમુલ્લામ્બુજ' એવું નામ છે. શ્રીનિર્દુલેશપ્રભુચરણના હસ્તકમલથી જેમના મુખાગવિન્દને લાલન થયું હતું, અહો ! લોકોત્તર બાલકોનું ખેલાવવું પણ લોકોત્તર જ હોય છે. ખેલાવતા પણ અષ્ટાક્ષર-મંત્રનો ઉચ્ચાર થાય, આવો ભગવન્મય વ્યવહાર ઉચ્ચ સસ્કાર કેમ ન પાડી શકે ? અત્યન્ત કોમલવયના બાલકના કર્ણમાં શ્રીગુસાધંજીએ અષ્ટાક્ષરમંત્રનું બીજરૂપે સ્થાપન કરી શ્રીદેવકી-નન્દનજીનું આરિચ્છ ભગવન્મય બનાવી દીધું શ્રીપ્રભુચરણે અષ્ટાક્ષરદ્વારા પોતાનું તેજ આપશ્રીનામાં સ્થાપન કર્યું.

આપશ્રીના આશ્રયમાં અનેક વિદ્વાન પડિતો રહેતા તે પેઠી તારા નામના કક્ષિણી પડિતજી વૈષ્ણવધર્મ સ્વીકારી સામ્પ્રદાયિક દીક્ષા લઈ ગોકુલમાં સહાય આપની પાસે જ રહેતા હતા, આ તારાનામના પશ્ચિડતે 'વિઠ્ઠલમુખમંડન' વિગેરે ગ્રન્થો ઉપર ટીકા ચોજી છે.

જ્યારે શ્રીગોકુલનાથજીને સંન્યાસી ચિદ્રૂપ સાથે ભારે વિગ્રહ થયો ત્યારે શ્રીદેવકીનન્દનજી પરમામ બિરાજતા હતા, આ વિપત્તિની ખબર પડતા જ આપ લોજન પણ ન લેતા કાકાજી શ્રીગોકુલનાથજી પાસે કારમીર તરફ પધાર્યા, અને હરાડીભરાડી આગળ આપશ્રી કાકાજીને મળ્યા. આવી સમ્પ્રદાયને રક્ષણ કરવાની તીવ્ર લાગણી ગોસ્વામિબાલકો રાખતા, અને રાખવી બેઠાં.

શ્રીદેવકીનન્દનજી.

આપશ્રીના નાનાભાઈ શ્રીગોપ લલાલજીએ કાઠીયાવાડાદિ દેશોમા ‘જય ગોપાલીયા’ પત્ર પ્રવર્તાવ્યો છે. શ્રીગુસાઈજીની કૃષ્ણ આપ સંગીતના શોખીન હતા. શ્રીગુસાઈજીની માફક આપે કૃતિમાર્ગનો પ્રચાર કરવા સર્વ તીર્થોની યાત્રા કરી છે ભક્તિ-ગીતા અન્તરગ ધર્મોના પાલન ઉપરાન્ત બાકીના સમયમા આપ વૌદ્ધક (બહિરંગ) ધર્મોનું પણ પાલન કરતા. કારણ કે આપને તો વેદની રક્ષા કરવી છે. આપે ભાગ્યનિગમ વિગેરે થો ઘણી જ નિપુણતાથી અવલોકયા હતા આપે શ્રીયમુ-ક્રકની ટીકા, બાલગોપ ઉપર પ્રકાશ, રસાઙ્ગિમહાકાવ્ય, માફલની ટીકા, અને નામરત્નાખ્યની ટીકા વિગેરે ગ્રન્થો આ છે, આ સર્વ ગ્રન્થો છપાઈ પ્રકટ થઈ ગયા છે. જે આપણે તૃપ્તિ થવાને અન્ય રઘુવંશાદિ કાવ્યોનો ઉપયોગ ભણવામા લેએ છીએ, એને રચાને રસાઙ્ગિકાવ્ય ને વ્યુત્પત્તિ માટે ધ્રુવામા આવે તો એક કામ હો કાજ થાય, માટે શાલા અને લમા આવા કાવ્યોનો ઉપયોગ જરૂર કરવો બેઠબે.

શ્રીદેવકીનન્દનજી કેટલા વર્ષ ભૂતલ ઉપર બિરાજ્યા એ ક્ષય નથી, આવા ભગવન્નિષ્ઠ આચાર્યવંશશિરોમણિ શ્રીદેવકી-નન્દનજીના ચરિત્રથી આપણને સમગ્રહાયની ઉચ્ચ ભાવના પ્રત્યક્ષ થાય છે. આવા ચરિત્રને વાચવાથી જ આપણા હૃદયમાં ભક્તભાવ સ્ફુરે તો નવાઈ નથી. કારણ કે તે શુદ્ધ ચારત્રમા જ માહાત્મ્ય રહેલું છે.

૧. (૧) શ્રીદેવકીનન્દનજી કઈ રાસમા પ્રવૃત્તયા ?
- (૨) આપશ્રીના પિતા માતા ભાઈ અને પુત્રોના નામ આપો
- (૩) આપે કયા ગ્રન્થો લખ્યા ?
- (૪) શ્રીમહાપ્રભુજીથી કેટલી પેઢીએ આપ પ્રકટ થયા ?
- (૫) શ્રીગુસાઈજી સાથે આપને કેવો સંપર્ક હતો ?

પાઠ ૧૭-વૈષ્ણવચિન્હ.

જેમ રાજકીય પુરુષ પોતાના રાજચિન્હ ધરીને જ રાજદરબારમા જાય છે, એ રાજચિન્હ ધારણ કર્યા વિના દરબારમા જાય તો રાજા તેના ઉપર નારાજ થાય છે, તેવી રીતે આપણે તો પ્રભુના પ્રિય સેવક ઠર્યા આપણાથી પ્રભુના દરબારરૂપ આ જગતમા પ્રભુચિન્હ વિના કેમ રહેવાય ? પલ્લવાર પણ પ્રભુના સેવાચિન્હ વિના ન રહી શકીએ. કારણ કે પ્રભુ પોતાના સેવકને પલ્લવાર પણ વિસરતા નથી. પ્રભુ તો તિલકમુદ્રા અને તુલસીમાલા ધારણ કરનારા સેવકની સેવા સ્વીકારે છે, માટે આપણે પ્રસાદી કુકુમથી બિર્ધતિલક કરવું. ગોપીચંદનથી પ્રભુના નામની મુદ્રાએ કરવી, અને તુલસીમાલા રાતરિન ધારણ કરી રાખવી. તુલસીમાલા તો આપણી સામા થતા કલિના દોષોથી આપણને બચાવે છે. તુલસીમાલા વિના એ જલ પીવાય કે જમીએ તો મહાન્ દોષ લાગે છે, એવું કથાશ્રવણ છે. તુલસીમાલા એ શ્રીમહાપ્રભુજીનું સ્મરણ કરાવે છે. માટે સવારે ઉઠતા સાજરે સૂતા તુલસીમાલાદ્વારા શ્રીમહાપ્રભુજીનું સ્મરણ કરવું તુલસીમાલા વિના સૂધ્યા વિગેરે કંઈ પણ કર્મ કરે તો નિષ્ફલ જાય છે આપણી જપ કરવાની માલા પણ તુલસીની હોવી જોઈએ. આ સર્વ ચિન્હો ધારણ કરનાર વૈષ્ણવના શિવજી પણ વખાણ કરે છે.

યત્કળે તુલસી નાસ્તિ તે નરા મૂઢમાનસા ।

અન્ન વિષ્ટા જહ્ય મૃત્ત પીયૂષં રુષિર મવેત્ ॥

તત્ સર્વેષુ કાલેષુ પાર્યાં તુલસીમાલિકા

ક્ષણાર્ધ તદ્વિહીનોપિ વિષ્ણુર્હી મવેત્તર ॥ (પદ્મપુરાણે)

વૈષ્ણવચિન્હ.

યે કણ્ઠલગ્નતુલસીનલિનાક્ષમાલા

યે બાહુમૂલપરિશોમિતશલ્લચક્રાઃ

યે વા લલાટફલકે લસદૂર્ધ્વપુણ્ડ્રા-

સ્તે વૈષ્ણવા મુવનમાશુ પવિત્રચન્દ્રિતિ ।

(મહોત્તરસદે દશમાધ્યાયે)

જેમના કંઠમાં તુલસીમાલા, બાહુમાં શબ્દચક્ર વિગેરે ચિન્હો, લલાટમાં ઊર્ધ્વપુણ્ડ્ર છે, તે વૈષ્ણવો જગત્ને પવિત્ર કરે છે.

કેટલાક સમ્રાટાયમા તપેલી શબ્દાદિમુદ્રા ધારણ કરવાનો રીવાજ છે, તપેલી મુદ્રાનો શાસ્ત્રમા નિષેધ કયો છે માટે આપણે તપેલી મુદ્રા ન લઈએ. પણ ગોપીચન્દનથી જ મુદ્રા કરીએ. કપડાકાર અથવા ભગવાનના ચરણચરિન્દની સમાન આકૃતિવાલું તિલક કરવું. તેના મધ્યમા મુદ્રાઓ કરવી. ભગવાનના ચરણચરિન્દને ધારણ કરનારને ભગવાન કેમ વિસરે ? તિલક ભગવાનના ચરણનું સ્મરણ કરાવે છે.

આ વૈષ્ણવના બાહ્યચિન્હ હૃદયમા પણ વૈષ્ણવતા ઉત્પન્ન કરે છે. આ વૈષ્ણવચિન્હ ધારણ કરવામા જેને ગ્લાનિ આવતી હોય તો તેનામા આપણે વૈષ્ણવતાની આશા કેમ રાખી શકીએ ? માટે સ્વધર્મનો પ્રાણ ગમે પણ ત્યાગ ન કરવો. યજ્ઞોપવીતવત્ માલા ધારણ કરવી. એવી શ્રીમહાપ્રભુજીની આજ્ઞા છે. ચિદ્રૂપ નામનો સંન્યાસી માલાતિલકનો વેરી હતો, તેણે જહાગીર બાદ-શાહની મદદથી માલાતિલક ઉતારાવાનો પ્રયત્ન કયો હતો. આ જગરહુમલા સામે શ્રીમહાપ્રભુજીના ચતુર્થ લાલજી શ્રીગોકુલનાથજીએ શાસ્ત્રાર્થ વિગેરે કરી માલાનું રક્ષણ કર્યું હતું. આ વખતે આપણા પૂર્વજોએ જે તિલકમાલાનું રક્ષણ કરવા માટે પ્રાણ પાથર્યા છે, જે તિલકમાલા કંઠમાથી દૂર થતા અન્નજલનો

પુષ્ટિમાર્ગપદેશિકા

પણ ત્યાગ કર્યો હતો, તે તિલકમાલાને ધારણ કરવામા ને બેઠરકાર રહીએ તો આપણને નીચું નેવું પડે. તિલકમાલા નહિ ઉતરવાનો સત્યાગ્રહ કરનાર વીર દેવાલાઇએ જે જવાબ આપ્યો છે, તેથી માલાતિલક આપણા માર્ગમા પ્રાણ બરાબર વહાલા છે એમ સમજાશે:—

‘ માલા કેમ ઉતારીએ જે આપી છે જગદીશ,
એ કૌણ છે માલા ઉતસવે માલા બાધી શીષ.
શીષ જે બાધી છે તે શીષ સાથે ભય,
પણ હાથે કરી માલા ઉતારે એવું કેમ કરી થાય.

- પ્રશ્ન (૧) તિલક કેવું ડરવું ? શાનાથી કરવું ?
(૨) તિલક માલા વિના રહેનારને થના દોષો ?
(૩) તપ્તમુદ્રા આપણાથી ધાગણ થાય ?

(આ પાઠમા નિમિષ સર્વ નિર્ણયજાગિડા ગર ઉપનો આવગણુભગ,
તુલસીમાલા ધાગણુવાદ, શ્રીઐર્ધ્વપુષ્પમાર્તજડ, ગખચક્રધાગણુવાદ, વિગેરેમાથી
ઉપયોગી પ્રમાણે જોજવા

પાઠ ૧૮—મનુષ્યજન્મ.

(રાગ બિહાગ)

મન તું અણહું ચેત સવેરો. (ધ્રુવ) ૪
અનેક જન્મ તે ભટકત ડોલત, કયા હું સ્વાસ્થ્ય નહિ તેરો.—મ૦
પશુયોનિર્મે પેટ ભરત તુ, ટરત નહિ ભવફેરો,
જ્ઞાનસહિત મનુષા દેહ પાચો, કરિ લે યતન ધનેરો.—મ૦
ચેહી જનમતે પાર પડેગો; પ્રણ સન્મુખ જા નેરો,
હાસકી વિનતિ અળ માની લે; શ્રીવદ્ધલ શરણુ ગ્રહેરો.—મ૦

પાઠ ૧૯ શ્રીકૃષ્ણ.

ભગવાન્ શ્રીકૃષ્ણને વેદાન્તમા પ્રહ્લા, સ્મૃતિમાં પરમાત્મા, ભાગવતમા ભગવાન્, એવા શબ્દથી કહે છે પ્રહ્લા વિષ્ણુ અને રુદ્ર એ ત્રણ શુણ્ણવતાર છે. ભગવાન્ પુરુષોત્તમ નિર્ગુણ પર પ્રહ્લા છે. ભગવાન્ ક્ષર અને અક્ષર કરતા ઉત્તમ છે. ક્ષર એટલે તૃણથી આરબી પ્રહ્લા પર્યન્તને ક્ષર કહેવાય, અને અક્ષર તો ભગવાનના ધામરૂપ છે, ગણિતાનન્દ છે. ભગવાન્ અશ કલા આવેશ એવા અનેક અવતાર ધારણ કરે છે, પરન્તુ બ્યારે આપ પૂર્ણ અખડ સ્વરૂપે પ્રકટ થાય છે ત્યારે શ્રીકૃષ્ણ કહેવાય છે. પાઠ ૩૩મા ભગવાનના ત્રણ સ્વરૂપ કહ્યા છે.

ભગવાન્ બ્યારે વ્યાપિવૈકુણ્ઠમાથી અહિ ભૂતલ ઉપર નીચે ઉતરે છે, ત્યારે તેને આપણે પ્રાકટ્ય-આવિર્ભાવ-અવતાર-એવા શબ્દથી કહીએ છીએ જો શૈવાલથી જન્મ લેકાઈ મરુ હોય તો આપણે જલને દેખી શકતા નથી, તેમ ભગવાને જગદ્ ઉત્પન્ન કરતી વખતે પોતાને રમણ કરવા શુણ્ણમયી માયા પ્રકટિત કરી છે, તે જલને શૈવાલની માફક આડા પડદારૂપ થઈ આપણને ભગવાનના સ્વરૂપને દેખવા દેતી નથી. ભગવાન્ સર્વત્ર વ્યાપક છતાં આપણને દેખવા દેતી નથી. પરન્તુ જલના જેટલા ભાગમાથી શૈવાલ દૂર થાય તેટલા ભાગમા જલ દેખી શકાય છે. તેમ ભગવાન્ પોતાની ઇચ્છાથી જેટલા ભાગમાથી માયાનું આવરણ દૂર કરે તેટલા પ્રમાણમાં આપણને ભગવાનનું સ્વરૂપ દેખાય છે.

શ્રીકૃષ્ણ

જો સંપૂર્ણ અપસરણ ન કરતા અશમાત્ર જ આવરણ દૂર કરે તો અશાવતાર કહીએ છીએ. જો માયાનું આવરણ સંપૂર્ણ દૂર કરી પોતાના સ્વરૂપનું સંપૂર્ણ દર્શન કરાવે તો આપણે પૂર્ણાવતાર કહીએ છીએ. અવતાર એટલે વૈકુણ્ઠમાથી અત્ર નીચે ઉતરવું; જો અવતાર કહેવાય. સારસ્વત કલ્પમા પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ જગદ્દાર કરવાને માયાનું સંપૂર્ણ આવરણ દૂર કરીને પૂર્ણ અખંડ પ્રકટ થયા, તેમને જ વૈદિક સમ્પ્રદાયવાદી કૃષ્ણ કહે છે સર્વ શક્તિયુક્ત પ્રકટ થયા તેથી શ્રીકૃષ્ણ કહીએ છીએ.

*શ્રીકૃષ્ણ શબ્દમા કૃષ્ અને જ એમ બે મલીને શ્રીકૃષ્ણ થાય છે. કૃષ્ એટલે સત્તા જ આનન્દદાયક છે, એ બન્ને મલી પરબ્રહ્મ સન્નિધિદાનન્દ એવો અર્થ થાય છે. માટે સર્વથી ઉત્તમોત્તમ દેવ +શ્રીકૃષ્ણચન્દ્ર છે એ જ સેવ્ય છે

પ્રશ્ન (૧) ભગવાનને નામમા શું કહે છે ?

(૨) અશાવતાર ક્યાં કહેવાય ?

(૩) પૂર્ણાવતાર ક્યાં કહેવાય ?

(૪) શ્રીકૃષ્ણ શબ્દનો અર્થ ?

* કૃષિર્ભૂવાચક શબ્દ જથ્થા નિવૃત્તિવાચક । તયોરકથ્ય પર બ્રહ્મ કૃષ્ણ ફલમિધીયતે । કૃણસ્તુ ભગવાન્ સ્વયમ્ ।

+ શ્રીકૃષ્ણચન્દ્રનું જે લોકવદપ્રાસદ સ્વરૂપ છે તેનું આ વર્ણન થયું ભગવાનનું શૃંગારસ્વાત્મક સ્વરૂપ કે જે લોકવેદાતીત છે, જે અનુભવૈકવેષ છે તેનું વર્ણન પ્રસંગે કરીશું આ સ્વરૂપ શ્રીગુસામિજી પ્રભુચરણે ‘માવૈરકુરિત’ શ્લોકમા અને શ્રીહાર્યાચાર્યએ શ્રીકૃષ્ણશબ્દાર્થ નિરૂપણું નામના ગ્રન્થમા સમજાવ્યું છે, અને સુખોદિનીજીના ફલપ્રકરણમા ૫૪ ઉચ્ચેષ્યું છે, તે સ્વરૂપ અનુભવૈકવેષ છે

પાઠ ૨૦-મૂર્તિ-સ્વરૂપ.

આપણા સમ્પ્રદાયમા મૂર્તિને સ્વરૂપશબ્દથી જ કહીએ છીએ. તેનું મર્મ વિચારવા જેવું છે. અન્ય સમ્પ્રદાયોમા મૂર્તિ-પૂજકો જેમ મૂર્તિ અને મૂર્તિની અંદર રહેલા દેવતા બુદ્ધા માને છે* તેમ આપણા સમ્પ્રદાયમા નથી. આપણા સમ્પ્રદાયમા સાક્ષાદ્ ભગવત્સ્વરૂપે જ ગિરાજે છે, ભગવાન બુદ્ધા અને આ સ્વરૂપ બુદ્ધા એવી માન્યતા જ નથી + પ્રભુ પણ મુદ્ધાદિ સ્વરૂપદ્વારા જીવનો ઉદ્ધાર કરવાની ઈચ્છા થતા આપ તે સ્વરૂપે જ પ્રકટ થાય છે. જ્યાં હસ્ત ત્યાં હસ્ત. જ્યાં મુખ ત્યાં મુખ, જ્યાં પાદ ત્યાં પાદ, એમ સ્વેચ્છાથી જ મુદ્ધાદિસ્વરૂપે જ પ્રકટ થાય છે. આ સ્વરૂપમા જ પોતાના સર્વ ધર્મો પ્રકટે છે માટે પ્રભુને કહાં વિગેરે જે શૃંગાર ધારણ થાય છે તે સાક્ષાદ્ અંગને કરાય છે. અગ્નિને અડકતા હાલ થાય તેમ આ સ્વરૂપના સેવન-સ્પર્શથી આપણા પાપ બહી જ જાય. આ સ્વરૂપનો અપરાધ એ ભગવાનનો જ અપરાધ થાય છે માટે શીત વિગેરે ઋતુનો વિચાર કરી આપણા સમ્પ્રદાયમા ભગવાનને જેમ સુખ થાય તેમ સેવા કરવામા આવે છે, ઉપાસનામાર્ગમા મન્ત્રાદિકથી

* (ન પ્રતીકેન દિ સ ૪-૧-૪)

+ કેટલાક લોકો ઈશ્વર પ્રત્યે શ્રદ્ધા થવા પુરતી જ મૂર્તિપૂજા સ્વીકારે છે મૂર્તિને જડ માને છે, આરભમા પગથીઆ રૂપ માને છે પરંતુ એ માન્યતા બહુ જ ખોટી છે જે વસ્તુને માણસે ખાત્રી કરી કે આ તો જડ છે, તો પછી તેના પૂજનથી શું ફલ ? પરમાત્મા ઉપર શ્રદ્ધા કેમ થાય ? જડ માનીને એવા શૃંગાર કેમ સહાય ?

પુષ્ટિમાર્ગોપદેશિકા

આવાહન કરે છે. ભક્તિમાર્ગમા તો પ્રેમથી તે સ્વરૂપમા જ પ્રકટ થાય છે. ઉપાસનામાર્ગમા મૂર્તિના સુખનો વિચાર નથી, પણ વિધિનો વિચાર છે. ભક્તિમાર્ગ સ્નેહમાર્ગ હોવાથી પ્રભુના સુખનો વિચાર કરવો જ ભોઈએ. અને આ દૃષ્ટિએ આપણા માર્ગનો સેવાપ્રકાર સ્થાયો છે.

ભગવાન શ્રીકૃષ્ણચન્દ્રનું જ સ્વરૂપ સેવવું પરબ્રહ્મ શ્રીયશોદોત્સર્ગલાલિત શ્રીગોપીજનવલ્લભ તે સ્વરૂપરૂપે પ્રકટ થાય છે, અને ભક્તને સ્વીકારે છે. શ્રીકૃષ્ણચન્દ્ર વિના અન્ય સ્વરૂપોમા તો વિભૂતિ કે આવેશનો જ પ્રવેશ થાય છે. તેમા સાક્ષાદ્ ભગવત્સ્વરૂપ પ્રકટ થતું નથી, તેથી આપણે શ્રીકૃષ્ણચન્દ્રનું જ સ્વરૂપ સેવીએ. આ સ્વરૂપને જેમ જેમ સુંદર થાય તેમ તેમ પ્રેમપૂર્વક શૃંગાર વિગેરે ધરાવવું. શ્રીમહા-પ્રભુજીની આજ્ઞા મુજબ શ્રીઠાકુરજીના સુખનો વિચાર કરી સેવા કરવી. આપ સર્વત્ર જલમા સ્થલમા વરતુમાત્રમા વ્યાપક છતાં પ્રજ્ઞાલાહિ ભક્તોનો ઉદ્ધાર કરવા ઇચ્છાશરીર ધારણ કરી પ્રકટ થાય છે શ્રીગોવર્ધનધરનું સ્વરૂપ પણ આ કલિના જીવોનો ઉદ્ધાર કરવા ગિરિરાજમાથી પ્રકટ થયું તેમ શ્રીકૃષ્ણસ્વરૂપે આપ ભક્તને ઘેર સ્વરૂપ રૂપે પ્રકટી બિરાજે છે. માટે પ્રભુ શ્રીકૃષ્ણચન્દ્રના સ્વરૂપને પધરાવી આપણે ઋતુના અનુસાર પ્રેમથી સેવા કરવી

સાર — હસ્તપાદાદિક ચરણે સાક્ષાદ્ ભગવાન શ્રીગોપીજનવલ્લભ જ પ્રકટ થાય છે માટે તે ચરૂપના સુખનો વિચાર કરવો અન્યસ્વરૂપમા શ્રીકૃષ્ણચન્દ્રનું પ્રકટન થતી મૂર્તિ એ સાક્ષાદ્ ભગવત્સ્વરૂપ છે

મયમા કક્ષા સમાપ્તા.

પુષ્ટિમાર્ગોપદેશિકા.

ભાગ ૧.

(દ્વિતીયા કક્ષા.)

માન્ય એવંસ્તિ વિશ્વાસ.

શ્રીગોપીજનવલ્લભે ।

તદા કૃતાર્થો યુય દિ

શોચનીય ન કદિચિત્

જુઓ વિશ્વાસ મારામા, ગોપિકાનાથમા હશે
તમે કૃતાર્થ છો તેથી, પછીના શોચયુ રહેશે

શ્રીમહાપ્રભુજી પ્રત્યે શ્રીભગવદ્દક્ષિ.

દ્વિતીયકક્ષા.

પાઠ ૨૧-પુષ્ટિમાર્ગનું મૂલ.

*અનુગ્રહ એ પુષ્ટિમાર્ગનું મૂલ છે. આ વાત આપણે શાસ્ત્રીય દૃષ્ટાન્તથી વિચારીએ. જ્યારે આપણે કોઈ લાભે પન્થે ચઢી ગયા હોઈએ, ત્યારે જે આપણને સરલ માર્ગ દર્શાવે છે, તેને આપણે કૃપાલુ અથવા અનુગ્રહવાલો કહીએ છીએ. એક સભામા એક મહાન પાપીએ આવીને હાથ ભેડી સભાસહોને વિનંતિ કરી કે-હું મહાન પાપી છું, મારે પાપમાથી શુદ્ધ થવું છે, પરંતુ શાસ્ત્રમા પાપ ધોવાને જે મોટી શુદ્ધિ કહી છે તે મારાથી બની શકે એવી નથી, માટે કૃપા કરી મારી શક્તિ ભેંધ આપ આજ્ઞા કરો. સભાસહોએ હયા વિચારી, કૃપા કરી તેને તેની શક્તિ મુજબ એક સરલ શુદ્ધિ દર્શાવી. અને તે પ્રમાણે શુદ્ધિ કરવાથી તે પાપી પાપમાથી મુક્ત થયો. આ સભાસહોની કૃપાનું પરિણામ છે. સભાસહોમા સરલ માર્ગ દર્શાવવા કૃપા હતી તેથી પાપી શુદ્ધ થયો. તેમ ભગવાને શાસ્ત્રના અનેક માર્ગો દર્શાવ્યા છે તેમા સરલમા સરલ માર્ગ આ જીવોને તરવાને માટે દર્શાવ્યો છે.

મક્ષિમાર્ગસ્ય કથનાત્પુષ્ટિરસ્તીતિ નિશ્ચય ।

જોડપત્ર શ્રીપુરપોત્તમજીની ટીકામાવી આ પાઠ ગચ્છે.

* અન્ય અને વ્યતિરેકથી આ વાત સાબીત કરવી છે

અન્યમાં દૃષ્ટાન્ત સભાનું છે જ્યાં અનુગ્રહ છે ત્યાં સગલમાર્ગ-દર્શન છે જ્યાં જ્યાં સરલમાર્ગ દર્શાવ્યો છે ત્યાં ત્યાં અનુગ્રહ છે સભાએ સગલમાર્ગ દર્શાવ્યો એ અનુગ્રહનું દૃષ્ટાન્ત છે

વ્યતિરેકમાં નૃગરાજનું દૃષ્ટાન્ત આગળ આપેલું છે જ્યાં અનુગ્રહ નથી ત્યાં સગલમાર્ગદર્શન નથી નૃગરાજને સરલમાર્ગ ન દર્શાવતા તેનો પત્ર ગ્યો, એ અનુગ્રહ ન હોવાનું દૃષ્ટાન્ત છે

પુષ્ટિમાર્ગનું મૂલ.

જેનું નામ ભક્તિમાર્ગ છે. ભક્તિમાર્ગ એવો સરલ છે કે-જેમ સારા માર્ગમાં આખી મીચી દોડનાર માણસ ન ઠોકર ખાય કે ન પડે, તેમ આ ભક્તિમાર્ગમાં આલનાર ન ઠોકર ખાય કે ન પડે ‘ધાવન નિમીલ્યવાન નેત્રે ન સ્થલેન્ન પતેદિદ્’ આવો જે સરલ માર્ગ ભગવાને દર્શાવ્યો એ જ ભગવાનની કૃપાનું પરિણામ છે. એ જ અનુગ્રહમાર્ગનું અસ્તિત્વ સિદ્ધ કરે છે. સરલ છતાં ઉત્તમ ફક્તને આપનારા એવા આ ભક્તિમાર્ગનું દર્શન ભગવાને જ કરાવ્યું. શ્રીગોપીજનોને પણ અનુગ્રહમાર્ગનું દર્શન આપણને કરવાને જ ભૂતલ ઉપર પ્રકટ કર્યો. તેમને તમામ રાજસ સાત્ત્વિક વિગેરે ગનાવી પ્રભુએ જ તેમનું તામસપણું રાજસપણું અને સાત્ત્વિકપણું દૂર કર્યું. નિર્ગુણ કર્યાં. આ તો અનુગ્રહથી તામસમાં પણ તામસનો ઉદ્ધાર કરવાનો સમલ હાખલો ભૂતલ ઉપર ભગવાને બેસાડ્યો. અનુગ્રહ કરવા જ શ્રીગોવર્ધનગિરિને શ્રીહસ્તમાં ધર્યો. જે ભક્તિમાર્ગનો ઉપદેશ આપ્યો તે પુષ્ટિનું સંસ્થાપન કરવા જ. ભગવાન અવતાર ધારણ કરે છે. કૃષ્ણાવતારનો પુષ્ટિ-અનુગ્રહપાત્ર ભક્તો માટે જ છે. હવે સમજ્યા હશે કે-ભગવાનમાં અનુગ્રહ નામનો ધર્મ છે, તે ધર્મ ભક્તિમાર્ગદ્વારા આપણને પ્રકટ દેખાડી આપ્યો છે. કૃપા અજમાવાનું સ્થાન જ ભક્તિમાર્ગ છે. વસ્તુતરતુ ભક્તિનું જ્ઞાન જ અનુગ્રહનું મૂલ છે.

જ્યાં અનુગ્રહ નથી ત્યાં સરલમાર્ગ ન જ દેખાડે તેને માટે નૃગ રાજાનો હયાન્ત વિચારીએ. નૃગ રાજા કરોડો ગાયોનું જ્ઞાન કરતો. એક વખત જ્ઞાનમાં એક ગ્રાહણની ગાય અપાર્થ ગઈ. જ્ઞાન લઈ જતા ગ્રાહણના હાથમાં પોતાની ગાય દેખી. ગ્રાહણ વઢવા લાગ્યો. જન્ને વઢતા વઢતા નૃગ રાજા પાસે આવ્યા. રાજાએ જે ગાય ઉપરથી હક છોડી દે તેને એક

પુષ્ટિમાર્ગોપદેશિકા.

કરોડ ગાય આપવા કહ્યું, કાલાવાલા કર્યાં, પણ કેાઇને હયા ન આવી અને તેને નરકલોગી થયું પડ્યું. જેનામા અનુગ્રહ ન હોય તે સરલ રસ્તો ન જ દર્શાવે. આ બ્રાહ્મણમા અનુગ્રહ ન હતો તેથી નૃગનો પાત કર્યો. જ્યાં અનુગ્રહ નથી હોતો ત્યાં સરલ માર્ગ ન દર્શાવે પ્રભુએ કર્મ અને જ્ઞાનના ફલેશમાથી બચાવી પોતાના ભક્તોને સરલ માર્ગ *ભક્તિમાર્ગ દર્શાવ્યો, એ જ આપની કૃપા-પુષ્ટિ-છે.

આ કૃપા-અનુગ્રહ-ભગવાનનો સ્વતંત્ર ધર્મ છે. પ્રભુગવ-હિચ્છા કરતા તે બુદ્ધો છે ઇચ્છા શક્તિને અનુગ્રહ અધીન છે. પ્રભુ જેના ઉપર સ્વતંત્ર ઇચ્છાથી અનુગ્રહ કરે તેને જ ભક્તિ મળે. આ ભક્તિ જેને પ્રાપ્ત થાય, તેને જ આપણે પુષ્ટિસુષ્ટિ અથવા પુષ્ટિમાર્ગીય ભક્ત તરીકે કહીએ છીએ. અર્જુન અને દ્રાપદીના હુ ખ પછુ અનુગ્રહથી જ ફર કર્યા. શરણભાવના પછુ અનુગ્રહ વિના ન થાય. સર્વસમર્થ પ્રભુએ વિશેષ અને સામાન્ય અનુગ્રહ કર્યાના દષ્ટાન્ત ભાગવતમા અનેક સ્થલે છે. એ તેમની સ્વતંત્ર નિયામિકા લીલાની બલીહારી છે.

(૧) અન્વયત્વતિરેકથી અનુગ્રહનું દષ્ટાન્ત આપી સમજાવે.

(૨) અનુગ્રહ અને ઇચ્છા એક કે બુદ્ધ ?

* ભક્તિયોગ પુરુષોક્ત પ્રીયમાણાય તેડનષ ।

ભક્તિરસ્ય મજન તદિદ્વાડમુત્રોપાધિનૈરાચર્યેનામુખ્તિમનઃકલ્પનમ્ ।

(આચર્યોપનિષદ્) ।

ભક્ત્યાહમેકમા પ્રાહ્મ* । ભક્ત્યા ત્વનન્યયા શક્ય. અહમેવ વિષોર્જન ।

વશે કુર્વન્તિ માં ભક્ત્યા સત્ત્વિય. સત્પતિ યથા ।

આ ભક્તિ અનુગ્રહસાધ્ય છે એવું ભક્તિહેતુમા સિદ્ધ કર્યું છે.

* 'યસ્યાનુગ્રહમિચ્છામિ' આ વાક્યમા અનુગ્રહ અને ઇચ્છા બુદ્ધ રૂપે વર્ણવ્યાં છે

પાઠ ૨૨-શ્રીમદ્વાચાર્યચરણોક્ત શિક્ષા.

એક વખતે અડેલમા શ્રીમદ્વાચાર્યચરણે સન્યસ્ત લેવાને શ્રીમદ્વાલક્ષ્મીજી પાસે આજ્ઞા માગી, આજ્ઞા ન મળી. ત્યારે સં. ૧૫૮૭ ના વૈશાખ વદિ ૧૦ ના રોજ નિજ અગ્નિસ્વરૂપ-માથી અગ્નિને પ્રકટાવી પોતાની પર્ણકૂટીને સળગાવી, એટલે શ્રીમદ્વાલક્ષ્મીજીએ ‘જલ્દી નિકલો જલ્દી નિકલો’ એમ કહ્યું. શ્રીમદ્વાચાર્યચરણે આ શબ્દોને આજ્ઞાર્થક માનીકૌંપીન અને કમણ્ડલુ લઈ આપ કાશી પધાર્યા. હનુમાન ઘાટ ઉપર સન્યાસ લઈ એક માસ ને આઠ દિવસ અનશન (ન આરોગવાનું) વ્રત લઈને અને તેમા છેલ્લા આઠ દિનસ મૌન વ્રત ધારણ કર્યું. આ વાત બાણીને, શ્રીગોપીનાથજી અને શ્રીગુણર્ધજી, વૈષ્ણવો સહિત કાશી પધાર્યા. રથયાત્રાના દિવસે મધ્યાન્હે આસુરવ્યામોહલીલા (તિરેભાવ) સમયે શ્રીગોપીનાથજી વિગેરેએ વિનંતિ કરી કે-અમારું શું કર્તવ્ય ? ત્યારે આપે જે ઉપદેશ લખી આપ્યો તે નીચે પ્રમાણે છે.-

વદા બહિર્મુખા યૂવ મવિષ્યથ કલચન ।

તદા કાલપ્રવાહસ્યા દેહનિતાદયોપ્સુત ॥ ૧ ॥

સર્વથા મક્ષામિષ્યન્તિ કુમારિતિ મતિર્મય ।

ન લૌકિક પ્રમુ કુળ્લો મનુતે નૈવ લૌકિકમ્ ॥ ૨ ॥

માવસ્તત્રાપ્યસ્મદીયઃ સર્વસ્વબૌદ્ધિકજ સઃ ।

પરલોકજ તેનાય સર્વમાવેન સર્વથા ॥ ૩ ॥

સેવ્યઃ સ એવ ગોપીજ્ઞો વિષાસ્યત્વાસીલ હિ વઃ ।

‘જો બહિર્મુખ થયો તો દેહચિત્ત વિગેરે કાલપ્રવાહી બની જશે. આ કાલપ્રવાહી દેહ ચિત્ત સર્વથા તમારું બક્ષણ કરશે એટલે તમને કોઈ પણ પ્રકારે પ્રવાહી કરી દેશે. લગવાન

પ્રુષ્ટિમાર્ગોપદેશિકા.

શ્રીકૃષ્ણ સર્વથી પર છે. લૌકિક નથી, માટે પ્રવાહિકે (બહિર્-
ર્મુખે) કરેલી સેવાનો સ્વીકાર નહિ કરે. આપણું આ લોક
સમ્બન્ધિ અને પરલોક સમ્બન્ધિ સર્વ પ્રભુ જ છે. માટે નિરોધ-
લક્ષણુમા કલ્યાણુજન પ્રભુનું ગુણગાન કરવું. અને શ્રીઠાકુરુની
સેવા ચિત્ત હઇ કરવી.’

(બહિર્મુખ કરાવનાર નીચેના ચાર કારણો છે પ્રભુ વિના
અન્યનો આશ્રય કરવો. પ્રભુને આપણુ કયાં વિના લેવું અસ-
હાસ્ય-ભુદું અથવા ખીન ઉપયોગી બોલવું અને ચિત્તમા
લૌકિકેન્ધ્રા પેદા કરે એવાનો સર્ગ કરવો. આ ચાર કારણથી
બહિર્મુખતા થાય છે. માટે તેનાથી ખાસ ચેતતા રહેવું.)

પછી શ્રીઠાકુરુએ પ્રકટ થઇ સાક્ષીતરીએ દોઢ શ્લોકકહ્યો:-

મયિ ચેદસ્તિ વિશ્વાસઃ ઓમોપામનવલ્લભે ।

તદા કૃતાર્થાં ચૂંચં હિ શોષનીયં ન કદિંચિત્ ॥

મુર્કિર્દિત્વામ્યથારૂપં સ્વરૂપેણ ડ્યવસ્થિતિ ॥

જે મારા શ્રીગોપીજનવસ્ત્રભસ્વરૂપમા વિશ્વાસ હશે,
તો તમે કૃતાર્થ જ છો. પછી શોક કરવાનો નહિ રહે. બહિ-
ર્મુખતા નહિ થાય. અન્યવારૂપ ત્વજીને એટલે અપ્રાવિશતિ
તત્ત્વરૂપનો ત્યાગ કરીને નિર્વિષયરૂપે ભવ સ્થિતિ કરે તે
સુકિત કહેવાય.

પ્રશ્ન (૧) સંન્યાસની આજ્ઞા લીધાનું વર્ણન કરો

(૨) શિક્ષાનો સાર કહો

(૩) બહિર્મુખતા શાથી થાય ?

(૪) પ્રભુએ આપેલો બોધ કહો

* કેટલાક સેવા કરતે કરતે વાતો ગપાટા મારે છે અને સેવાથી
ખાઈનો સમય ઠૂંકા મસ્કરીમા કાઢે છે એ બહિર્મુખતાનું લક્ષણ છે.

પાઠ-૨૩ સ્વધર્મનિર્ણય.

એક વખત સ્વધર્મનો નિર્ણય કરવાને મહાસભા ભરવામાં આવી, આ સભામાં કોઈ કહે સત્ય બોલવું એ જ ધર્મ. કોઈ કહે સદાચાર પાલવા એ જ ધર્મ. કોઈ યજ્ઞ કરવા એને જ ધર્મ કહેવા લાગ્યા. કોઈ વણીશ્રમ ધર્મ પાળવા, એ જ ધર્મનું સ્વરૂપ સમજાવા લાગ્યા. ભારે વાઢવિવાહ ચાલ્યો; પરંતુ કોઈ પણ નિર્ણય ઉપર ન આવ્યા. ત્યારે સર્વ સભાસદો મળી ધર્મો આર્ય પાસે ગયા, અને વિનયપૂર્વક વિનંતિ કરી.

સભાસદ—અમારી ખામિક સભામાં મતભેદ પડ્યો છે. ધર્મના અનેક સ્વરૂપ કહે છે. આપની પામે અમે સ્વધર્મ સમજવા આવ્યા છીએ. કૃપા કરીને ધર્મ સમજાવશો.

ધર્મોચાર્ય—ભાણસના કલ્યાણ માટે શાસ્ત્રમાં અનેક વિચારો કરવામાં આવ્યા છે. હરેકને શાસ્ત્ર તો ધર્મ તરીકે જ વર્ણન કરે છે, પરંતુ અમે સર્વશાસ્ત્રને વિચારી એક મહા-ધર્મનો નિર્ણય કર્યો છે. ધર્મ એવો હોવો જોઈએ કે—તે સર્વજીવ-માત્ર પાલી શકે, ધર્મ એવો હોવો જોઈએ કે—જે પાળવાથી અન્ય સર્વ ધર્મની સિદ્ધિ થઈ જાય ધર્મ એવો હોવો જોઈએ કે—જેનાથી જીવનું પરમ કલ્યાણ થાય, ધર્મ એવો હોવો

* ધર્મમેકે યજ્ઞશાન્ત્યે કામ સત્ય દમ શમ, અન્યે વદન્તિ સ્વાર્થે વા
 એશ્વર્યં ત્યાગમોજને' । 'વદન્તિ કૃણ્ણ યેવાસિ વદ્ધ્વિ જહ્નવાદિન' ।

(માળવતસ્કં ૧૧)

પુષ્ટિમાર્ગોપદેશિકા.

જોઈએ કે—જે સર્વ દેશ અને સર્વ કાલમા થઈ શકે, ધર્મ જ સર્વ પાપ બાલી આપણને શુદ્ધ કરે, એવો જો વિશ્વવ્યાપી ધર્મ હોય તો+ સેવાધર્મ જ છે. કે જે સર્વ જીવમાત્ર તેને સ્વધર્મ તરીકે વધાવી શકે છે

સલાસદ—ત્યારે શુ સત્ય જોલણુ, સધ્યાદિ નિત્યકર્મ, વર્ણાશ્રમધર્મ, આચારધર્મ, યોગ, તપ, યાગ, વિગેરે ધર્મ નથી? આપ સેવાને જ સ્વધર્મ કેમ કહો છો?

ધર્માચાર્ય—જે સર્વને જામે પણ ધર્મ જ કહીએ છીએ. જીવને દેહ ધારણ કર્યા પછી સત્ય જોલણુ, સદાચાર પાલવા, ઉપનયન સરકાર પછી તેને વૈદિક સંઘ્યા ઋશિ-હોત્રાદિક કરવા જોઈએ, પરંતુ આપણા પ્રજાવાદી તત્ત્વવેત્તા આગળ વધીને એક મહાન ધર્મને ઉપદેશે છે. કે જે ધર્મમાં જ સર્વ ધર્મની સિદ્ધિ થઈ જાય છે.

સલાસદ—કેવી રીતે?

ધર્માચાર્ય—સેવાધર્મ જ એવો સુંદર છે, તે પ્રેમની પરાકાષ્ઠા ઉપર રચાયો છે. *સેવાધર્મ આચરનારને ‘સર્વમા પ્રભુ ખિરાજે છે’, એવું જ્ઞાન તેને પ્રથમ પગથીએ આપે છે. બીજા જીવનો દ્વેષ કરવો એ ભગવાનના દ્વેષ કરવા બરાબર સમજે છે. એટલે દયા એ તેનો ધર્મ થયો. સેવાધર્મથી પ્રેમનો પ્રવાહ તેના હૃદયમાં ઉછલી રહ્યો હોય છે, ત્યાં આગળ ક્રોધ કરવો અને અસત્ય જોલણુ, એવા દુર્ગુણો આ પ્રેમીના હૃદયમાં કેમ ઉતરે?

અપવિત્ર માણસ પ્રભુની પાસે કેમ જઈ શકે? શુદ્ધ

+ જુઓ ભાગવત રકથ ૧૧ અધ્યાય ૧૪

* સર્વભૂતેષુ મદ્ભવો મદ્ભક્તિં વિન્દતેઽચિરાત્’ (માઁ ૧૧-૧૮-૧૪),

સ્વધર્મનિર્ણય.

આચાર વિના સેવાધર્મ કેમ સચવાય ? આ ભક્તને સેવા કરવો હોય તો પવિત્રાચાર રાખવો જ જોઈએ, આ પ્રેમીને । સ્થાન શ્રીપુરુષોત્તમ છે. સર્વ જગત્મા ધિરાજે છે, ભક્તના હૃદયમા પ્રેમથી પ્રકટે છે. આ વૈષ્ણવજનના તે જ બને છે. સેવાધર્મ જ જોવો પ્રગટ છે કે સર્વ પાપને બાતી શુદ્ધ બનાવે છે. પરમશ્રેય મેલવવામા તી ગમે તેવી હરકતો પણ આ ભક્તિભલ આગળ ટકી । નથી. ✕જે કાર્ય યજ્ઞથી યોગથી કે તપથી સિદ્ધ ન થાય તે સેવાધર્મથી સિદ્ધ થાય છે. જે કાર્ય વેદો ભણવાથી, આપવાથી સિદ્ધ ન થાય તે કાર્ય સેવાધર્મથી જ સિદ્ધ જાય છે. માટે જ વેદે સેવાધર્મ ઉપદેશ્યો. સૂરકાર પણ ધર્મને જ કહે છે—ગીતા અને ભાગવત પણ પોકારી પોકારી ધર્મ જ ઉપદેશે છે. માટે તમે પ્રભુને શરણે જઈ સેવા જ કરો.

સભાસદ—સેવાધર્મમા બીજા ધર્મો કરતાં વધારે પ્રબલતા હું કારણ શું ?

ધર્માચાર્ય—સાબળો, જરા ઉંડા ઉતરવાની જરૂર છે. બે પ્રકારના છે દેહધર્મ અને આત્મધર્મ. દેહને ઉદ્દેશને

+ સ્વપાદમૂલ મજત પ્રિયસ્ય ત્યક્ત્વાન્યમાવસ્ય હરિઃ પરેશ ।

યતોત્પતિત કથાશ્ચિદ્ ધુનોતિ સર્વે હૃદિ સન્નિવિષ્ટ. ।

✕ નાહ વેદૈર્ન તપસા ન જ્ઞાનેન ન વેઞ્યયા, (ગીતા) । મન્યે ધનાભિજનરૂપ-
ગોજસ્તેજ પ્રમાવલ્લપૌષ્પબુદ્ધિયોગ । નારાધનાય દિમવન્તિ પરસ્વ પુસો
। તુતોષ મગવાન્ ગજયૂષપામ । (મા. ૧-૧-૧)

ન દાન ન તપો નેજ્યા ન શૌચ ન વ્રતાનિચ । પીયતેડપલ્લયા મક્ત્યા
પદ્મિદમ્બનમ્ । (મા ૭-૭-૫૨)

પુષ્ટિમાર્ગોપદેશિકા.

કહેવામાં આવેલા ધર્મો કરતા આત્માને ઉદેશી કહેવામાં આવેલા ધર્મ બલવાન છે. જુઓને પ્રાદ્યણપણું, ક્ષત્રિયપણું, વૈશ્યપણું, શૂદ્રપણું એ દેહને છે, જીવને નથી, જીવ તો હરેકમા સરખોજ છે. માટે પ્રાદ્યણ વિગેરે ભતિ કે આશ્રમને ઉદેશીને સ્મૃતિમાં જે ધર્મો કહેવામાં આવેલા છે તે ધર્મો દેહને ઉદેશી કહેવામાં આવેલા છે. અને સેવાધર્મ તો આત્મધર્મ છે. તેમ જ યોગથી આત્મચિન્તન કરવું, સેવાધર્મથી પ્રભુને પ્રસન્ન કરવા એ આત્મા-ત્વતિનો માર્ગ છે. તેથી તે દેહના ધર્મો કરતા વધારે બલવાન છે. આ વાત ધ્યાનમાં આવી ?

સભાસદ—હા, ત્યારે તો શાસ્ત્રમાં એક એકથી વધારે ચઢિયાતા ધર્મોનું સ્પષ્ટીકરણ હોવું જોઈએ ?

ધર્માચાર્ય—જો તમે સમજો તો એ શાસ્ત્રપ્રણાલી અમે વર્ણવીએ.

સભાસદ—કૃપાનાથ ! અમે નહિ સમજીએ તો ફરીથી પુછીશું.

***ધર્માચાર્ય—**જુઓ, (૧) શાસ્ત્રમાં ઐશ્વર્ય આપનારા, આરોગ્ય આપનારા ધર્મનો ઉપદેશ આપતા કેટલાક દેવો અને શ્રદ્ધાળી ઉપાસના કરવાનું કહ્યું છે, તેના કરતા (૨) સ્વર્ગરૂપી ફલ આપનાર સત્યબોલવું જુદા જુદા દેવોના વ્રત કરવાં વિગેરે ધર્મ બલવાન છે, કેટલાક અશે ચઢિયાતો છે. તેના કરતા (૩) વર્ણાશ્રમ ધર્મ અને સ્વર્ગાદિફલ આપનાર વૈદિક ધર્મ ચઢિયાતો છે. તેના કરતા (૪) ઈશ્વરાર્પણ કરાતો યાગાદિ ધર્મ બલવાન છે.

(૧) અહિરગનમ (૨) બહિરગતર (૩) અહિરગ (૪) અન્તરગ
(આ વાક્યો શ્રીમુખોધિનીશના છે)

સ્વધર્મનિર્ણય.

તેના કરતા (૫) યોગાદિ આધનોથી આત્મચિન્તન પ્રકાર ઉત્તમ છે. તેના કરતા (૬) પણ ભગવત્સબથી સેવાધર્મ સૌથી ઉત્તમ છે, એ જ ધર્મ સૌથી બલવાન છે, આ સેવા-ધર્મ જ સર્વ જીવનો ધર્મ છે શ્રીમદ્દાપ્રભુજીએ આ જ સેવા-ધર્મને સ્વધર્મ તરીકે ઉપદેશ્યો છે.

सर्वदा सर्वभावेन भजनीयो ब्रजाधिप ।

स्वस्यायमेव धर्मो हि नाग्य. क्वापि कदाचन ।

‘હમેશાં પ્રભુને સર્વભાવથી ભજવા, એ જ જીવમાત્રનો ધર્મ છે, કોઈ પણ દેશમાં કે કોઈ પણ કાલમાં જીવનો બીજો ધર્મ નથી.’ આ સ્વધર્મ ન આવ્યે તો જીવ દોષિત થાય.

સલાહ—આ સેવાધર્મ કરનારે બીજાધર્મોની શી વ્યવસ્થા કરવી ?

ધર્માચાર્ય—સેવાધર્મનું સહાચાર અને શુદ્ધ આચિન્ત્ય અંગ છે, એ વૈષ્ણવનું મુખ્ય લક્ષણ છે, અને જે નિત્યકર્મ છે જેના કયાં વગર ચાલે નહિ તેવા કર્મ સેવાના બાકીના સમયમાં કરવા. સેવાધર્મ પ્રભુના અવલમ્બન ઉપર રહેલો છે પ્રભુનો આશ્રય તેમાં મુખ્ય છે માટે પ્રભુ સેવાધર્મ બલવનારને યોગ્ય દેશ અને કાલ બનાવી આપે છે બીજા ધર્મો દેશ કાલ વગર અટકી બેસે છે. સેવાધર્મ સર્વત્ર થશે, સર્વસમયે થશે બીજા ધર્મો માટે તે તે અધિકારી શાસ્ત્રમાં કહ્યા છે. સેવાધર્મમાં સર્વ કોઈ અધિકારી છે. સેવાધર્મ જ સર્વ પાપ બાળી અધિકારી બનાવે છે. યુધિષ્ઠિરે બીજાને પુછ્યું કે—સર્વ ધર્મમાં તમોને કયો ધર્મ શ્રેષ્ઠ લાગે છે ? ત્યારે ઉત્તરમાં મદ્યુ કે—પ્રભુની સહસ્રનામથી સ્તુતિ અને ભક્તિપૂર્વક સેવા એ જ મુખ્ય ધર્મ છે.

(૫) અન્તરગત (૬) અન્તરગતમ

પુષ્ટિમાર્ગોપદેશિકા.

#ભગવાન્ સેવાધર્મથી જ પ્રસન્ન થશે. માટે તમે સેવાધર્મ આ-
ચરો, સેવાધર્મ જ વિશ્વવ્યાપી ધર્મ છે. ખરો કલ્યાણનો માર્ગ
છે. સીધો અને સરલ પણ છે ।

ધર્માચાર્યનું આ વિવેચન સાબલી સભાસદો ઘણા જ પ્રસન્ન
થયા અને સેવાધર્મ જ સર્વજનનો ધર્મ છે, એમ નિર્ણય કરી
સભા બરખાસ કરી.

- પ્રશ્ન (૧) સેવાધર્મ કરતા ખીજા ધર્મો ગૌણ શાથી ?
(૨) સેવાધર્મ કરતા ખીજા ધર્મ કેમ જાળવવા ?
(૩) સેવાધર્મની પ્રબલતા વધારે શી સમજાવવા છે ?
(૪) સેવાધર્મમાં આશ્રય કોનો ?
(૫) શ્રીમહાપ્રભુજીનો સેવાધર્મ માટે શો અભિપ્રાય છે ?
(૬) ખાસ અન્તરગતમ ધર્મ કયો ?

“ વૃત્રાસુરે પણ ધર્મ નામના પુરુષાર્થનું વર્ણન કરતા (વૃત્રાસુર
ચતુર્લોકીમા) ભગવાન્ પામે સેવાધર્મ જ માગ્યો હે ભગવન્ ? હું
આપના ચરણોના દાસાનુદાસ થાઉં, માફ મન પ્રાણનાથના (આપના)
ગુણોનું નમરણ કરે, વાણી વર્ણન કરે, કાયા સેવાકર્મ-સેવાધર્મ-ખજાને
અહ હરે તવ પાદૈકમૂલદાસાનુદાસો ભવિતાસ્મિ ભૂયઃ ।

મન સ્મરેતાસુપતેર્ગુણાનાં ગૃહિત વ ક્ષર્મ કરોતુ કાવ. ॥ ૧ ॥

સૈવ મહિરેવ સત્યાદિસર્વસાવનરુપા, તત્સ્યા સત્યા સત્યાદયો યે જ્ઞાન
માર્ગે વિહિતત્વાત્ કઠેન ક્રિયન્તે મુમુક્ષુમિસ્તે મહાહદિ મગવત્પ્રાદુર્ભાવાત્ સ્વત
એવં ભવન્તિ ઇતિ ન વિચિનયેશ્ચન્તે । (સૈવ હિ સત્યાદય. ૧૩-૩-૩)

+ આ પાઠ ચતુર્લોકી છપર શ્રીવજ્રરાયજીની ટીકા છપરથી
ગ્રંથો, જે ભાગ ન સમજાય, એવો હોય તેનું સ્પષ્ટીકરણ કરી શિક્ષકે
વિદ્યાર્થીને સમજાવવા.

પાઠ ૨૪-અર્થ.

(પુરુષાર્થ બીજો.)

ભગવાનરૂપી સમૃદ્ધિ મેલવનારને થતા ફાયદા તમોને સમજાવુ છું, ભગવાન જેના અર્થરૂપ બને તેના ભાગ્યશાળી માટે શ્રીમહાપ્રભુજી નીચે પ્રમાણે કહે છે. ‘યત્ સતિ સ્વકર્તવ્યં સ્વયમેવ કરિષ્યતિ । પ્રભુ સર્વસમયો દિ તતો નિશ્ચિન્તતાં વ્રજેત્’ ભકતના ભગવાન જ (સમ્યક્) સારા અર્થરૂપ થઇ જાય છે. ભગવાન સર્વ કરવાને સમર્થ છે. જો ભજનરૂપ ધર્મ યથાર્થ કરીએ તો ભગવાન જ આપણા અર્થરૂપ થઇ જાય, અને સ્વકર્તવ્ય-આ લોક અને પરલોકનું સર્વ કાર્ય ભગવાન જ કરી લે. માટે ભકતે સર્વદા નિશ્ચિન્ત રહેવું, ધનસંપાદન કરવા માટે પણ ચિન્તા ન જ કરવી. વૈષ્ણવજન કેવા નિશ્ચિન્ત હોય છે તેના ઉપર હું હાખલો આપુ છું. ‘વૈરાગ્ય પરિતોષં ચ સર્વયા ન પરિત્યજેત્’ (શ્રીમહાપ્રભુજી.) પોતાની વૃત્તિથી સતોષ રાખવો. ભકતના હૃદયમાં પ્રભુમેળવવાની જ ધગશ લાગેલી હોય છે. મારા મનો-રથો પ્રભુ જ પૂર્ણ કરે છે, એવી એની અડગ શ્રદ્ધા હોય છે. ભકતના હૃદયમાં વૈરાગ્ય અને સતોષ રહેલા હોય છે. તેથી તે સ્વતત્ર હૃદયના હોય છે. તે બીજાની ઝાંરીયાળી વૃત્તિથી બહુ જ દૂર રહે છે. કારણકે તેના હૃદયમાં પ્રભુનું ભકિતબલ રહેલું હોય છે.

એક વખત માનસીંગ રાજા લક્ષ્મણમાં વિજય મેલવી આ-ત્રેથી મથુરા આવ્યો, કુંભનદાસના પદ સાંભળી તેણે ખાનગી

પુષ્ટિમાર્ગોપદેશિકા.

મુલાકાત લેવાનો વિચાર કરી તે કુલનદાસના મુકામે પાસસોલી ગયો. કુલનદાસ તે વખતે તિલક કરતા હતા ગરીબાઇને લીધે દર્પણ ન હોવાથી પાણીમા મુખ ભેંધ તિલક કરતા. રાજાને આવેલા ભાણી ઝુપડીથી બહાર આવી તેને ઘાસ ઉપર બેસાડ્યો એટલામાં પાણી પડીયામાથી ચુઈ જવાથી ભત્રીજા પાસે ફરીથી મગાવ્યું, ભત્રીજાએ કહ્યું—શું આરશીને પડીઓ પી ગયો ? કુલનદાસે હા કહી. રાજા માનસીંગે આ વાત સાંભળી કુલનદાસને પોતાની આપ આપવા લાગ્યો. કુલનદાસે કહ્યું, મારા છાણ માટીના ઘરમાં સોનાની આરશી ન શોભે. એમ કહી પડીયામા ભેંધ તિલક કર્યું. માનસીંગે આ ભક્તની ઝરિભાઈ ટાળવા એક સોનાના મહોરોથી ભરેલી થેલી મુકી, સ્વીકારવા વિનંતિ કરી. ત્યારે ભક્તે મુન્દર બોજસ્વી વચન કહ્યા, રાજા ! મારે આ મહોરો ન ભેંધએ મારે તો આ ખેતીમાથી જે ધન આવે છે, તે ધન મારે મન નિષ્પાપ દ્રવ્ય છે. આ ખેતરમા પેલા આર બાંડ છે. તે જુદી જુદી ઋતુમા જુદા જુદા ફલો આપે, અને ખેતીમાથી ધાન્ય આવે છે, તે અમારા ઉદર પોષણ માટે પુરતુ છે. તો પછી અમારે બીજા ઉપાધિ વહોરવાનું શું કામ છે ! ત્યારે રાજાએ કહ્યું—આ ગામ આપને લખાવી આપું, આપને વગર મહેનતે બેઠી આવક આવશે ત્યારે કુલનદાસે કહ્યું—ભાઈ હું ફાન લેવાને લાયક નથી. ત્યારે રાજાએ કહ્યું—આપ કંઈ પણ આજ્ઞા કરો, ત્યારે કુલનદાસે કહ્યું કે, ‘હું કહું’ તે આપ કરશો ?’ ‘હા, આપ કહો તે કરવા તૈયાર છું’ એમ રાજાએ સવિનય જવાબ આપ્યો. કુલનદાસે કહ્યું કે, ‘તમારે મારી પાસે ભગવાનના ગુણગાન સાંભળવા.’ આ વાક્ય સાંભળી રાજા ઘણો જ પ્રસન્ન થયો અને કહેવા લાગ્યો કે—માયાના ધનના ભક્તો ઘણા છે. આપ તો ભગવાનના ભક્ત

અર્થ.

છા. કુંભનદાસને સાધાગ પ્રણામ કરી રાજ માગી રાજ વિ-
હાય થયો.

અતોર્થો મગવાનેષ પુષ્ટિમાર્ગેક્કમન્યત. ।

સર્વતો નિરપેક્ષો ચ તથાત્ર વિનિરૂપ્યતે । (શ્રીમમુચરણા)

ભગવાન જ પુષ્ટિમાર્ગમા અર્થરૂપ છે, તે ભગવાનરૂપી
અર્થ સર્વથી નિરપેક્ષ છે કોઇની અપેક્ષા વગર સિદ્ધ થાય
એવો અર્થ ભગવાન છે. પ્રભુ જ અર્થરૂપે બની બધું ભકતના
યોગક્ષેમ કરી લે છે, એવી ભગવાનની પ્રતિજ્ઞા છે. ન મહત્તી
વસ્તુ મેળવી આપવી: એ યોગ છે, અને મળેલી વસ્તુનું રક્ષણ
કરવું એ ક્ષેમ છે. માટે જીવે ભગવાન પાસે માથના કરવાનો
અવિવેક ન કરવો વૃત્તાસુરે કહ્યું કે-‘ હે ભગવન ! આપ અર્થ
પુરુષાર્થસિદ્ધ કરો છો પણ મારે સ્વર્ગ જોઇતું નથી પ્રદાનું સ્થાન
જોઇતું નથી, સાર્વભૌમ એટલે આખી પૃથ્વીનું સભ્ય જોઇતું
નથી, તેમજ સમૃદ્ધિથી અને સુખભોગથી ભરેલું રસાતલ મારે
જોઇતું નથી, મારે યોગથી મળતી સિદ્ધિઓ પણ જોઇતી નથી
અને મોક્ષ પણ જોઇતો નથી, પરંતુ મારે આપ (ભગવાન)
જ જોઇએ છીએ. તમને છાડીને કંઈ પણ જોઇતું જ નથી ’
આ પ્રમાણે સર્વ ઐશ્વર્યના નિધાન પ્રભુ જ ખરો ‘ અર્થ ’ છે.
બીજા અર્થ કુંભનદાસી કે અરિષ્ટ છે, માટે આપણા અર્થરૂપ
તો ભગવાન છે.

મમ (૧) આપણો અર્થ કોણ ?

(૨) ભગવાનરૂપી અર્થ કગતા બીજા ઇન્દ્રાસનાદિ અર્થ
કેવા છે ?

(૩) ભગવાન રૂપી અર્થ મેળવનારને શુ ફાયદો ?

(૪) કુંભનદાસની વાત ઉપરથી શુ સમજ્યા ?

પાઠ ૨૫-કામ.

પુરુષાર્થ ત્રીજો.

પુષ્ટિમાર્ગીય પુરુષાર્થનો વિચાર કરતા કામનો વિચાર કરીએ. પુષ્ટિમાર્ગી તો ભગવદ્દાશ્રય સિદ્ધ કરવાનો માર્ગ છે. તે માર્ગના વેષ્ણુવને કામના શી હોઈ શકે ? તેને તો ભગવાન હૃદયમા બિરાજે એ જ એની કામના છે. શ્રીગોકુલાધીશ બે હૃદયમા બિરાજે તો પુષ્ટિમાર્ગીય ભક્તને લૌકિક મનોરથ બાકી રહેતા નથી તેમ વૈદિક મનોરથો પણ બાકી રહેતા નથી. આ ભક્ત બરોબર સમજે છે કે-શ્રીગોકુલાધીશ કરતાં અન્ય કંઈ પણ લૌકિક કે વૈદિક ઉત્તમ નથી, શ્રીગોકુલાધીશ હૃદયમા બિરાજે તો તે પ્રભુ જ ભક્તના સર્વ મનોરથો પૂર્ણ કરી દે, જે મનોરથો-કામનાઓ-પૂર્ણ કરનાર છે તે જ હૃદયમા બિરાજે તો પછી લૌકિક વૈદિક વધારે શું કરવાના હતા ?

આ જ હેતુથી વૃત્તાસુરે લૌકિક અને વૈદિક બન્ને અર્થની કામના છોડી દીધી, કારણ કે અર્થથી જ કામ સિદ્ધ થાય, ભક્તને તો પ્રભુ જ અર્થરૂપ થયા અને કામ પણ તે જ સિદ્ધ કરનારા છે. માટે જ તેણે ગાયુ કે-‘જેમ પાપ વિનાનાં પક્ષિ માતાને મેળવવા ઇચ્છે છે, અથવા જેમ બુદ્ધનું વાછરડું માતા કુધને મેળવવા ઇચ્છે છે, અથવા જેમ પ્રિયા પરદેશ ગયેલા પ્રિયને મળવા ઇચ્છે છે, એમ હે પ્રભો ! મારે મન આપને જ જોવા માટે તલસી રહ્યું છે’ આ પ્રમાણે ભગવાનના સ્વરૂપને

કામ.

જોવાની જે ઇચ્છા તે જ પુષ્ટિમાર્ગીય કામ પુરુષાર્થ છે એમ ઉપરના ત્રણ દષ્ટાન્તથી સિદ્ધ થયું.

પુષ્ટિમાર્ગે હરે રૂપવિવૃક્ષા મનસોલ્લસ્ય દિ ।
કામો નિરૂપ્યતે તત્ર વૃષ્ટાન્તત્રિતયં ચથા ॥

- પ્રશ્ન (૧) ભક્તના કામ પુરુષાર્થે ૩૫ કોણુ છે ?
(૨) વૃત્રાસુરની પ્રભુ તરફ કામના કેવી હતી ?
(૩) લૌકિક અને વૈદિક ભેળવવાનો મનોરથ ઉત્તમ કે પ્રભુ
ભેળવવાનો મનોરથ ઉત્તમ ?

સૂચના ધર્મ, અર્થ, કામ, આ ત્રણ પુરુષાર્થનું
સ્વરૂપ પાઠ-૨૩-૨૪-૨૫ માં સમજાયુ હવે મોક્ષ ના-
મના ચોથા પુરુષાર્થનો પાઠ આગળ સુકવામાં આવ્યો છે.

પાઠ ૨૬-વિશ્વાસ.

(અવિશ્વાસો ન કર્તવ્યઃ સર્વથા વાધકસ્તુ સઃ)

આપણે બ્રહ્મસંબંધ કયો, પ્રભુની સન્મુખ તુલસીપત્ર લઈ પ્રતિજ્ઞા કરી કે-‘ હે ભગવાન હું તમારો હાસ છું ’ આ પ્રતિજ્ઞા કયાં પછી તો હાસે સ્વામી ઉપર વિશ્વાસ જ રાખવો, એ એની રૂબ રૂબ. આતક જેમ મેઘના ઉપર વિશ્વાસ રાખી દહાડદહાડથી જલબિન્દુ લેવાને બેસે છે, તેને જેમ પ્રભુ સ્વામિનું જલપાન કરાવે છે, તેમ પ્રભુ ઉપર વિશ્વાસ રાખનારનું સર્વ કાર્ય સિદ્ધ થઈ જાય છે ભક્તિમાર્ગ પણ કલિમા હું સાધ્ય છે, તે તમે જાણો છો. પ્રભુ ઉપર વિશ્વાસ હોય, આશ્રય હોય તો જ ભક્તિમાર્ગ સિદ્ધ થાય. વિશ્વાસુને જ પ્રભુ ભક્તિનું હાન કરે.

વિશ્વાસથી બ્રહ્મ થવાનું મુખ્ય કારણ અન્યાશ્રય છે. આપણે પ્રતિજ્ઞા કરી પ્રભુ શ્રીકૃષ્ણચન્દ્રના હાસ બન્યા, પછી બીજાના હાસ કેમ થવાય ? પ્રભુ પાસે યાચના કરવી એ પણ અવિશ્વાસ ઉત્પન્ન કરનાર છે. પ્રભુ ભક્તના મનોરથો સમજે છે. બે હિતકારક હશે તો આપ જ પૂર્ણ કરશે. પ્રભુને આપવાની ઇચ્છા છે કે નહિ તે સમજ્યા વિના આપણે પ્રભુપાસે યાચના શી રીતે કરી શકીએ ? માટે બે આપણી ક્યાત્રતા વિના પ્રભુ આપે તો આપણું અહિત જ થાય, ત્રિદોષ

એક બાલક, માની પામે લાકુની યાચના કરી બહુ જ ધમ પછાડ કરી ન્હી ગયું હતું ગ્તામા જતા વટેમાર્ગુએ દયાથી પોતાની પામેથી લાડ આપવા વિનવ્યુ તેની માએ જવાબ આપતા જણાવ્યુ કે-સાધ ! આ બાલક યાચના કરી રહ્યું છે, પણ તેના હિતાહિતનો વિચાર તમારા જગ્ના મને પધારે હોવો જોઈએ એમ બોલી માતા મૈત્ર ગદી, પુનઃ

વિશ્વાસ.

-કામ ક્રોધ-મોહ-જ થાય. માટે પ્રભુ પાસે યાચના ન કરીએ અને તે મેળવવા બીજા દેવની ઉપાસના પણ ન કરીએ. પ્રભુનો વિશ્વાસ પૂર્વક દહાડાય જ રાખીએ. પ્રભુ જ સર્વ સિદ્ધ કરી લેશે, શ્રીહરિચરણનો આજ મુદ્રાલેખ છે.

પ્રભુ ઉપર વિશ્વાસ ઉઠતા બહુ જ ખમણ પડે છે. તેને પોતાના હુ"ખનો ભાર પ્રભુ ઉપર નાખવાને બદલે પોતાને માથે વહોરી લેવાની ટેવ પડતા જીવ મુઝાય છે. અવિશ્વાસ થયો એટલે શરણ ગયું.

એક વખત ઇન્દ્રજીતે બ્રહ્માઋષિમંત્રથી મંત્રેલા સૂત્રથી હનુમાનજીને બાધી પકડી રાવણના આગળ રજી કર્યાં, રાવણને આ તત્તુ ઉપર વિશ્વાસ ન રહ્યો, તે કાઢી મજબુત સાકળથી બાધવા ફરમાવ્યું, આ અવિશ્વાસથી મંત્રનું મત્રપણું નષ્ટ થયું, એટલે બ્રહ્માઋષિ ફર થયું. સાકળે હનુમાનને જકડ્યા; પણ લોહનો તેમને હિસાબ ન હતો, સાકળોને પલમા તોડી અને લકા બાળી વિશ્વાસ ઉઠ્યો એટલે સર્વ જોયું. માટે પ્રભુ ઉપર દહ વિશ્વાસ રાખવો.

“ એક વર્યો ગોપીજનવલ્લભ નહિ સ્વામી બીજો ”

“ નાહ સ્વામી બીજો રે મ્હારે નહિ સ્વામી બીજો ”

“ અવર કોઈનું કામ ન મ્હારે રીએ કે બીજો ”

“ શ્રીકૃષ્ણ કરે તે પ્રમાણ કારજ વણસો કે સીજો ”

“ પ્રાણ બાદ પણ અન્યકૃતિમા મન રજો ભીંજો ”

એક વર્યો. .. (દયારામલાઈ)

બાલકને રડતું દેખી વટેમાર્ગીએ લાડુ આપવા ફરી વિનવ્યું માતાએ કહ્યું, બાઈ તમારા કરતા મને મારા બાલકની વધારે શીકર છે તેને રાત્રીએ જવર આવ્યો હતો, જો તે લાડુ ખાય તો તેને ત્રિદોષ થાય માટે મને તેના હિતાહિતનો વિચાર છે કારણ કે હું તેની પાત્રતા જાણુ છું,

પુષ્ટિમાર્ગોપદેશિકા.

વૈરાગ્ય પરિતોષ ચ સર્વથા ન પરિત્યજેત્ ।
 સર્વાપેક્ષાં પરિત્યજ્ય દૃઢં કૃત્વા મન સ્થિરમ્ ।
 દૃઢવિશ્વાસતો યુક્ત્યા યથા સિદ્ધયેત્થાઽઽચરેત્ ।
 મયિ ચેદસ્તિ વિશ્વાસ ધીગોપીજનવલ્લભે ।
 તદા કૃતાર્થા યૂય હિ શૌચનીયં ન કાર્હેચિત્ ।

વૈરાગ્ય અને સ્વન્તોષનો તો કદાપિ ત્યાગ ન કરવો.
 ભાગવતમા કહેલા પિર્જલાના દૃષ્ટાન્ત સુજળ ધનની આશાઓ
 તણ જે મહે તેનાથી સતોષ રાખીએ તો ચિત્તની વ્યાકુલતા ન
 થાય. ચિત્ત વ્યાકુલ ન થાય, તો જ પ્રભુ ચિત્તમા બિરાજે, જે
 ચિત્ત પ્રભુમા સ્થિર કરવું છે તેને વૃથા વ્યાકુલ કરે કેમ
 પાલવે ? સર્વ અપેક્ષાનો ત્યાગ કરી મન ભગવાનમા જ દૃઢ સ્થિર
 કરવું. જેમ પુત્ર પિતામા અને માતામા વિશ્વાસ કરે છે કે—
 માતા પિતા મારૂં કદાપિ અહિંત નહિ કરે, હિંત જ કરશે.
 તેવી રીતે દૃઢ વિશ્વાસથી જેમ જેમ સેવા સાધી શકાય તેવી
 રીતે વર્તવું આ સર્વ યુક્તિથી સિદ્ધ કરવું. યુક્તિ એટલે
 વૃથાલાપ (ફોકટ બોલવું) નહિ. કાયાની વૃથા ક્રિયાઓ અને
 મનની વૃથા કલ્પનાઓ—વિચારો—છાડી દેવા બેઠવો. જો આ ન
 છાડીએ તો ભગવાનમા ચિત્ત રહે નહિ (શ્રીમહાપ્રભુજી.)

ભક્તો સર્વથા નિરુપૃહ હોય છે તેને માટે એક દૃષ્ટાન્ત
 આપું છું. તેથી માલૂમ પડશે કે ભક્તો વૃથાલાપ કરતા નથી.
 ફુલનદાસજી કવિભક્ત હતા. ગોવર્ધનગિરિની પાસે જીમના-
 વતામા રહેતા. તે ખેતી કરતા હતા. ચંદ્રસરોવર ઉપર કેટલીક
 જમીન તેમની હતી, તે ઉપર જ બહોળા કુટુંબનો નિલાવ
 કરતા હતા. પૈસાનો સંકેત પડે પણ સતોષ રાખી તેટલામાં
 જ નિર્વાહ કરી પ્રભુનું શુભગાન ગાતા. એમના પદોથી લોકોને

વિધાસ.

બહુજ આનન્દ આવતો રાજ નવા નવા પદ બનાવી શ્રીગોવર્ધન-
નાથજીના આગલ ગાતા, અને તે પદો ઉતારીને હોકો ગાતા
હતા. એક વખત મહાન ગવૈયાએ આ ભક્તના પદો રાજાની
સામે ગાયા, તે સાંભળી રાજા ખુશ થઈ ગયો. અહો ! આવા પદ
ભક્ત છે કે જેમને પ્રભુ પ્રત્યક્ષ દર્શન આપે છે. રાજાએ ગવૈયાઓ-
ને પુછ્યું કે ' કુભનહાસ ક્યારે થઈ ગયા ? ' જવાબમાં કુભનહાસ
હાલમાં હયાત છે. ' એવું ગવૈયા પાસે સાંભળી રાજાએ મ્યાનાપા-
લખી વિગેરે લઈ કુભનહાસને બોલાવા માટે મોકલ્યા. કુભનહાસને
રાજાની વિનતિ કારભારીએ કહી. કુભનહાસે નિઃસ્પૃહતાથી
જ જવાબ આપ્યો. મારે રાજાની જરૂર નથી. મારે
રાજાનું શુ કામ હોય ! હું નહિ આવું. કારભારીએ, વિનતિ કરી
કે-આપ જો નહિ પધારો તો રાજા બલાતકારે બોલાવશે, માટે
આપ મ્યાનામાં બેસી પધારો. કુભનહાસે માયાના આવરણરૂપ
મ્યાનાને ન સ્વીકારતા થયે આલીને જ રાજા પાસે આવવા કહ્યું
રાજાએ તેમની મુલાકાત એક શલ્યગારેલા તણુમાં લીધી.
રાજાએ પદ બોલાવ્યાં કહ્યું. ભક્તો પદ નિઃસ્પૃહતાથી પદ ગાયું:-

ભક્તનકો કહા સીકરી કામ

આવત બાત પન્દેયા તુટી વિસર ગયો હરિ નામ ૧ ભ૦

બકો મુખ કેએ દુઃખ ઉપજે તાકો કરનો પડ્યો પ્રજામ.

કુભનહાસ લાલ ગિરિધર ગિન ચહ સખ બૂઠો ધામ ૨ ભ૦

ભક્તને સીકરી જવાનું શુ કામ હોય ? આવતા જતા પગ
તુટ્યા, હરિનું નામ ભૂલ્યો જેનું મુખ ભેતા દુઃખ થાય
એવાને મારે પ્રજામ કરવા પડ્યા. લાલ ગિરિધર વિના સખ
કંઈ વેશવ બૂઠો છે.

પુષ્ટિમાર્ગોપદેશિકા

જુઓ ભક્તની કેટલી નિરુપદતા છે જેમને ભગવાન વિના ઇતરનો કંઈ પડી નથી. પ્રભુ ઉપર પૂર્ણ વિશ્વાસ છે.

- પ્રશ્ન (૧) દ્વાઅમ-વિશ્વાસ-શુ શુ કરે છે ?
 (૨) વિશ્વાસને બ્રહ્મ કગ્નાર કોણ ? દાખલા સાથે સમજાવો
 (૩) પ્રભુ ઉપરથી વિશ્વાસ જાય તો શુ થાય ?
 (૪) યાચના ન કરવાના કારણો આપો

દશદિગન્તવિજયી શ્રીપુરુષોત્તમજી.

૫૮૪ ૨૭-શ્રીપુરુષોત્તમજી.

(દશદિગન્તવિજયી).

પોતાના પારિહત્યથી હશે દિશામા પુષ્ટિમાર્ગીય ધ્વજા કરકા-
વનાર શ્રીપુરુષોત્તમજીનું પ્રાકટ્ય સંવત ૧૭૨૪ ના ભાદ્રપદ શુક્લ
૧૧ ના રોજ થયું. શ્રીમદ્વાચાર્યચરણથી છઠ્ઠી પેઢીએ આપ પ્રકટયા,
જેમ કે—(૧) શ્રીવલ્લભાચાર્યજી—(૨) શ્રીવિદુલનાથજી—
(૩) શ્રીબાલકૃષ્ણલાલજી—(૪) શ્રીપીતામ્બરજી—(૫)
શ્રીચક્રપતિજી—(૬) શ્રીપિતામ્બરજી—(૭) શ્રીપુરુષોત્તમજી.
આપે બ્રહ્મસંબધ શ્રીકૃષ્ણઅન્દ્રજી પાસે લીધું હતું. આપના
સેવ્ય ઠાકુરજી શ્રીબાલકૃષ્ણપ્રભુ હાલ સુરતિસ્થ શ્રીમદ્ગોસ્વામી
શ્રીમજ્જરત્નલાલજી મહારાજને માથે બિરાજે છે.

વિદ્યાપ્રહણ—શ્રીપુરુષોત્તમજી બાલ્યાવસ્થાથી વિદ્વાન
હતા. એક વખત આપની સાત વર્ષની ઉંમરે સુરતમા કોઈએક
સંન્યાસીએ શાસ્ત્રાર્થ કરવાને આમન્ત્રણ કર્યું, શ્રીપુરુષોત્તમજીના
માતૃશ્રીએ કહ્યું કે—‘આજથી ત્રીજે દિવસે તમારી સાથે મારા
લાલજી શાસ્ત્રાર્થ કરશે,’ શ્રીપુરુષોત્તમજીને ત્રણ જ દિવસમા
તૈયાર થવાની માતાજીએ આજ્ઞા કરી. માતૃશ્રીની આજ્ઞાથી
શ્રીપુરુષોત્તમજીએ તૈયારી કરવા લોચરામા એકાન્ત સ્થલમા
શ્રીબાલકૃષ્ણલાલજીના સાન્નિધ્યમા ત્રણ દિવસ શ્રીસર્વોત્તમજીનો
જપ કર્યો. ત્રીજે દિવસે શ્રીબાલકૃષ્ણપ્રભુ શ્રીમદ્વાચાર્યચરણ
અને શ્રીગુંસાર્થજી પ્રકટ થયા. અને આજ્ઞા કરી કે—સર્વ ગ્રન્થોના
આદિ-અન્ત વાચવાથી સર્વગ્રન્થો સમજાશે, તમારો જન્મ થશે.
સર્વ વિદ્યા સફલ થશે. એવું આશીર્વાદ પણ આપ્યો. આ
ઉપરાન્ત માતૃશ્રીએ પ્રસાદી માલા ધરાવી આશીર્વાદ આપ્યો.
તે પ્રમાણે સર્વગ્રન્થો આપે જ્ઞેયા, અને દુંકામા ઘણી વિદ્યા

પુષ્ટિમાર્ગોપદેશિકા.

સ પાઠન કરી ત્રીજે દિવસે શાસ્ત્રાર્થ પ્રારબ્ધો અને તુરત વાઢમા શ્રીપુરુષોત્તમજીનો જય થયો. આવી રીતે અનેક વાઢ જય મેળવી આપે ભારતવર્ષમા સર્વત્ર વિજય કર્યો.

વિદ્યાનો ઉપયોગ—ભારતમા દિગ્વિજય કરવા નિળતા શાકર રામાનુજ માધ્વ ભાસ્કર મિશુ વિગેરે અં સમ્પ્રદાયના પડિતો સાથે શાસ્ત્રાર્થ થયા, આ સર્વ પશ્ચિતો સમાગમ થવાથી તે તે સમ્પ્રદાયના પુસ્તકો પ્રાપ્ત થયા; અને તે ઝીણી દષ્ટિથી અવલોકન કરી ભાષ્યના પ્રકાશ વિગેરેમા તેઓ મત ટાકીને પ્રહ્લવાદની દષ્ટિએ તેનું અવલોકન લખ્યું છે.

દિગ્વિજય પછી શ્રીપુરુષોત્તમજીએ પોતાનો નિત્યવ સુરતમા જ કર્યો સુરતમા જ આપે શ્રીબાલકૃષ્ણ પ્રભુની સ્વરૂ સેવા અને નામસેવા કરી. આ લોચરામા બેસી લેખો લખ વતા, અને સુરતની પાસે આવેલા ડુંમસમા એકાન્ત મ બિરાજીને ત્યાં અન્થ વિચારતા, લખતા અને લખાવતા. આપ પાસે આશરે નવેક લેખકો રહેતા અને જે સમયે વિચાર સ્ફુરે ટકાવતા. એકી સમયે ત્રણ કે ચાર અન્થો સાથે લખવાની શૈ હતી, જેથી એકમા કરેલા વિસ્તારની સૂચના બીજા અન્થ આપેલી છે. એ અન્થની ત્રણ પ્રતિ કરાવે. એક પોતાની પ રાખે, એક આપાસેનીવાલા શ્રીનિર્દુલ્લેશરાયજીને મોકલાવે, બી કોઈ પાત્રને આપતા, (આનું નામ અન્થદાનની ઉદ્ધારતા.) આ મ્યાનામા સ્વારી કરતા, તેથી મ્યાનામા પણ વ્યર્થસમય ન જા ભાર પણ ન થાય, તે માટે સૂક્ષ્માક્ષરે શ્રીસુબોધિનીજી વિં અન્થો લખાવી મ્યાનામા પણ અન્થો વિચારતા, પરદેશ પા રતા ત્યારે બીજી સાહિત્ય ગહું ન રાખતા ડર ગાડા પુર સાથે રાખતા; આ આપનો વિદ્યાનુરાગ દર્શાવે છે, જેને પા

શ્રીપુરુષોત્તમજી.

હુમે પુષ્ટિમાર્ગીય નવલાખ શ્લોકનું સાહિત્ય લખ્યું, આવા અપૂર્વ પાણ્ડિત્યથી હશે કિંથામા વિજય કરી પુષ્ટિમાર્ગને સુદૃઢ કરી દર્શાવ્યો. આપના ગુરુ શ્રીકૃષ્ણચન્દ્ર ઘણાજ વિદ્વાન હતા.

આપને જે પુત્રો હતા, પરન્તુ તરત જ નિત્યલીલામા પધારી ગયા, તેથી વશ ઉત્સન્ન થતાં આપના ગાદીએ દ્વિતીયગૃહના શ્રીગોસ્વામી બાલકોને ગોદમા લીધા, કે જે વંશમા વિદ્વાન્ આચાર્ય ગો. શ્રીવજરત્નલાલજી મહારાજ બિરાજે છે.

શ્રીપુરુષોત્તમજી અને શ્રીહરિરાયજી સમાન કાલમા થયા. શ્રીપુરુષોત્તમજીનું પાણ્ડિત્ય અઢે ત્યારે શ્રીહરિરાયજીને શ્રી-ઠાકુરજી સાથેનો મહાનુભાવ અઢે. આપે લખેલા અન્યો પૈકી મુખ્ય અન્યો નીચે મુજબ છે. સાખ્યપ્રકાશ; સુવર્ણસૂત્ર, નિખન્ધાવરણભર્જી, શ્રીસુબોધિનીપ્રકાશ, પ્રસ્થાનરત્નાકર, કેટલાક પોડશઅન્ય ઉપર વિવરણ, પ્રહસ્તાદિ અનેક વાદો, અધિકરણ-માલા; વિગેરે અનેક અન્યો સમગ્રજ્ઞાયનું રક્ષણ કરી રહ્યા છે. આપ ભૂતલ ઉપર સાઠ વર્ષ બિરાજ્યા હશે. તેથી થણુ વધારે વર્ષ બિરાજ્યા હશે. એમ પાછળથી માલૂમ પડે છે. આપે સવત્ ૧૭૮૧ ના બીજા આષાઢ સુદિ ૧૦ ના રોજ બક્ષિસ પત્ર કરીને પોતાના શ્રીબાલકૃષ્ણજી, શ્રીવજ્રેશ્વરજી તથા બીજા ઠાકુરજી અને હવેલી વિગેરે માલમીલકત શ્રીમુરલિધરજીના પુત્ર શ્રીપુરુષોત્તમજીને આપી.

- પ્રશ્ન (૧) શ્રીપુરુષોત્તમજીનું પ્રાકટ્ય કયારે ?
 (૨) આપના ગુરુ કોણ ?
 (૩) વિદ્યા શી રીતે મલી ?
 (૪) વિદ્યાનો ઉપયોગ શો કર્યો ?
 (૫) આપે સમગ્રજ્ઞાયમા શો ઉપકાર કર્યો ?
 (૬) વિદ્યાનુરાગ કેવો હતો ?

પાઠ ૨૮—બન્ધન.

સ્વધર્માચરણં શક્ત્યા વિધર્માન્નિવર્તનમ્ ।

इन्द्रियाभ्यविनिर्ग्राह सर्वथा न त्यजेत् प्रयम् । श्रीमहाप्रभुजी०

પુષ્ટિમાર્ગ તો પ્રભુનો સાક્ષાદ્ અનુભવ કરવાનો માર્ગ કહેવાય તેમા કામ ક્રોધ જેવા બાધક શત્રુઓને સ્થાન ન જ હોય. શ્રીમહાપ્રભુજીએ ઇન્દ્રિય જીતવાને અને અહંતા મમતાના સ્થાનને પ્રભુમાં ચોખવાને વારંવાર આજ્ઞા કરી છે. તેના સારરૂપ શ્રીહરિશયજી નીચે પ્રમાણે લખે છે.

પુષ્ટિમાર્ગીય ભક્તે કામથી દૂર જ રહેવું, કામરૂપી દોષ સર્વ નાશ કરી દે છે. કામદોષ રત્નેશુભાથી થયો, એ મોઢામા રજ-ધૂળ-નાખશે, કામીને પ્રભુનો આવેશ ન થાય. કામીને સદ્બુદ્ધિ નાશ પામે એટલે સત્કર્મનો નાશ થાય. ભક્તિમાર્ગમા તો ચિત્ત નિર્મલ જોઈએ કામ ચિત્તની અશુદ્ધિનું જ પરિણામ છે કામદોષ ઉત્પન્ન થાય એટલે ભણવું કે ચિત્ત બગડ્યું છે.

કામથી લોભ થાય છે, આપણે મહાપ્રયત્ને કંઈક પ્રભુ તરફ ઇન્દ્રિયો વાળી હોય તેને લોભ તો પાછી ખેંચી સસારમા નાખે છે. લોભીને સતોષ હોય જ નહિ. આવા માણસને માનસી સેવા કેમ સિદ્ધ થાય ? તેને તો આ કામ અને લોભના બન્ને દુગર ચઢવા રહ્યા. તે ઝાળગી બાય તો શ્રીકૃષ્ણના કર્શન કરવા પામે. ભગવાન્ લોભીની સેવા ન જ સ્વીકારે, જેનું મન કામ અને

કામાખ્યદોષવિનરણ અને નિબન્ધની ડારિકાના ભાવાર્થ ઉપરથી

બધન.

લોભમા રોકાયુ છે; તેને તો પ્રભુનું ગુણગાન એક શત્રુ જેવું લાગે છે. ગુણગાન પ્રભુમા નિરોધ કરાવે. વૈરાગ્ય કરાવે, એ વાત કામી લોભીને ન જ રુચે. એ લોભીને ધારેલું કાર્ય ન થાય તો ક્રોધનો લોભ થઈ પડે છે. ધારેલું કાર્ય સિદ્ધ થાય તો અગ્નિમા ધી હોમ્યા ભરોળર થાય છે; એટલે પુનઃ લોભીની લોભવૃત્તિ સતેજ થાય છે. આવી રીતે કામની ણન્ને જાળુ ખરાબ છે. ઉત્તમ ક્લેશનો નાશ અને હલકટ કામમા ભેડાવે છે. ન કરવાના કામ કરી દે છે ન ખાવાની વસ્તુઓ ખાય છે, ન લોગવવાની વસ્તુ લોગવે છે, ન જવાને સ્થલે જાય છે. કામી શુ ન કરે ? હલકાઈ ભરેલી લાચારીવાળી માગણી પણ કરે. આ આચરણ ભક્તને નીચું ભેવડાવે.

કામે જાગીક્ર, કશ્યપ, નારદ જેવાને ખેચી નાખ્યા છે, નીચું ભેવડાવ્યું છે, તો સામાન્ય જીવનો કામક્રોધલોભથી નાશ થાય, તે વાત સમજાય એવી છે. રાવણનો નાશ કામથી જ થયો એ જગજાહેર છે.

*સારાશ-કામી અને ક્રોધીની સેવા પ્રભુ ન સ્વીકારે, તેનું મન ક્રોધ અને કામમા રહે છે, પ્રભુમા નહિ, માટે કામ વિગેરે ભક્તિમાર્ગના વિરોધી છે. કામીને કામના ઈચ્છાના ભેર આગળ કામ જ તેની નજર આગળ ફરે છે. એવાને પ્રભુનું શરણ ન જ રહે, વિવેકધૈર્ય તો હોય જ શાના ? વિવેક ધૈર્ય અને આશ્રય રહિત આ ક્રોધી કે કામીજન; વૈષ્ણવતાનો ડોળ દેખાડે તો ઢાંગી બાણવો. શ્રીમહાપ્રભુજીનો માર્ગ નિષ્કામ અને નિર્મલ અધિકારીઓ માટે છે, કે જેઓનો પ્રભુમાં નિરુપધિ શુદ્ધ પ્રેમ છે,

* (પ્રશ્નની જરૂર નથી, સારાશ સુખપાઠ કરાવવો)

પાઠ ૨૯-શ્રીમદ્વાચાર્યચરણનો

(કનકાભિષેક.)

શ્રીમદ્વાચાર્ય દ્વિતીય યાત્રા નિમિત્તે ફરતા ફરતા વિદ્યાનગર પધાર્યા. આ વિદ્યાનગર પંદરમા સૈકામા વિજયનગર તરીકે પ્રખ્યાત હતું, આ શહેર તુંબસદ્રા નદીને કાઠે વસેલું હતું. ત્યાં પરમ ધાર્મિક કૃષ્ણદેવ રાજા રાજ્ય કરતો હતો, આ ગામમા શ્રીમદ્વાચાર્યજીના વિદ્યાભૂષણ નામના મામા રહેતા હતા તેમને ઘેર સુકામ ક્યો. આ વિદ્યાભૂષણ કૃષ્ણદેવરાજાનો જ્ઞાનાધ્યક્ષ હતો. મામાએ સર્વ પ્રકારનો આદર કરી રાજાના હરમારમા ચાલતા ધમવાદની હકીકત કહી સલાજાવી. કૃષ્ણદેવ રાજાની રાણી માધ્વસમ્પ્રદાયના આચાર્ય વ્યાસતીર્થ દંડીની સેવક હતી, તે આચાર્યે રાજાને દીક્ષા આપવાની ઇચ્છા કરી, ત્યારે શાકર પડિનો સામા થયા, તે ઉપરથી કૃષ્ણદેવ રાજાની એવી ઇચ્છા થઇ કે હવે સર્વધર્મનો નિર્ણય કર્યા બાદ મારે દીક્ષા લેવી. રાજાએ સર્વ મુખ્ય મુખ્ય આચાર્યોને આમન્ત્રણ કરી દેશના પ્રખ્યાત વિદ્વાનોને અને પરિહતો બોલાવી વાદ કરવાની આજ્ઞા કરી. પ્રથમ દંડી આચાર્ય અને શાકર વિદ્વાનો સાથે વાદ આજ્ઞો. એ માધ્વ સમ્પ્રદાયના દંડી આચાર્યની સહાયમા નિમ્બાર્ક, વિષ્ણુસ્વામી રામાનુજ સમ્પ્રદાયના સભાસદો હતા, અને શાકરના મતમા શૈવ, શાકત ગાણપત્ય, અને સૌર સમ્પ્રદાયના સભાસદો હતા મધ્યસ્થ તરીકે ગૌતમ કણ્વાદ મીમાસક ભટ્ટ વિગેરે હતા. આ વાદમા શંકરાચાર્ય

કનકાભિષેક.

વિદ્યાતીર્થે, માધ્વાચાર્ય વ્યાસતીર્થને છુટ્યા હતા અને બીજે દિવસે શકરાચાર્યને કનકાભિષેક થવાનો હતો એટલામા જ રાજાને વિદ્યાનગરમા શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યજી પધાર્યાની ખબર પડી.

શ્રીમદ્દાપ્રભુજીએ આ હકીકત સાંભળી પોતાના મતનું સરસ્થાપન કરવાના સમયને વધાવી લીધા, અને રાજસભામાં જવાનો નિર્ણય કર્યો. રાત્રિ વીત્યા બાદ સવારમા ઉઠી વિદ્યાકુડમા શિષ્યો સહિત સ્નાન કરી; આન્હિકથી પરવારી, પ્રથમ તો કમણ્ડલુ નામના શિષ્યને રાજસભામા મોકલી રાજાને ખબર આપી કે વલ્લભાદીક્ષિત સભામા આવે છે. રાજસભા ભરાઈ; આચાર્યશ્રી શિષ્યોસહિત રાજસભામા પધાર્યા. અહીં આ તેજોમય સ્વરૂપ જોઈ, રાજા અને પંડિતો ઉભય શ્રીમદ્દાપ્રભુજીના તેજમા અભાવા, ઉભા થયા, નિર્ગુણભક્તિમાર્ગની પ્રત્યક્ષ મૂર્તિની સામે હરેકના મન આકર્ષાયા. આચાર્યશ્રીએ પુછ્યું કે-સભામા કયા સુધી વાદ ચાલ્યો છે? રાજાએ શાકરવાદનો જય થયા સુધીની સર્વ વાત કહી. આચાર્યશ્રીએ કહ્યું-અમે વૈષ્ણવ ધર્મના પ્રતિપાદક છીએ. માટે અમે વૈષ્ણવધર્મને ઉદ્દેશી જે બોલીએ તે સાંભળો. આચાર્યચરણે સ્વમતનું વ્યાખ્યાન કર્યું,

■ પ્રથમ વિદ્યાતીર્થ અને તેમના શિષ્યો સાથે વાદ ચાલ્યો, તે પછી દશ દિવસ સુધી તાર્કિક, મીમાંસક, સામ્ય વિદ્વાનો સાથે ખ્યાતિવાદ વિગેરે ઉપર વિવાદ થયો, તેમા આચાર્યશ્રીએ ‘વેદમાં સર્વ ઠેકાણે બ્રહ્મવાદ જ કહ્યો છે’ એમ પ્રતિપાદન કર્યું; ત્યાર બાદ ત્રણ દિવસ સુધી ગાંગાભટ્ટજી સાથે વાદ ચાલ્યો. તેમા

“આ વાદ બ્રહ્મવાદ નામના પુસ્તકાકારે છપાઈ બહાર પડેલો છે. તેમાથી સમજી લેવો અત્ર તો શ્રીમદ્દાપ્રભુજીએ માર્ગસંસ્થાપન શી રીતે કર્યું તે જણાવાનો જ આશય છે

પુષ્ટિમાર્ગોપદેશિકા.

જગત્ સત્ય છે, શુદ્ધ નિત્ય છે, એ વાત સિદ્ધ કરી રાખની આજ્ઞાથી આચાર્યશ્રીના નાના ભાગ્ના સોમેશ્વરપડિતે પુનઃ પ્રદક્ષવાદ ઉપર શાસ્ત્રાર્થ શરૂ કરતા શ્રીમદ્વાચાર્યજીએ પ્રદક્ષવાદનું સ્થાપન કર્યું. આ જે પ્રદક્ષવાદ સ્થાપ્યો તેજ સશાસ્ત્ર છે, એવું દર્શાવનાર એક શ્લોક કહ્યો.

અર્ચોડયમેવ નિલિહૈરપિ વેદવાક્યૈ રામાયણૈ સહિતભારતવચ્ચરાત્રૈ ।
અન્યૈશ્ચ શાસ્ત્રવચ્ચનેઃ સદ્ તત્ત્વસૂત્રૈર્નિર્ણયતે સદ્દશ્ય હરિણા સદૈવ ।

આ ઉપરથી નિર્ણય થાય છે કે શ્રીમદ્વાપ્રભુજી સાથે એકદર અઠ્ઠાવીશ દિવસ વાદવિવાદ ચાલ્યો, સર્વનો વિજય કરી આ શુદ્ધાદ્વૈત પ્રદક્ષવાદનું સ્થાપન કર્યું છે.

ગાગાભટ્ટની સાથેના વાદ સમયે તો શ્રીમદ્વાચાર્યચરણે અઢોઢિક વાદચાતુર્ય દર્શાવ્યું હતું શ્રીમદ્વાપ્રભુજીનો વિજય જોઈ શ્રીકૃષ્ણદેવ રાખના આનન્દનો પાર ન રહ્યો, વાદ પુરો થતા જ તરત જ તેમણે આચાર્યશ્રીનો વિજય બહોર કયો. ધણા માન ટાન સાથે આચાર્યશ્રી સભામાંથી ઘેર પધાર્યા, અને ધીજે દિવસે રાજસભામાં ધણા પડિતોએ અને અન્ય વૈષ્ણવાચાર્યોએ શ્રીમદ્વાપ્રભુજીનો કનકાભિષેક કયો આ કનકાભિષેક સમયે સોમણ સોનું હતું, તે સ્નાન જણવત્ માની શ્રીમદ્વાચાર્યે ન સ્વીકાર્યું, પુનઃ રાખાએ ધીજી સોનું આપ્યું તે સ્વીકાર્યું; અને શ્રીમદ્વાપ્રભુજીએ કૃષ્ણદેવ રાખાને શરણે લઈ મંત્રદાન કર્યું, આવા અનેક વાદો થયા છે.

પ્રશ્ન (૧) કૃષ્ણદેવ રાખાની સભામાં થએલા શ્રીમદ્વાપ્રભુજીના વાદ

ઉપરથી તમે શું સમજ્યા ? અને તેનું વર્ણન કરો.

હાલના ઇતિહાસ મુજબ કૃષ્ણદેવની ગજની ગાદીએ આવવાની સ્વતઃ ૧૫૫૬ છે તે ઉપરથી શ્રીમદ્વાપ્રભુજીનું વય આ વખતે ૩૦ વર્ષનું હોવું જોઈએ.

श्रीयमुनाजी.

ब्रजपरिवृद्धवल्लभे कदा त्वचरणसरोरुहमीक्षणास्पद मे ।
 तव तटगतवालुकाः कदाहं सकलनिजाङ्गता मुदा करिष्ये ॥१॥
 वृन्दावने चारुवृद्धने मम्मनोरथ पुरव सूरसूते ।
 दृग्गोचर कृष्णविहार एव स्थितिस्त्वदीये तट एव भूयात् ॥२॥

६७

(श्रीमधुचरणाः)

પાઠ ૩૦-શ્રીયમુનાળ.

- (૧) જ્યાં સુધી જીવનો સ્વભાવ ન પલટાય ત્યાં સુધી જીવને સ્વધર્મમાં રુચિ થતી નથી. સ્વભાવનો વિજય કરવા માટે શ્રીયમુનાળકનો પાઠ કરવો. જોવી શ્રીમહાપ્રભુજીની આજ્ઞા છે.
- (૨) શ્રીયમુનાળ નીચે અમાણે આઠ પ્રકારનું ઐશ્વર્ય ધરાવે છે
 - (૧) સર્વસિદ્ધિનું જ્ઞાન કરવું. સેવોપયોગી દેહ બનાવવો
 - (૨) ભક્તોની ભગવાનમાં પ્રીતિ વધારવી
 - (૩) ભગવાનનો સખધ થવામાં જે જે અડચણો આવે તે દૂર કરવી ભક્તોને જોવા શુદ્ધ બનાવી દે દે તેને ભગવાનના સ્વરૂપનો અનુભવ કરવાની લાયકાત આવી જાય.
 - (૪) ભગવાનનામાં જે ધર્મો છે, તેટલા જ શ્રીયમુનાળનામાં છે
 - (૫) ભક્તના કલિદોષો દૂર કરવા સમર્થ છે.
 - (૬) પોતાના સેવકને ગોપીજનોની માફક ભગવાનના વહાલા બનાવે છે.
 - (૭) આ દેહને નવો સેવોપયોગી દેહ બનાવે છે.
 - (૮) જ્યારે શ્રીહાકુરજીએ શ્રીયમુનાળમાં લીલા કરી ત્યારે જે અમણિન્દુ શ્રીયમુનાળમાં આવ્યાં છે, તેનું જ્ઞાન શ્રીયમુનાળ કરે છે.

શ્રીયમુનાળ.

(૩) શ્રીયમુનાળ અને કાલિન્દીળ બુદ્ધ છે.

(૪) શ્રીમહાપ્રભુળ, શ્રીયમુનાળ, અને શ્રીકાકુરળનું આ ત્રણેનું સામર્થ્ય સમાન છે. ત્રણે ભાવનું દાન કરે છે. ત્રણે ભક્તોનો નિરોધ કરે છે. અને ત્રણે જીવને સેવોપયોગી દેહનું દાન કરે છે. એવું શ્રીહરિચાલનું વચન છે.

૧ હવે તમને શ્રીયમુનાળની પ્રાકટ્યની વાર્તા કહું છું, જેમ ભગવાન શ્રીવસુદેવ દેવકીળ સમક્ષ તેમના હૃદયમાથી પ્રકટ થઈ શ્રીગોકુલમા પધાર્યા, ભક્તો સાથે મળી લીલા કરી, તેમ શ્રીયમુનાળ પ્રથમ તો સૂર્યમણ્ડલમા રહેનાર શ્રીનારાયણના આનન્દમય હૃદયમાથી પ્રકટ થઈ રસસ્વરૂપે થઈ તાપા-ત્મક — રવિમણ્ડલમા થઈ કલિન્દ પર્વત ઉપર આવી ભૂમી ઉપર પધાર્યા, અને લીલાસ્થલમા પધારી ભક્તોને મદ્યા, આપ બધારે કલિન્દ પર્વત ઉપર પધાર્યા ત્યારે કાલિન્દી નામના ભગવાનના ચતુર્થ પ્રિયા હતા, તે કાલિન્દીજીને પોતાનામા પધરાવી લીધા, તેથી કાલિન્દીળ શ્રીયમુનાળના જલમા રહેતા*

શ્રીગંગાળ પણ શ્રીયમુનાળના સમાગમથી જ પ્રભુને પ્રિય થયા, શ્રીલક્ષ્મીળ પણ શ્રીયમુનાળની ભરાભરી કરી શકે

૧ ‘વનીમૂતરસાત્મા હિ જાતો વન્દગૃહે હરિ । કેવલો’ ‘વર્મયુક્તસ્તુ વસુદેવગૃહે’ તથા ॥ શબ્દાત્મા ગુણગાનાદો વદનાદુજ્જત’ સ્વત’ । દ્રવીમૂતર-સાત્મેષા સર્વાંગીણમ્મામ્બુમિ ॥ નારાયણસ્ય હૃદયાત શુદ્ધસત્ત્વસ્વરૂપત । પ્રાકુરાધીન્મૂલરૂપપુષ્ટિલીલાપ્રસિદ્ધયે ॥

÷ જુઓ! ગાયત્રીભાષ્ય

* ‘વસામિ વમુનાવલે’ इतिवाक्यात् ।

પુષ્ટિમાર્ગોપદેશિકા.

એમ નથી શ્રીયમુનાજીના પયઃપાન (જલપાન) કરે તે યમરાજા પણ દુઃખ ન હે. શ્રીયમુનાજી યમનાં બહેન છે, બહેનના પુત્રોને (ભાતોને) કેમ મારે ? શ્રીયમુનાજીકના પાઠા જરૂર આપણે ભગવાનના પ્રિય ચમત્તે છીએ. શ્રીયમુનાજી આપણા સર્વ પ્રતિબંધ દૂર કરી ભગવાનમા પ્રીતિ કરાવે.

પ્રશ્ન (૧) શ્રીમહાપ્રભુજી, શ્રીયમુનાજી અને શ્રીકાકુબજી એ ત્રણેન સમાનતા વર્ણવો.

(૨) આઠ પ્રકારનું ઐશ્વર્ય કહો.

(૩) શ્રીયમુનાજીના પ્રાકટ્યની વાર્તા કહો.

(૪) શ્રીયમુનાજીકના પાઠથી શું ફલ ?

સૂચના—શ્રીયમુનાજીને શ્રીમહાપ્રભુજી ચતુર્થપ્રિયા કહે છે પ્રસંગમા શ્રીહરિરાયચરણ, શ્રીસ્વામિનીજી પ્રથમપ્રિયા, દ્વિતીયપ્રિયા ભુતિરે ગોપવધૂ, તૃતીયપ્રિયા શ્રીકુમારિકા, અને ચતુર્થપ્રિયા શ્રીયમુનાજી છે એ આજ્ઞા કરે છે માટે અષ્ટપટરાણીના ક્રમમા શ્રીયમુનાજી નહિ હોવાથી અષ્ટપટરાણીમા ચતુર્થપ્રિયા કાલિન્દીજીને ગણવા, કાલિન્દીજી અને યમુનાજી જ છે એ બૂલવું નાહ. શ્રીકાલિન્દીજી આ ભૌતિક સૂર્યમાયી પ્રકટયા ત્યાં શ્રીયમુનાજી આધિદૈવિક સૂર્યમપ્પહલાન્તર્વર્તિનારાયણના હૃદયમા પ્રકટયા છે મગ્ન, યજ્ઞ સામ વેદથી આદિત્ય છે આ ત્રણના જ્ઞાનવાનના છે આ સત્તામાયી ધર્મરાજ થયા જે સમ્યક્દાનન્દ લક્ષણ પરમ ધ્યાન હૃપનિષદ્વીત રસ છે તે શ્રીયમુનાજી છે આ આધિદૈવિક બાઈધિ ગજ, આધિદૈવિક પિતા શ્રીવેદમયાદિત્ય, આધિદૈવિકમાતા સરો કાલિન્દીજીના તે આધિભૌતિક છે તનુનવત્વ બનાવવું અને અષ્ટાઈ ઐશ્વર્ય આપવું એ શ્રીયમુનાજીથી બને, કાલિન્દીજીથી બને નહિ.

ત્રયેષાઃ કૃત્યજ્ઞ સામ્નામાદિત્ય ઇતિ ગીયતે । સમ્યગ્જ્ઞાન ચ યતે વિશેષાં કર્મણા મુને । સન્નેતિ સોત્સા યો વર્મા વર્મરાજસ્તુ સ ઉચ્યતે રસો ય પરમાચારો સન્નિદાનન્દલક્ષણ । વ્રજેતિ ઉપનિષદ્વીતસ્તદેવ યત્ સ્વયમ્ ।

પાઠ ૩૧-પ્રાતઃસ્મરણ.

પ્રભુની લીલાસૃષ્ટિરૂપ આ જગત્મા પ્રાતઃકાલના રમણીય, સમયનો આપણે કેવી રીતે ઉપયોગ કરીશું ? તેનો વિચાર કરીએ. સવારમા બ્રાહ્મચૂર્ણમા વહેલા બામવાની ટેવ શખવી સવારમા ભગતા જ કેટલાકનું મન તો હુર્વ્યસનો તરફ એ ચાલે છે. કેટલાકનું કલેશમા, કેટલાકનું વ્યાપારક્રિમા ચિત્ત ફોરાય છે, આ અમૂલ્ય પ્રભાતમા નિદ્રાથી શાન્ત થએલા ચિત્તનો હુરુ-પયોગ કયો કરેવાય. મનુષ્યે આ કિમતી સમયમા આખા દિવસનો આનન્દ ભરી લેવાની ખરી તક ગુમાવવી ન જોઈએ. આ આનન્દ પ્રભુ અને ગુરુના સ્મરણથી જોડેલો મેળવી શકાય છે, એવો અપર કોઈ સાધનથી મળી શકતો નથી. કારણ કે આનન્દનિધાન ભગવાન છે તેના આનન્દના લેશમાત્રને મેળવી આપું જગત્ આનન્દ માની શકું છે. માટે ચાલો આપણે પ્રાતઃસ્મરણ કરીએ:—

મંગલાચરણ.

ચિન્તાસન્તાનહન્તારો ચત્પાવામ્બુજરેણવ ।
સ્વીજ્ઞાનાં તામિજ્ઞાચાર્યાન્ પ્રણમામિ મુહુર્મુહુ ॥૧॥
ચત્સુગ્રહતો જન્તુઃ સર્વદુઃખાતિયો મયેત્ ।
તમઈ સર્વવા વચ્ચે શીમદ્રહ્મનચ્ચનમ્ ॥૨॥
અજ્ઞાનતિમિરાશ્ચસ્ય જ્ઞાનાજ્ઞનશલાકયા ।
અશ્વદમ્ભોક્તિં ચેન ત્વસ્યે શીગુરવે નમઃ ॥૩॥
નમામિ હૃદયે શેષે લીલાક્ષીરામ્બિજાપિનમ્ ।
લક્ષ્મીસહસ્રલીલામિઃ સેવ્યમાનં કલ્પામિધિય્ ॥૪॥
ચતુર્મિત્ર ચતુર્મિત્ર ચતુર્મિત્ર ત્રિમિસ્તયા ।
વદ્મિર્ધીરાજતે યોડસૌ પદ્મવા હૃદયે મમ ॥૫॥

પુષ્ટિમાર્ગોપદેશિકા

શ્રીગોવર્ધનનાથપાદયુગલ હૈયક્ષ્મીનપ્રિય
નિત્ય શ્રીમથુરાધિપ સુલકરં શ્રીવિઠ્ઠલેશં મુદા ।
શ્રીમદ્વારવતીશગોકુલપતી શ્રીગોકુલેન્દુ વિધુ
શ્રીમન્મન્મયમોહનં નટવર શ્રીબાલકૃષ્ણ ભજે ॥૧॥
શ્રીમદ્બલ્લભવિઠ્ઠલૌ ગિરિધવ ગોવિન્દરાયામિધં
શ્રીમદ્બાલકકૃષ્ણગોકુલપતી નાથં રઘુના તથા ।
પથં શ્રીયદુનાયક કિલ વનશ્યામં ચ તદ્વંશજાન
કાલિન્દીં સ્વગુરૂન્નિરિ ગુરુવિમૂંસ્વીયપ્રમૂઝ સ્મરેત્ ॥૨॥

(૧) શ્રીગોવર્ધનનાથજી, (૨) શ્રીનવનીતપ્રિયજી, (૩) શ્રી
મથુરાધીશજી, (૪) શ્રીનિર્ઢુલનાથજી, (૫) શ્રીદ્વારકાધીશજી,
(૬) શ્રીગોકુલનાથજી, (૭) શ્રીગોકુલચન્દ્રમાજી, (૮) શ્રી-
મહનમોહનજી. (૯) શ્રીનટવરપ્રભુ, (૧૦) અને શ્રીબાલકૃષ્ણજીની
(સ્મરણ) સેવા કરે છું.

(૧) શ્રીમહાપ્રભુજી, (૨) શ્રીગુણાધીજી, (૩) (આપના
સાતપુત્ર), શ્રીગિરિધરજી, (૪) શ્રીગોવિન્દરાયજી, (૫) શ્રી-
બાલકૃષ્ણજી, (૬) શ્રીગોકુલનાથજી, (૭) શ્રીરઘુનાથજી,
(૮) શ્રીયદુનાથજી, (૯) શ્રીવનશ્યામજી, (૧૦) આપના વંશના
બાલકો, (૧૧) શ્રીયમુનાજી. (૧૨) આપણા શ્રીગુરુદેવજી
(૧૩) સેવાના શ્રીઠાકુરજી (૧૪) અને શ્રીગિરિરાજજીનું
સ્મરણ કરવું.

આ પ્રમાણે બોલી શ્રીઠાકુરજી વિગેરેના ચિત્રજીનું દર્શન
કરવું. આ પ્રાતઃસ્મરણ કર્યા પછીથી વડિલ વર્ગને ‘જય શ્રીકૃષ્ણ’
બોલી પ્રણામ કરવા. પછી સૌઆદિ ક્રિયા કરવા જવું.

પ્રશ્ન. (૧) પ્રાતઃસ્મરણનો હેતુ શો ?

(૨) પ્રાતઃસ્મરણ ભગવાનનું અને ગુરુનું કરવાનું કારણ ?

પાઠ ૩૨-ફક્ત એક જ.

* ઉત્કલ દેશના રાજા ભોજદેવની સલામા આર પ્રશ્ન ચર્ચાતા હતા. (૧) મુખ્ય શાસ્ત્ર કયું ? (૨) પરબ્રહ્મ દેવ કોણ ? (૩) મુખ્ય મંત્ર કયો ? (૪) મનુષ્યનું મુખ્ય કર્તવ્ય શું ? આ આર પ્રશ્નની ચર્ચા ચાલતી હતી, અને શ્રીમદ્દામરુણ પદ્યાઓ. સલામા અનેક પડિતો સાથે વાહ થયો સાત દિવસ સુધી નિર્ણય ન આવ્યો. ત્યારે શ્રીમદ્દામરુણએ રાજાને કહ્યું કે- આ સલામા યથાર્થ વાહ ચાલતો નથી, માટે આપણે શ્રીજગન્નાથજી જે કહે તે કબૂલ કરવું. કેને વાહ સત્ય છે ? જગન્નાથજી પાસે કામલ વિગેરે સાધન મુકી સર્વ બહાર આવી દ્વાર બંધ કર્યાં. થોડા સમય બાદ દ્વાર ઉઘાડી બેસું તો નીચેનો શ્લોક લખેલો હતો.

एक शब्दं देवकीपुत्रगीत

एको देवो देवकीपुत्र एव ।

मन्त्रोप्येकस्तस्य नामानि यानि

कर्माप्येकं तस्य देवस्य सेवा ॥

શાસ્ત્રોમા છે કૃષ્ણગીતા જ શાસ્ત્ર;

દેવોમા તો દેવકીનો જ પુત્ર,

મન્ત્રોમા છે મન્ત્ર તેના જ નામ;

કર્મોમા છે કૃષ્ણસેવા જ કામ.

આ શ્લોક લખી આવ્યો, સલામો વાચ્યો. ત્યારે ભગવાનની આજ્ઞાને વિદ્વાદ પડિતોએ કબૂલ કરી. પરંતુ કેટલાક

શ્રીપુરુષોત્તમજીએ નિબંધના આવરણભગમા આ વાત ચીકારી છે

પુષ્ટિમાર્ગોપદેશિકા.

આ પરાજય ન સહન થવાથી કહેવા લાગ્યા કે-જગન્નાથજીને હાથ તો છે નહિ તો શી રીતે લખ્યું ? શ્રીમહાપ્રભુજીએ આજ્ઞા કરી કે પ્રભુને સહસ્ર બાહુ છે હજી શંકા હોય તો ફરી પત્ર મોકલો. ફરી પત્ર મોકલ્યો ત્યારે નીચેનો શ્લોક લખાઈ આવ્યો.

य. पुमान् पितरं द्वेष्टि त विषादन्यरेतसम् ।

य पुमान् श्रीहरिं द्वेष्टि त विषादन्यरेतसम् ॥

કરે જે દ્વેષ પિતાનો તે બાણે. અન્યવીર્યનો;

હરિના દ્વેષીને બાણે. સહા તે અન્યવીર્યનો.

આ શ્લોક વાંચી રાજા અને પ્રભુએ આનન્દથી ચારે પક્ષના ઉત્તર સમજી શ્રીમહાપ્રભુજીનો વિજય કબુલ કર્યો.

૫૮૮ ૩૩—ભગવાન્નાં ત્રણ સ્વરૂપ.

શુરુચરણ શિષ્યવર્ગ સાથે ગંગાજીના કિનારા ઉપર ફરતા હતા. જલના પ્રવાહની સમર્થિયતા નિરખતા હતા એક ખાલુએ ગંગાજીના તીર્થમાં પવિત્ર થવાની બુદ્ધિથી અનેક જનો ગંગાજીમાં સ્નાન કરી રહ્યા હતા, એટલામાં એક ભક્તને ગંગાદેવીની સ્તુતિ કરતો જોયો, અને શિષ્યે શુરુચરણને પુછ્યું કે—હસ્તપાદમુખવાળા આ ગંગાજીની સ્તુતિ કરે છે તે ગંગાજી કેણુ ?

શુરુદેવ—ગંગાજીના ત્રણ સ્વરૂપ છે આ જે તમને દેખાય છે તે જલના પ્રવાહરૂપ ગંગાજીનું આધિભૌતિક સ્વરૂપ છે. ખીલું, આ લોકો તીર્થબુદ્ધિથી જે તીર્થમાહાત્મ્ય સમજી સ્નાન વિગેરે કરી રહ્યા છે, તે તીર્થરૂપ ગંગાજીનું આધ્યાત્મિક સ્વરૂપ છે. જે આ ભક્ત દેવીસ્વરૂપે સ્તુતિ કરી રહ્યો છે તે ગંગાજીનું આધિદેવિક સ્વરૂપ છે. કેમ આ ત્રણ સ્વરૂપ તમારા ધ્યાનમાં આવ્યા ?

શિષ્ય—હા, ગંગાજીના આધિભૌતિક આધ્યાત્મિક અને આધિદેવિક ત્રણ સ્વરૂપ છે.

શુરુચરણ—જેમ ગંગાજીનાં ત્રણ સ્વરૂપ છે, તેમ ભગવાન્ના ત્રણ સ્વરૂપ છે. ગંગાજીનું જલના પ્રવાહરૂપ આધિભૌતિક સ્વરૂપ છે, તેમ જગત એ ભગવાનનું આધિભૌતિક

પુષ્ટિમાર્ગોપદેશિકા.

સ્વરૂપ છે. આ જગત ભગવદ્રૂપ હોવાથી સત્ય છે આ જગત અક્ષરબ્રહ્માથી પ્રકટ થયું છે *

શિષ્ય—અક્ષરબ્રહ્મ એ શું છે ?

ગુરુદેવ—જેમ ગંગાજીનું બીજું તીર્થરૂપ આધ્યાત્મિક સ્વરૂપ છે તેમ ભગવાનનું અક્ષરબ્રહ્મરૂપી આધ્યાત્મિક સ્વરૂપ છે. આ અક્ષરબ્રહ્મમા વાદીઓ બહુ જ તર્ક કરે છે, તેનો વિચાર પ્રસંગ આવે ત્યારે કરીશું, પણ એટલું તો ધ્યાનમા રાખો કે, આ અક્ષરબ્રહ્મ જ જગદ્ગુરુપે થયું છે, આ અક્ષરબ્રહ્મ ગણિતાનન્દ છે, ભગવાનનું ધામ છે. જેમ કેટલાક ગંગાજીના તીર્થસ્વરૂપની પૂજા-ઉપાસના-કરે છે, તેમ જ્ઞાનીઓ આ અક્ષરબ્રહ્મની ઉપાસના કરે છે. આ અક્ષરબ્રહ્મ કરતા પરમાત્મા શ્રીકૃષ્ણચન્દ્રનું સ્વરૂપ ઉત્તમ છે.

શિષ્ય—શ્રીકૃષ્ણનું સ્વરૂપ અક્ષરબ્રહ્મ કરતા શાથી ઉત્તમ કહેવાય ?

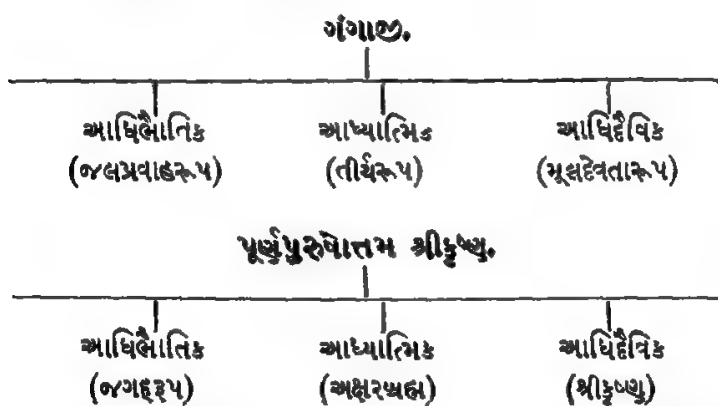
ગુરુદેવ—જે ગંગાજીના દેવીસ્વરૂપની સ્તુતિ ભક્ત કરી રહ્યો હતો, તે ગંગાજીનું આધિદેવિક સર્વોત્તમ સ્વરૂપ છે. તેમ ભગવાનનું આધિદેવિક સ્વરૂપ શ્રીકૃષ્ણ છે, તે સર્વોત્તમ છે. જેમ ગંગાજીનું દેવીસ્વરૂપ કરેકને પ્રત્યક્ષ થતું નથી; ભગીરથ જેવા કોઈ ભક્તને જ પ્રત્યક્ષ થાય છે, તેમ આ શ્રીકૃષ્ણચન્દ્રનું સ્વરૂપ કરેકને પ્રત્યક્ષ થતું નથી, એ તો ભક્તને જ ભક્તિથી કર્શન હો છે. બ્રહ્મા વિષ્ણુ શિવ એ સત્ત્વગુણ રમેશુષ્ણ અને તમો—

*ઋગ્વિમૌ પુરુષૌ લોકે સ્વરૂપાક્ષર એવ ચ । સ્વર સર્વાણિ મૂતાનિ કૂટ-
સ્થોક્ષર ઉચ્યતે । ઉત્તમ પુરુષસ્ત્વન્યઃ પરમાત્મેત્યુદાહૃત । યો લોકત્રયમા-
વિદ્ય ભિર્ભર્ત્ત્વમ્મર્મ જ્ઞૈશ્વર । યસ્માત્સ્વરમતીતોદયસ્વરાદપિ ચોત્તમ ।

(ગીતા અ. ૧૫-૧૬.)

ભગવાનનાં ત્રણ સ્વરૂપ.

શુભના ઉપરી છે, આ ત્રણનો નિયંત્રા-કળા સખનાર-પરિબ્રહ્મ શ્રીકૃષ્ણચન્દ્ર છે અક્ષરબ્રહ્મ સુધી આનન્દની ગણતરી થઈ શકે છે. પરન્તુ ભગવાનના આનન્દની ગણતરી થઈ શકતી નથી, તેથી ભગવાન અક્ષરબ્રહ્મ કરતા ઉત્તમ છે. જ્ઞાનીને અક્ષરબ્રહ્મ પૂર્ણરૂપ લાગે છે. ભક્તને તો ભગવાનના ધામરૂપ છે. આ પ્રમાણે ભગવાનના ત્રણે સ્વરૂપ સમજ્યા ? તમોને નીચેનું કોણક આપું છું તે તમે ઉતારી લો

આ ઉપરથી તમે સમજ્યા હશે કે પરબ્રહ્મ શ્રીકૃષ્ણનાં ત્રણ સ્વરૂપ છે. શ્રીકૃષ્ણને બ્રહ્મ, ભગવાન, પરમાત્મા એવા નામથી કહે છે, તે જ ભક્તોના સર્વ પુરુષાર્થ પૂર્ણ કરે છે. માટે ભક્તે તેમનો જ આશ્રય કરવો. જેમ ગંગાજીથી ઘણે દૂર વસી ગંગાજીનું ભજન ન કરી શકે, તેમ સસારમા આસક્તિ રાખી ભગવાનનું ભજન ન કરી શકે. લોકમા માન મલે, ધન મલે, એવી આશાથી જો ભજે તો ફૂળી થાય, પરન્તુ

પુષ્ટિમાર્ગોપદેશિકા.

જો કોઈ દુ ખી ભગવાનને ભજે તો જરૂર તેનાં દુ ખ દૂર થઈ જાય-સંસાર દૂર જ થાય.

લોકાર્થી ચેદ્ભજેત્કૃષ્ણ ક્ષિપ્તો ભવતિ સર્વથા ।

ક્ષિપ્તોપિ ચેદ્ભજેત્ કૃષ્ણ લોકો નયતિ સર્વથા ॥

ભગવાન પાસે ચાર વ્યૂહ છે. વાસુદેવ, સર્વૃષણ, પ્રદુષ્ણ, અનિરુદ્ધ. તેમા વાસુદેવ મોક્ષ આપવાનું કામ કરે છે, સર્વૃષણ નાશ કરવાનું કામ કરે છે. પ્રદુષ્ણ પ્રભોત્પત્તિનું કામ કરે છે, અનિરુદ્ધ ધર્મરક્ષાનું કામ કરે છે. ભગવાન તો ભકતોનું ઉદ્ધાર કાર્ય કરે છે. આ પ્રમાણે વ્યૂહસંહિત જે ભગવાનનું સ્વરૂપ કહ્યું તેને ગીતાજીમા ‘અતોસ્મિ લોકે વેદે વ પ્રચિત પુરુષોત્તમઃ’ આ વાક્યથી દોઢ અને વેદપ્રસિદ્ધ પુરુષોત્તમનું સ્વરૂપ કહ્યું છે. હવે શ્રીગુણર્ણવને જે ભાવાત્મક સ્વરૂપનું વર્ણન ‘માધૈરક્ષરિત’ પ્રદોષમા કહ્યું છે તે સમય આવે વર્ણવીશું.

પ્રશ્ન (૧) ગંગાજીના ત્રણ સ્વરૂપ વર્ણવો

(૨) ભગવાનનું આધિભૌતિક સ્વરૂપ કહો

(૩) ભગવાનનું આધ્યાત્મિક સ્વરૂપ કહો

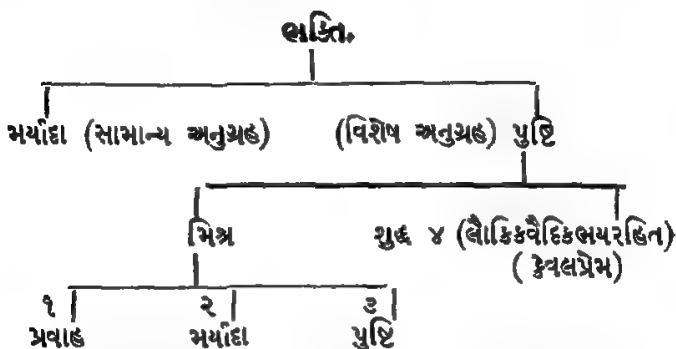
(૪) ભગવાનના આધિદૈવિક સ્વરૂપને શું કહે છે ?

(૫) લોકાર્થી ભજે તો શું થાય ?

(૬) ક્ષિપ્ત ભજે તો શું થાય ?

(૭) ચાર વ્યૂહના નામ કહો

પાઠ ૩૪-પુષ્ટિના ચાર ભેદ.

આ ઉપરથી તમે સમજી શકશો કે-પુષ્ટિભક્તિ ચાર પ્રકારની છે. પુષ્ટિ એટલે ભગવાનનો અનુગ્રહ. એ અનુગ્રહ કૃપા મેળવવાનો જે માર્ગ તે પુષ્ટિમાર્ગ કહેવાય, એવું પહેલા પાઠમાં જાણી ગયા છે. હવે એ ચારેનાં સ્વરૂપ જાણવા જોઈએ કારણ કે જગતમાં પ્રભુનો અનુગ્રહ જોવા ઉપર ઝોછાવત્તા પ્રમાણમાં માલૂમ પડે છે, તેજ કારણ આ ચાર ભેદ ઉપરથી સમજાશે. જેવો જેનો અંગીકાર તેણે તેને દેવ.

પુષ્ટ્યા વિમિશ્રા. સર્વજ્ઞા પ્રવાહેણ ક્રિયારતાઃ ।

મર્યાદયા ગુણજ્ઞાસ્તે શુદ્ધા પ્રેમ્નાઽતિદુર્લભા ॥

(શ્રીમદ્દામરુજી)

૧. પુષ્ટિપ્રવાહભક્તો—પુષ્ટિ એટલે ભગવાનનો અનુગ્રહ, અને પ્રવાહ એટલે ક્રિયામાં આસક્તિ. અહંતા

પુષ્ટિમાર્ગોપદેશિકા.

મમતા પ્રવાહમાં વધારે હોય છે. આ લોકો પ્રવાહી હોવાથી નારદપચરાત્ર વિગેરેમાં કહેલા કર્મ કર્યા કરે છે, પણ ભગવાનનો અનુગ્રહ હોવાથી તે કર્મ તેમને બાધક થતા નથી; પરંતુ સેવાને અનુકૂલ થાય છે. ભગવાનના સ્વરૂપનું જ્ઞાન નથી હોતું, એ આ ભક્તમાં મુખ્ય ભક્ત કરતા આટલી ખામી છે.

મારી ઉપાસના વિગેરેમાં તત્પર થાઓ, આવી પ્રભુની ઇચ્છા થતા જે ક્રિયામાં આસક્ત જીવો છે, છતાં પ્રભુનો અનુગ્રહ તેમના ઉપર છે, એવા જીવો પુષ્ટિપ્રવાહી કહેવાય છે જેવા કે શ્રુતદેવ અને નિમિરાબ જેવા પ્રવાહી ભક્તો હતા. ભગવાનના સ્વરૂપનું અને શુષ્કનું જ્ઞાન ન હતું. પણ અનુગ્રહથી સેવાને અનુકૂલ કાર્યમાં તત્પર રહેતા. કર્મમાં પ્રીતિ રાખવી એ પ્રવાહનું લક્ષણ છે.

૨. પુષ્ટિમર્યાદા ભક્તો—પુષ્ટિ એટલે અનુગ્રહ અને મર્યાદા એટલે શાસ્ત્રોક્ત નિયમ પુષ્ટિપ્રવાહી ભક્તોની માફક કેવલ પ્રવૃત્તિમાં ક્રિયામાં પ્રવૃત્તિવાલા નથી હોતા, પરંતુ તેમને નિવૃત્તિમાં તેમનું મન હોય છે, પ્રભુની કૃપા પૂર્વક શાસ્ત્રમાં કહેલી શ્રવણ મનન વિગેરે ભક્તિ કરે છે વિષયા-સંકિતરહિત શુણ્ણગાન પણ કરે છે

મારા શુણ્ણને બાણો, એવી ભગવાનની ઇચ્છા થતા ભગવાને કહેલા શુદ્ધ અદ્વૈત બ્રહ્મવાદના નિયમ પ્રમાણે જ્ઞાન મેળવી શુણ્ણગાન વિગેરે કરનારા પુષ્ટિ-મર્યાદા-ભક્તો છે હાખત્રા તરીકે લીખે વિગેરે મર્યાદાભક્તો છે.

શિક્ષકમુચના—પ્રથમ પુષ્ટિપ્રવાહ અને મર્યાદાનું લક્ષણ સમજાવવું પછી આ મિશ્રભેદો સમજાવવા આ ત્રણ શબ્દો અર્થ સાથે મુખપાઠ હોવા જોઈએ

પુષ્ટિના ચાર ભેદ.

આ ભક્તોને ભગવાનના ગુણોનું જ્ઞાન હોવાથી પુષ્ટિપ્રવાહ કરતા સારા છે. પરંતુ પુષ્ટિપુષ્ટિભક્તો જેટલું લીલાનું જ્ઞાન નહિ હોવાથી પુષ્ટિપુષ્ટિ કરતા ઉત્તરતા કરના છે.

૩. પુષ્ટિપુષ્ટિભક્તો.—પુષ્ટિ—અનુગ્રહ—પૂર્વક પુષ્ટિ એટલે કૃપામા અડ્ડીકાર. એટલે પ્રવાહ અને મર્યાદા મિશ્ર ભક્તો કરતાં વધારે અનુગ્રહ પૂર્વક જેમનો અડ્ડીકાર છે, તે પુષ્ટિપુષ્ટિ ભક્તો બાબત. આ ભક્તોને ભગવાનના સ્વરૂપ અને ગુણનું ચતુર્થ જ્ઞાન હોય છે. મર્યાદા ભક્તોને સ્વરૂપ કે લીલાનું જ્ઞાન નથી હોતું, પણ આ પુષ્ટિપુષ્ટિ ભક્તોમા હોય છે. ‘મને બાણી’ એવી ભગવાનની ઇચ્છા પૂર્વક જેમનો પુષ્ટિમાં અગીકાર થયો છે, તેવા સર્વજ્ઞ ભક્તો પુષ્ટિપુષ્ટિ ભક્તો બાબત. પરમ ભક્તોના ઉદાહરણમા—નારદભૂ અને ઋષભભૂ કહી શકાય, જેમને ભગવાનના સ્વરૂપનું લીલાનું અને ગુણનું જ્ઞાન ચતુર્થ હતું.

૪ શુદ્ધપુષ્ટિભક્તો—જેમા કોઈ પણ બાતની મિશ્રતા નથી તે શુદ્ધ નિર્ગુણ પુષ્ટિભક્તો કહેવાય. નિરુપાધિ પ્રેમ-અનંદ સ્નેહ—એ તેનું લક્ષણ છે.

આ શુદ્ધ પુષ્ટિભક્તનો વિચાર કરીએ. પ્રભુનો પ્રેમ એ જ સુખ્ય હોય છે, તેમના ગુણગાન કે શ્રવણ પ્રભુના પ્રેમની જ ખાતર અને સહજ હોય છે. પ્રભુના તરફથી કોઈ પણ ફલની આકાંક્ષા આવા ભક્તમા હોય જ શાની ? પ્રભુની પૂર્ણ કૃપા હોય ત્યારે જ શુદ્ધ પુષ્ટિનું જ્ઞાન કરે છે. આ ભક્તિથી ભગવાન પોતે જ વશ થઈ રહે છે. આ નિર્ગુણ ભક્તના સાધનરૂપ પ્રભુ પોતે જ થાય છે. તેથી આ પૂર્ણ પ્રેમી ભક્ત જે કંઈ શ્રવણ કીર્તન કરે તે પ્રેમના સહજ આકર્ષણથી જ કરે છે. સાધન તરીકે નહિ. માટે સાધન નથી પણ ફલ છે. આ

પુષ્ટિમાર્ગોપદેશિકા.

ભક્તને કદાપિ ભગવાન્ ત્યાગ નથી કરતા. આ ભક્તિરસ શ્રીગોપિજનને મલ્લો હતો. અને તેથી જ તે ગોપીજનો આપણા પુષ્ટિમાર્ગના શુરુ તરીકે ગણાય છે. કે આપણે પણ તેમના પ્રેમનું અનુકરણ કરી પૂર્ણ ભાવથી ભગવાનને ભજીએ છીએ. ગોપીજનોદ્વારા આપણને અનુમત્તનું-પુષ્ટિમાર્ગનું-સ્વરૂપ દર્શાવ્યું છે

૧. પુષ્ટિપ્રવાહ ભક્ત.	ભગવાનના ગુણનું કે સ્વરૂપનું જ્ઞાન નથી પરંતુ તે સેવાને અનુકૂલ હિપાસના ક્રમેમા આસક્તિવાદા છે
૨. પુષ્ટિમર્યાદા ભક્ત.	ભગવાનના ગુણોનું જ્ઞાન હોય છે સ્વરૂપનું નહિ વિહિત-શાસ્ત્રોક્ત શ્રવણમનનાદિ ભક્તિને કરનારા
૩. પુષ્ટિપુષ્ટિ ભક્ત.	ભગવાનના ગુણ અને સ્વરૂપનું જ્ઞાનવાદા, લીલાનું સ્વરૂપ સમજનારા વિશેષ અનુ-મહવાલા ક્રમપ્રાપ્ત અનુમહવાલા
૪. શુદ્ધપુષ્ટિ ભક્ત.	ભગવાને અખડ પ્રેમનું દાન જેમને કરેલું છે અત્યન્ત પ્રેમ એ જ મુખ્ય હોય છે નિ સાધનતા એ જેનું મુખ્ય લક્ષણ છે જેના સાધનરૂપ હરિ છે શ્રીગોપીજનો. જેવા ભક્તો પુષ્ટિભક્તો છે
૫. કેવલમર્યાદા ભક્ત.	વેદમાર્ગ ભૂતલમા છે માટે મર્યાદા પણ છે મર્યાદાના જીવોને ફલ વેદમાર્ગથી મળે છે ભગવાને વાણીથી વેદમાર્ગ પ્રકટ કર્યો પુષ્ટિને તો કાયાથી ઉત્પન્ન કરી છે અને કાયાથી જ ભગવાન્ ફલ આપે છે

૬ કેવલપ્રવાહ

દેવી અને આસુરી બે પ્રકારની સૃષ્ટિ છે તેમા જન્મમરણના પ્રવાહમા પડેલા આસુરી સપત્તિવાલા જીવો પ્રવાહી છે પ્રભુએ આ સૃષ્ટિ ઇચ્છામાનથી જ મનવડે રચી છે ફલ પશુ લૌકિક જ મળે છે કારણ કે આ સૃષ્ટિ હમેશા જન્મમરણમા પડેલી રહે, એવી લગવચ્છા છે

- પ્રશ્ન (૧) પુષ્ટિપ્રવાહભક્ત કરતા પુષ્ટિમર્યાદાભક્તમા વિશેષતા દર્શાવો
 (૨) પુષ્ટિપ્રવાહભક્ત અને પુષ્ટિમર્યાદાભક્ત કરતા પુષ્ટિપુષ્ટિની વિશેષતા દર્શાવો
 (૩) પુષ્ટિપુષ્ટિભક્તો કરતા શુદ્ધપુષ્ટિને ઉત્તમ કેમ કહ્યા ?
 (૪) શુદ્ધપુષ્ટિભક્તોનું સ્વરૂપ કહો

પુષ્ટિમર્યાદા અને મર્યાદાપુષ્ટિ આ ઉભય શબ્દોમા કોઈ તરતમભાવ છે તેમા કેટલાક ગુચ્ચા છે શ્રીપુરુષોત્તમજી સદૃશાન્ત સ્પષ્ટીકરણ કરે છે વસ્તુતસ્તુ રાજા (અમ્બરીષ) મર્યાદાપુષ્ટાવક્ષોકૃતો ન કેવલપુષ્ટો, ન વા પુષ્ટિમર્યાદાયામ્, અતસ્તસ્ય મહદ્વિચુર્યમત્તયર્થિત્વામાવાસત્ર તદ્વકથને-
 પ્યદોષ ॥ તસ્ય તદર્થિત્વામાદે વ 'કેવલેન હિ ભાવેને'તિસન્દર્ભે તદ્વતુલેષ્ણ
 એવ (અમ્બરીષસ્ય ગણના 'ગોપ્યો ગાવો જ્ઞગા મૃગા' इत्वन न वतंत इत्यर्थः) ।
 અમ્બરીષ રાજાનો મર્યાદાપુષ્ટિમા અ ગીકાર છે, નહિ કે કેવલપુષ્ટિમા અને નહિ પુષ્ટિમર્યાદામા, માટે પ્રેમલક્ષણા, માનસી, નિર્જુલ્બલક્તિના અધિકારી નથી, તેથી તેની ગણના કેવલ ભાવાત્મક ભક્તોમા નથી શ્રીકૃષ્ણાવતાર પહેલા તે માર્ગનું પ્રાકટ્ય ન હતું

૫૫૪ ૩૫-પુષ્ટિસૂત્રિ.

આપણે ૧૫૪૯ વિચાર કરી ગયા કે-ભક્તિમાર્ગરૂપી સરલ માર્ગ પ્રભુએ દર્શાવ્યો છે, તેથી ભગવાનના અનુચિત છે. પુષ્ટિ છે. ૨ ભગવાને છ પ્રકારની સૃષ્ટિ રચી છે, તે પૈકી કેટલીક સૃષ્ટિમાં ભગવાનના સન્નિહાનનું શુભો પૈકી સદૃશ અને ચિદૃશ આ બે શુભો જ છે; પરંતુ આ પુષ્ટિસૃષ્ટિમાં ભગવાનના સદૃશ ચિદૃશ અને આનંદાશ, બે ત્રણે શુભો છે. ૩ ભગવાને આ સૃષ્ટિ પોતાની કાયાથી બનાવી છે. પુષ્ટિસૃષ્ટિમાં કાર્યકારણરૂપ ભગવાન જ છે. ૪ ‘સર્વ ભક્તોના પ્રાણરૂપ ભગવાન છે. પુષ્ટિ-ભક્તના આ લોક અને પરલોક પણ જ્ઞાનક્રિયાશુક્ત ભગવાન છે. એક વખતે શ્રુતિઓએ વરદાન માગતા ભગવાન પાસે વિનંતિ કરી કે ‘હે ભગવાન આપનું આનંદમય સ્વરૂપ દર્શાવો’ ત્યારે ભગવાને સર્વથી પર શ્રીવૃન્દાવન, શ્રીગોવર્ધન, શ્રીચમુનાજી અને સર્વ ભક્તસહિત આપનો લીલાવૃન્દ દેખાડ્યો, અને કિથોર આકૃતિવાલા ભગવાનના પણ દર્શન કરાવ્યા. આ સૃષ્ટિ નિત્ય છે. ભગવાન આ ભક્તોની ઇચ્છાને અધીન રહે છે. તેથી ભક્તની ઇચ્છા મુજબ પોતાના આનંદ-મય શ્રીઅંગથી જ કૃત આપે છે. પ્રભુ પોતાના ભક્તને વશ

(૧) ૫૫૪ ૨૧ મેા બુઓ (૨) નિબન્ધકારિકા

૩ (પુષ્ટિ કામેન નિષય । સ હમમેવાત્માન દ્રેષાડ્યાતયત્તતઃ પતિત્વ પત્ની જામવતામ્ । કસ્ય રૂપમમૃદ્દ્રેષા તત્કાયમભિચક્ષતે)

૪ (મા૦ ૧૦-૩-૧ મા શ્લોક ઉપર કું૦ કોરિકા-સર્વેષા પ્રાણરૂપશ્ચ દૈહિક પારલૌકિકઃ । જ્ઞાનક્રિયોમયયુતો દક્ષત્રીભાવવર્તકઃ)

પુષ્ટિસુષ્ટિ.

છે, એવું દર્શાવવા 'પુષ્ટિભક્તોના આગલ નૃત્ય પશુ કરે છે. વખતે કંઈ કામ કરવાનું આપે તો તે પશુ ભગવાન કરે છે.

૨જે મર્યાદાભક્તો હોય છે તેમને તો આવું ફલ ન મળે. તેમને જ્ઞાનથી મોક્ષ મેલવવાની માત્ર યોગ્યતા થાય છે, અને ભગવાન જ તેમને મુક્તિ આપે છે. પુષ્ટિના જેવું લીલાનું કાન ન જ કરે. જો આ મર્યાદા જીવોને કાયાથી લીલાનું કાન કરવું હોય તો પોતાનામાં પ્રવેશ કરાવી શુદ્ધ કરી સેવાને માટે પુષ્ટિ જીવોમા પ્રકટ કરે છે. શાસ્ત્ર પશુ કહે છે કે- 'મુક્ત જીવો લીલાને લાયક શરીર ગ્રહણ કરી ભજે છે.'^૩

૪જા જીવોનું સ્વરૂપ પશુ ભગવાનના જેવું છે. આનન્દ-મય છે. ભગવાન સન્નિયદાનન્દ છે તેમ આ પશુ સન્નિયદાનન્દ જ છે. ભગવાન જેમ લીલાયે અવતાર ધારણ કરે છે, તેમ આ ભક્તો પશુ લીલામાટે અવતાર ધારણ કરે છે. ભગવાનના જેમ ઐશ્વર્ય વીર્ય યશ શ્રી જ્ઞાન વૈરાગ્ય છે. તેમ આ શુદ્ધ પુષ્ટ ભક્તોમાં પશુ ઐશ્વર્ય વિગેરે ધર્મો છે. ભગવાનને જેમ ધ્વજ વજ્ર વિગેરે ચિહ્ન છે, તેવી રીતે આ ભક્તોને પશુ ચિહ્ન છે. ભગવદ્રૂપ જ આ સુષ્ટિ છે. માટે જ આ શુદ્ધપુષ્ટિસુષ્ટિના જો શુષ્કજ્ઞાન ગાઈએ તો પ્રભુના શુષ્કજ્ઞાનની માફક જ આપણે

૧ ગોપીમિસ્તોમિતો • ।

૨ જ્ઞાનેન સ્વરૂપયોગ્યતાયા મુક્તિર્મગ્નવતા દીયતે હિતિ ન જ્ઞાનમાત્ર-સાધ્યા । 'મોક્ષમિચ્છેજ્ઞનાર્દનાત્' તથા સતિ ચરમવૃત્તિરૂપમપિ જ્ઞાન સ્વરૂપયોગ્ય-તાસમ્પાદન એવોપક્ષીયમાર્ગ ન ફલોપહિતા કારણતા સ્વસ્મિન્ અવરોદ્ધુમીષ્ટે અતો મુક્તિરપિ મગ્નવન્નિવૃત્તૈવેતિ સેવાયૈ વિચારિતાન્ (જીવાન્) શુદ્ધાન્ વિધાયા-ડડવિર્માવયતિ । (શ્રીપુરુષોત્તમચરણાઃ)

૩ મુક્તા અપિ લીલાવિગ્રહ કૃત્વા મગ્નતે ।

૪ સ્વરૂપેનાવતારેષ લિંગેન ગુણેન ચ । તારતમ્ય ન ।

પુષ્ટિમાર્ગપદેશિકા.

કૃતાર્થ થઇએ ભગવાન આ સૃષ્ટિને સેવામાટે જ પ્રકટ કરી છે નામસેવા તો કોઈ પણ મર્યાદાજીવથી પણ કરાવી દેત, રૂપસેવા તો આપની સાક્ષાત્ સૃષ્ટિ વિના બની શકે નહિ, માટે આ પુષ્ટિસૃષ્ટિ પ્રકટ કરી છે. મર્યાદા સૃષ્ટિ દેવીસૃષ્ટિ બરી, પણ તે શ્રીઅગમાથી થયેલ નહિ, અને રૂપસેવા પણ તેને મલે નહિ. એ તો પુષ્ટિસૃષ્ટિને જ મલે. ૧-૨ આ સૃષ્ટિ ભગવાનથી ભિન્ન નથી. ભગવાન પણ આ સૃષ્ટિથી ભિન્ન નથી. જેમ રાજાને મુગયા ખેલવામા રમણુ શીવાય બીજુ કારણ હોતું નથી તેમ ભગવાન લોકવત્ લીલા જ કરવાને આ પુષ્ટિસૃષ્ટિરૂપે થયા છે. અત્ર શ્રીગોપીજનો દષ્ટાન્ત છે.

ભગવાનને લીલા કરવા માટે એ કોઈ જીવના સ્વરૂપ દેહ અને ક્રિયામા ફેરફાર કરવાની જરૂર હોય તો ભગવાન તે પ્રમાણે તેના સ્વરૂપમા દેહમા અને ક્રિયામાં ફેરફાર કરી લે છે જુઓને કેટલાક ગોપીજનોને તામસાદિ બનાવી પ્રભુએ તેમનું તામસાદિપણું દૂર કર્યું, એમ જાણ્યમા છે. હાલમા ભગવાન જે જીવને પ્રવાહ અને મર્યાદામાથી જુદો પાડી પુષ્ટિમાં પ્રવેશ કરાવાની ઇચ્છા રાખે છે તે જીવને પોતાનામા પ્રવેશ કરી શુદ્ધ કરી પુનઃ પુષ્ટિસૃષ્ટિમા પ્રકટ કરે છે. જીવભાવ વખતે સંતોષ ગએલા ભગવાનના ધર્મો ભગવાનનો સમ્બન્ધ-થતા પ્રકટ થાય છે.

આ સૃષ્ટિને ભગવાન જ ફલ છે. ભગવાન વિના બીજાની રૂપદા જ નથી. ભગવાનમા નિરુપધિ પ્રમ એ જ તેમનું લક્ષણ છે.

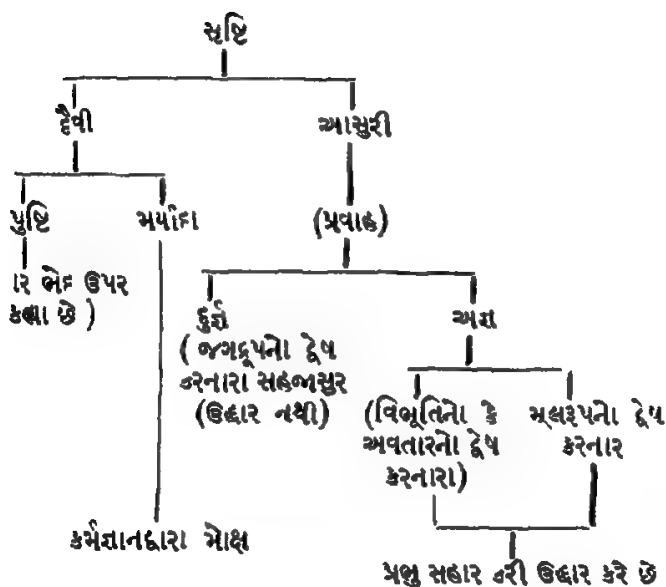
૧ લોકવત્ લીલાકૈવલ્યમ્ (૨-૧-૩૩)

૨ તત્માજ મિત્રા ઇતાસ્તુ આમિર્મિત્રો ન ચ પ્રમુઃ । મૃમાનુતારિત સર્વે વૈકુણ્ઠ સ્વર્ગવાસિનામ્ । (અથર્વોપનિષદિ કૃષ્ણોપનિષદ્)

હાનો તૂપાયનશબ્દશોષત્વાત્ કૃષ્ણાચ્છન્દઃસ્તુત્યુપગાનવત્પુત્રમ્ । (૨-૨-૨૬)

હિત્વા કૃષ્ણે પર માવ ગત પ્રેમચ્છલતઃ સદા । નિવન્ધે ।

પાઠ ૩૬-આસુરી સૃષ્ટિ.

(૧) આ કોણક ઉપરથી માલુમ પડશે કે દુર્ગનો ઉદ્ધાર નથી, પરંતુ પૂતના શિશુપાલ વિગેરેનો ઉદ્ધાર છે. કારણ કે જ્ઞાનમાં તેમનો દેવભાવે નિર્દોષ થયો હતો.

● તાનહ દ્વિપતઃ કુરાન્ સંચારેષુ નરાયમાન્ । (ગી જ ૧૬-૧૧)

પુષ્ટિમાર્ગોપદેશિકા.

(૨) ભિખવાન શાપ અપાવી શુદ્ધ કરે છે. શાપ આપી ચિત્રકેતુ અને જય વિજય જેવાને શુદ્ધ કરી દીધા છે. માટે શાપ સાથે અનુગ્રહ છે, જો અનુગ્રહ ન હોય તો તે પાખડી થઈ જવા જોઈએ, રોગી થવા જોઈએ; પરંતુ તેમ ન થતા શુદ્ધ થઈ પ્રભુને જ મળે છે, જેમ કે વૃત્રાસુર, શિશુપાલ, કન્તવક્ત્ર વિગેરે જાણવા

(૩) સર્વમાર્ગમા ભટકે, પણ કોઈ પણ માર્ગમા રુચિ ન થાય એ ચર્વણી જીવો જાણવા. તેમને ખડિત ફલ છે. જેવી રુચિ તેણે ફલ મળે.

(૪) દુર્ગ સહજાસુર છે. તેમને અનુસરનારા અગ્નિ.

(૫) કેટલાક ભલિ પ્રજ્ઞાદ વિગેરે આસુર કુલમા જન્મ લે છે, પરંતુ તે અનુગ્રહવાલા જીવો તો આસુર કુળમાં જન્મ્યા છતાં આસુરો સાથે જોડાતા નથી.

† (મન્યેસુરાન્ માં ૩-૨-૨૪) (કાર્મ કોર્વં માં ૧૦-૨૧-૨૫)
(અહો વર્કાર્ય માં ૩-૨-૨૩)

પાઠ ૩૭-વૈષ્ણવ કોને કહેવો ?

(રાગ-વૈદર્ભી વનમા વનવલે.૭)

તાદૃશી જન તેને જાણીએ, જેમા એવા ગુણ હોયરે,
 નિ દાસ્તુતિ ના કરે કોઈની, સઘળે સમદૃષ્ટિ જોયરે.-તા૦ જન. ૧
 દર્શન કરતા માત્રમારે, જૂલાવે પ્રપચનું જ્ઞાનરે,
 સ્મરણ કરાવે શ્રીકૃષ્ણનું, નસાડે અથ અજ્ઞાનરે.-તા૦ જન. ૨
 સકલ ચરાચરને વિષેરે, વસ્થા દેખે ભગવાનરે,
 શુભ ઇચ્છે સર્વ જગતનું, લેશ નહિ અભિમાનરે.-તા૦ જન. ૩
 ગુણ ગાતા ગોવિંદનારે, પુલકિત તનુ ચાયરે,
 નેત્રે પ્રવાહ વહે પ્રેમના, હરખે હૃદય રુધાયરે.-તા૦ જન. ૩
 પરદુઃખે ઢાઝે ધણુરે, કરે કોઈનો ના દ્રોહરે,
 ઇન્દ્રિયજિત સાચા સદા, ના પામે માયામા મોહરે.-તા૦ જન. ૪
 અકલ લીલા નહલાલનીરે, તેમાં લમ જેનું મનરે,
 પ્રીત બહુ પરઉપકારમાં, સદા પ્રસન્ન વહનરે.-તા૦ જન. ૫
 નટવર ઝળકે નેત્રમારે, કાન્તિ કરુણા મધ્યે હોયરે,
 શાત સ્વભાવ સતોષ બહુ, દોષ કોઈના ના જોયરે.-તા૦ જન. ૬
 વહાલા લાગે સહેજે સર્વનેરે, અતિ ઉદાર જેનું ચિત્તરે,
 અનન્ય ભાવે ભજે કૃષ્ણને, જેને વહાલું નહિ વિતરે.-તા૦ જન. ૭
 હરિ શુર વૈષ્ણવને વિષેરે, જેને સદા અતિ વહાલરે,
 દૃઢ વિશ્વાસ અતિ દીનતા, જોલે વચન રસાલ.-તા૦ જન. ૮
 સેવા સ્મરણ સતસંગમારે, જેવી આસક્તિ અતિરે,
 કષ્ટનો લેશ નહિ હૃદે, હરિ ચરણે સદા મતિરે.-તા૦ જન. ૯
 વ્યસનાવસ્થા વિઠુંલેશમુ રે, સદા મુખે કૃષ્ણ નામરે,
 તે ભગવદ્દીય તણા દાસનો, સદા દાસ દયાશમરે.-તા૦ જન. ૧૦

પાઠ ૩૮—વૈષ્ણવ નથી થયો ?

વૈષ્ણવ નથી થયો તુંરે, હરિજન નથી થયો તુંરે, સીક શુભાનમાં
ધુમે, વૈ૦ (ટેક)

હરિજનને જોઈ હૃદયું ન હરજો, દ્રવે ન હરિશુભ ગાતા,
કામ કામ ચટકી નથી છટકી કોપે દોચન રાતા.—વૈ૦ ૧
તુજસંગે કોઈ વૈષ્ણવ થાજો, તો તું વૈષ્ણવ સાચો,
તારા સગનો રમ ન લાગે, તહા લગી તું કાચો.—વૈ૦ ૨
પરદુઃખ ઢેખી હૃદે ન કાઝે, પરનિંદા નથી કરતો,
બહાલ નથી વિઠ્ઠલમાં સાચુ, હઠે ન હું હું કરતો.—વૈ૦ ૩
પરોપકારે પ્રીત ન તુજને સ્વાસ્થ્ય છુટ્યો છે નહિ,
કેહેણી તેવી કેહેણી ન મળે, કયહા લખ્યું એમ કેહેની.—વૈ૦ ૪
ભજનારૂઢ નથી મન નિશ્ચે, નથી હરિનો વિશ્વાસ,
જગતતણી આશા છે જહાલગી, જગત ગુરુ તું કાસ.—વૈ૦ ૫
મનતણો ગુરુ મન કરીશ તો સાચી વસ્તુ જડશે,
દયા દુઃખ કે ગુપ્ત માન પણ, સાચુ કહેવું પડશે.—વૈ૦ ૬

પાઠ ૩૯-વૈષ્ણવતાના નિયમો.

* (૧) પ્રભુ જે કરે છે તે પોતાની ઇચ્છાથી કરે છે.

(૨) પ્રભુ સર્વ કરવાને સમર્થ છે. આપણા મનની વાત બાંહે છે. આપણે પ્રભુની ઇચ્છા બાંધતા નથી, માટે પ્રભુપાસે માથાના ન કરવી.

(૩) પ્રભુને અધીન જીવ છે માટે અભિમાન ન કરવું

(૪) હઠામઠી ન થવું. દેવું કરી સેવાદિ ધર્મ કરવાનો આગ્રહ ન કરવો.

(૫) દેહના ધર્મો કરતા ભગવદ્ધર્મો જાણવાનું બાંધવા.

(૬) દેહનાં દુઃખ સહવાં. માખણવિનાની છાશ જેવો નિ સાર દેહ બાળી ધૈર્ય રાખવું.

(૭) જઠભરતજીએ અપમાન વિગેરે અનેક દુઃખ સહન કર્યાં, તેવું ધૈર્ય રાખવું.

(૮) પ્રભુ પશુ પરીક્ષા કરવા દુઃખ કરે, તો પશુ ધૈર્ય-પૂર્વક સહન કરવું,

(૯) ભગવદ્વિઝથી દુઃખ દૂર થતું હોય તો આગ્રહી ન થવું.

(૧૦) પોતાની સ્ત્રીથી આરણી કાંઈ પણ બન્ધુ અપમાન કરે તો પશુ સહન કરવું.

(૧૧) ઇન્દ્રિયોના વિષયો તનથી મનથી ત્યાગ કરવા, વાછીથી યોગવા પશુ નહિ.

• વિવેકધૈર્મ્યોત્તમ

પુષ્ટિમાર્ગોપદેશિકા.

(૧૨) * આ લોક અને પરલોક સંબંધિ સર્વ કાર્યમાં પ્રભુનો જ આશ્રય રાખવો.

(૧૩) દુઃખમાથી બચવું હોય તો, અથવા ભય આવે ત્યારે, પ્રભુનો આશ્રય કરવો.

(૧૪) ભક્તનો અપરાધ થઈ જાય, કે ભક્ત આપણું અપમાન કરે તો પણ પ્રભુનું જ શરણુ રાખવું. કાર્ય સિદ્ધ થયું, તે પણ પ્રભુએ સિદ્ધ કર્યું, કામ ન બની શકે તો તેમા પ્રભુ ઇચ્છા ન હતી, તેથી સિદ્ધ ન થયું, જોમ માની પ્રભુનું શરણુ વિચારવું; શેય કરવો નહિ.

(૧૫) અભિમાન થઈ જાય તો ‘શ્રીકૃષ્ણ’ શરણં મમ’ નો જપ કરવો.

(૧૬) નોકર ચાકર અપમાન કરે તેમા પણ પ્રભુનું શરણુ રાખવું. સ્ત્રીપુત્રાદિકનું રક્ષણ કરવામા પણ હરિનું શરણુ રાખવું.

(૧૭) મન અલૌકિક સેવા લાયક બનાવવું હોય તો શ્રીકૃષ્ણનું શરણુ રાખવું.

(૧૮) અન્યાશ્રય ન કરવો. અવિશ્વાસ ન કરવો. પ્રભુ ઉપર વિશ્વાસ રાખવો. આ કલિમા ભક્તિમાર્ગ વિગેરે સર્વ-માર્ગ દુઃખથી સાધી શકાય એવા છે. માટે જો આપણે વિશ્વાસ રાખી પ્રભુને શરણુ બઈએ તો પ્રભુ જ ભક્તિ વિગેરેનું જ્ઞાન કરી ઉદ્ધાર કરશે.

(૧૯) ઉપર પ્રમાણે ચિત્તથી વિચારવું, અને વાણીથી ‘શ્રીકૃષ્ણ શરણં મમ’ અહર્નિશ રટવું, અને નિયમો અમલ-મા સુકવા.

‘વિશ્વાસ’ નામનો પાઠ આ સાથે વાંચવો

પાઠ ૪૦—વૈષ્ણવનાં લક્ષણ.

ભગવદીયના દર્શન દુર્લભ, જેનું ભાગ્ય હોય તેને તે ભેટે રે;
 ૧. વલોકન માત્રે અન્ન નાસે, તાપ ત્રિવિધના મેટે રે,—તે ૧

મ ભક્તિમા પચેલા પૂરા, નિહા કરે નહિ કોની રે,
 ૨. પતરમા અવિનાશી વસેલા, નિર્મળ મતિ સદા જેની રે,—તે ૨

વસ્ત્ર જેનું રથામરુંદર તેનું, નિશ્ચિન ધ્યાન ન મૂકે રે;
 ૩. કાસ ઉચ્છ્વાસે શ્રીકૃષ્ણને સમરે, નિમિષેક નામ ન ચૂકે રે,—તે ૩

મા કયા સમઢણિ જેમા, સત્ય પ્રધાન્યે ચાલે રે,
 ૪. તોપી સાદિવઠ ને વિવેકી, ભજનાનદમાં મ્હાલે રે,—તે ૪

૫. 'તુ સર્વ સમર્પણ હરિને, સેવા કરે સ્નેહે સાચી રે,
 ૫. ઠ વિશ્વાસ ધરે નિજ ધણીનો, યુદ્ધિ ન રાખે કાચી રે,—તે ૫

૬. અન્યપ્રસાદી અન્યાશ્રય વરજે, ધણું યુરુ વૈષ્ણવ પર હેત રે,
 ૬. ાણી માત્ર તણું હિત ધરજે, પરગણુ સ્નેહ સમેત રે,—તે ૬

૭. દ્રજિત અભિમાન રહિત શુચિ, મોહ માયાથી અળગા રે,
 ૭. ૧ની ત્યાગી સુખ દુઃખ સમ લહે, સત્સંગને રહે વળગ્યારે,—તે ૭

૮. હરિજનના કાસના કાસનો, દાસ પ્રભુ યુને કરજો રે,
 ૮. યો ભણે તેના ચરણની રજ, મારા શિરપર સદા ઠરજો રે,—તે ૮

પાઠ ૪૧-શ્રીમદ્ભાગવત.

આપણા સમગ્રદાયમા ભાગવત મુખ્ય પ્રધાન પદ લોગવે છે, આપણી તેમાં અઠગશ્રદ્ધા છે, તો આપણે તેના સ્વરૂપથી અજ્ઞાન રહીએ તે કેમ પાલવે ?

જ્યારે અનેક શાસ્ત્ર પુરાણ રચી વ્યાસજીને સંતોષ ન થયો ત્યારે શ્રીનારદજીની સૂચનાથી ભગવાનની લીલાનું વર્ણન કરવા શ્રીમદ્ભાગવત રચ્યું.

શ્રીમદ્ભાગવતનું સ્વરૂપ આપણે અવશ્ય જાણવું જોઈએ. શ્રીભાગવત સર્વ સન્દેહ દૂર કરનાર છે, ભક્તિ ઉત્પન્ન કરનાર છે, ભગવાનની દશવિધ લીલાનું નિરૂપણ કરે છે, ભગવદ્રૂપ છે, ભગવદ્લીલા સ્વતઃ પુરુષાર્થરૂપ છે, શ્રીમદ્ભાગવત ભગવદ્રૂપ છે-“ પ્રભુ બાર અંગવાલા છે ” એવું શ્રુતિ કહે છે, શ્રીમદ્ભાગવતને પછુ બાર સ્કન્ધ એ +બાર અંગ છે,

અંગનાં નામ	સ્કન્ધ	લીલા.
એ અરણ્ય.	૧-૨.	અધિકાર-જ્ઞાન.
એ બાહ્ય	૩-૪	સર્ગ-વિસર્ગ.
એ સાથલા.	૫-૬	સ્થાન-પોષણ.

શ્વતશોડશ સહસ્રૈષ્ઠ કિમન્યૈ શાસ્ત્રસમૂહૈઃ । યદે ન તિષ્ઠતે યસ્ય શાસ્ત્રં માગવતં કલૌ ॥ કર્મ સ વૈષ્ણવો જ્ઞેય શાસ્ત્ર માગવત કલૌ । યદે ન તિષ્ઠતે યસ્ય શ્વપચારવિકો હિ સ ।

+એ સાથલા, એ બાહ્ય, શિર, હૃદય, એ હાથ, એ ચગલુ, એ સ્તન એ બાર અંગ છે

શ્રીમદ્ભાગવત.

જમણેા હસ્તે. ...	૭.	ઊતિ
એ સ્તન	૮-૯.	મન્વન્તર-ક્રિયાનુક્રમ.
હૃદય	૧૦.	નિરોધ
શિર.	૧૧.	ચુકિત.
વામહસ્તે.	૧૨.	આશ્રય.

આ પ્રમાણે અર્ચપૂર્વક એ આ દ્વાદશાર્જ પુરુષને જાણીએ તો હૃદયમા સાક્ષાત્ પ્રભુ પધારે.

આ ભાગવતમાં ત્રણ ભાષા છે.

૧. લોકભાષા. ૨ અન્યભાષા ૩ સમાધિભાષા. શ્રીવ્યાસજીએ સમાધિમાં અનુભવ કરી જે કહ્યું તે સમાધિ-ભાષા કહેવાય છે. સમાધિમા યોગના ધર્મથી સાક્ષાદ્ અનુભવ થાય છે. આવી રીતે સાક્ષાદ્ અનુભવ કરી કહેલા વ્યાખ્યાનનું વધારે પ્રામાણ્ય ગણાય. જેમા શ્રીવ્યાસજીએ પોતાનો અનુભવ સ્પષ્ટ દર્શાવ્યો હોય તે સમાધિભાષા છે. (૨) અન્યભાષાને મતાન્તરભાષા કહે છે, જે ભાષામાં સમાધિભાષાથી વિભિન્ન અર્થ હોય તેને મતાન્તરભાષા કહેવાય છે, જ્યાં શુકદેવજી બીજા કદ્દાનો અનુવાદ કરે એટલે બીજાનું કહેલું કહે તે પર-મતભાષા ઓલખવાની નિશાની છે.^૧ લૌકિકી ભાષામા લોકને અનુસરી વર્ણન આવે છે.

એ કે વ્યાસજીએ સમગ્ર શ્રીમદ્ભાગવતનો અનુભવ કયો હતો, માટે સમગ્ર ભાગવતને સમાધિપદ્ધતિ છે, પરન્તુ તે સમાધિમાં ત્રણ પ્રકારે અનુભવ કયો તેથી ત્રણ ભાષા થઈ, સમાધિભાષાને લૌકિકભાષા અને પરતમભાષા મદદ કરનારી છે.

૧ સ્તને સ્તનન્ કુકુમપદ્મરુષિતાન્ ।

પુષ્ટિમાર્ગોપદેશિકા.

ભાગવત સર્વ સન્દેહને દૂર કરનાર છે, વેદમાં સન્દેહ થાય તો તે સન્દેહ ગીતા દૂર કરે છે. ગીતાથી સન્દેહ નિવૃત્ત ન થાય તો બ્રહ્મસૂત્રનો આશ્રય લેવો, તે સન્દેહ દૂર કરશે, તેથી સન્દેહ દૂર ન થાય તો છેવટે શ્રીમદ્ભાગવત તો જરૂર સન્દેહ દૂર કરે છે. શ્રીમદ્વાચાર્યચરણે શ્રીમદ્ભાગવતનો નિત્ય પાઠ કરવાની આજ્ઞા કરી છે, †શ્રીગુરુના લક્ષણ કથાવતા પશુ એ વર્ણવ્યું કે-‘શ્રીભાગવતના તત્ત્વને જાણનાર હોવા જોઈએ.’ આલંકારમાટે વ્યવહારમાં જેનું ચિત્ત છે તેવા સસારી માણસને ભગવાનમાં ચિત્ત પરોવવાનો સહેલો રસ્તો શ્રીમદ્ભાગવત છે. શ્રીમદ્વાચાર્યચરણ આજ્ઞા કરે છે કે.-

‡પ્રભુમાં મન પરોવવાને શ્રીમદ્ભાગવત મુખ્ય સાધન છે, પ્રેમપૂર્વક, હલ અને કામરહિત યદ્યપ્રયત્નથી અવશ્ય પાઠ કરવો. †વૃત્તિ-ગુજરાન-માટે ભાગવતના પાઠનો પ્રાણ ગણે પશુ ઉપયોગ ન કરવો. જે પુરાણીઓ(ભટ્ટજી) ગુરુમુખથી શ્રીભાગવતનો અર્થ પરપરાથી જાણનારા છે, જે ત્રણ પ્રકારની ભાષા વિગેરે ગૂઢાર્થને સમજે છે, તે પુરાણી(ભટ્ટજી) પાસે ભાગવત સામલવાની જલલોદ્ધમાં આજ્ઞા કરી છે. ભાગવત ઉપર શ્રીમદ્વાપ્રભુજીએ શ્રીસુખોદિનીજીનામનું વિવરણ રૂઢ ૧-૨-૩-૧૦-અને ૧૧ ના ચાર અધ્યાય ઉપર કર્યું છે. ભાગવતાર્થ નિબંધમાં સમગ્ર ભાગવતનો વિચાર છે. શ્રીભાગવતનું શાસ્ત્ર, રૂઢ, પ્રકરણ, અધ્યાય, વાક્ય, પદ, અને અક્ષર આ સાતપ્રકારે વિવરણ થાય છે. તેમાં

† શ્રીભાગવતતત્ત્વ મંજેજી જિજ્ઞાસુરાદરાત્ ।

‡સાધન પરમેતાદિ શ્રીભાગવતમાદરાત્ । પઠનીય પ્રવલ્લેન નિર્દેશુકમદમ્ભતઃ ।

૧ આપુરુષોત્તમજીએ સર્વનિર્ણયનિબંધની ૨૫૧ કારિકામાં શ્રીભાગવતના પાંદક ત્રૈવર્ણિકને કહ્યા છે બ્રહ્મજ્ઞાનભાગાશ વ્યતિરિક્તમાં તો સર્વ અધિકારી છે

શ્રીમદ્ભાગવત.

પ્રથમચારનું વિવરણ નિઘનંધમા છે, બીજા ત્રણનું વર્ણન શ્રી-
સુગોધિનીભાં છે. શ્રીસુગોધિનીભાં ઉપર દિપ્પણી પ્રકાશ લેખ
ચોજના કારિકાવ્યાખ્યા વિગેરે અનેક સાહિત્ય છે. શ્રીમદ્ભાગ-
વતનો સપૂર્ણ રીતે પાઠ કરવાનું સાધન શ્રીમદ્ભાગવતકૃત શ્રી-
પુરુષોત્તમ સહસ્રનામ છે. ત્રિવિધનામાવલી પણ શ્રીમદ્ભાગવત
ઉપરથીજ રચી છે. શ્રીમદ્ભાગવતના પ્રકરણ વિભાગ અને અધ્યા-
યના અર્થ શ્રીગોકુલરાયભાઈ અને શ્રીધનશ્યામભટ્ટભાઈએ કયા છે.

આપણો તો સેવાધર્મ રહ્યો, આપણા સેવ્ય શ્રીકાકુરભાઈ
શ્રીકૃષ્ણચન્દ્ર છે, શ્રીકૃષ્ણચન્દ્રનું સ્વરૂપ આપણને શ્રીમદ્ભાગ-
વતથી જ યથાર્થ સમજાય છે, અને શ્રીકૃષ્ણચન્દ્રની કથા ઓવી
રસિક છે કે-આપણા મનનો તેમા નિરોધ થતાં વાર લાગતીનથી.
શ્રીમદ્ભાગવત પણ એ જ આજ્ઞા કરે છે કે-સેવા અથવા
કથામા જેમની આસક્તિ છે. તેમનો કદાપિ નાશ નથી.

ભાગવત (વેદના અર્થને સમર્થન કરનાર છે.) વેદોપ-
બૃહદ્ છે, પ્રાણસૂત્રમા જેમ 'જન્માણસ્ય ચત' સૂત્રથી આરંભ
કરવામા આવ્યો છે, તેમ ભાગવતમા પણ તે જ શબ્દથી આરંભ
કરવામા આવ્યો, આખા ભારતનો સાર પ્રથમ દ્વિતીય તૃતીયમા
સમજાવ્યો, સર્વગીતાનો સાર એકાદશમા સમજાવ્યો, ધણીખરી
શ્રુતિઓ આખીને આખી શ્રીમદ્ભાગવતમા છે, જેમકે- 'કાં સુપર્ણ
સયુક્તા' વિગેરે અનેક દૃષ્ટાન્તો ઉપરથી વેદોપબૃહદત્વ સિદ્ધ છે.

પ્રશ્ન (૧) શ્રીભાગવતના આરંભના આરંભ કહે.

(૨) ત્રણ ભાષાનું વર્ણન આપો

(૩) શ્રીમદ્ભાગવતની ભાગવત માટે આજ્ઞાઓ કહે.

(૪) શ્રીભાગવતસાહિત્ય ?

પાઠ ૪૨-પ્રેમખીજનું પોષણ.

પ્રભુએ જીવને આત્મનિવેદનદ્વારા શરણે લીધા ત્યાસ્થી પ્રભુના અનુગ્રહથી પ્રેમ-ભક્તિનું ખીજ રોપાયું છે, એ ખીજને પોષણ જોઈએ. જ્યારે પ્રેમનું જ્ઞાન પ્રભુ અનુગ્રહથી કરે છે, ત્યાસ્થી જે જે સાધનો કરે છે તે સર્વ સ્નેહથી કરાતા હોવાથી ફલદ્રુપ છે.

આરંભમા તો—(૧) ભક્તિમાર્ગવિરોધિ સર્વનો ત્યાગ કરવો. (૨) પ્રભુના માહાત્મ્યનું શ્રવણ અને કીર્તન કરવું, ગૃહમાં રહી ભગવાનની તનુબા વિરાજા સેવા કરવી. વર્ણાશ્રમધર્મ ભગવદ્-ધર્મને બાધ ન આવે એમ યથાસમય પાળવા વર્ણાશ્રમધર્મ તજવા નહિ. કોઈ પણ રસ્તે પ્રભુમા પ્રેમ કરવો એ સર્વ સાધનોનો ઉપયોગ છે. પરંતુ આત્મનિવેદની ભક્તને તો પ્રેમનું જ્ઞાન પ્રભુએ કર્યું છે તે જ પ્રભુ પુષ્ટિમાર્ગીય નિઃસાધન ભક્તના શ્રવણભજનાદિ સાધનરૂપ બની જાય છે તેથી આ ભક્તને શ્રવણભજન આવશ્યક થઈ જાય છે આવશ્યક એટલે શું ? એનો વિચાર કરીએ. (આ-વશ્-) જેને ચારે તરફથી વશ થઈ જીવ રહે, જેના વગર જીવને ધીસર ચેન ન પડે, શ્રવણ ભજન વગર જીવ રહી ન શકે એનું નામ આવશ્યક છે, એટલે જીવને સ્મરણ ભજન વિના ન જ ચાલે, પ્રેમ થયા પછી તો તે આપોઆપ વધશે. સેવા વખતે પ્રભુના સ્વરૂપનું ધ્યાન અથવા તો જે પ્રકારની સેવા કરતા હોય તે સેવામા જ એકાગ્રચિત્ત રાખવું, ચિત્ત પોતાના બ્યાપાર ધંધાનો વિચાર કરતું હોય અને હાથમાં માલા લઈ સેવામા બેઠા હોય એ સેવા પ્રભુ કેમ સ્વીકારે ? તેનાથી પ્રેમ વધે નહિ. એક વખત એક ગ્રામણ વૈષ્ણવ ધરમા સેવા કરતા હતા, તેમના પુત્રની વહુ બહાર વૈષ્ણવનું આગત-

પ્રેમબીજનું પાપણું

સ્વાગત કરતી હતી, કેઈ મહાભગવદીયની કૃપાથી તેને સામાના હૃદયની ખબર પડી જતી હતી, એક દિવસ પેલો પ્રાદ્યુષ્ય વૈષ્ણવ સેવા કરતો હતો. તેને વિચાર આવ્યો, કે—આ પ્રભુની સેવા કરી જરૂર હું બબરમા ભેડા પહેરવા જઈશ, તે જ વખતે એક માણસે આવી એ વૈષ્ણવ પ્રાદ્યુષ્યને ઘોલાવવાને બારણા આગળ ખૂમ મારી, એટલે પુત્રની વહૂએ જવાબ આપ્યો, ‘મારા સસરાજી અત્યારે બબરમા ભેડા પહેરવા ગયા છે’ આ સાંભળી વૈષ્ણવ પ્રાદ્યુષ્યે બહાર આવી સેવામાં બીજા વિચારો કરવાના અપરાધમાટે પુત્રવધૂની ક્ષમા માગી, અને પુત્રવધૂની આવી ઉચી કક્ષા ભેઈ મનમાં પ્રસન્ન થયો. માટે સેવાના વખતે બહારના વિચારો ન કરવા.

પ્રેમ વધતા વધતા આસક્તિ થાય છે, પ્રભુમાં આસક્તિ વધતા પ્રેમની પરાકાષ્ઠાએ વ્યસન થાય છે, વ્યસન થાય ત્યારે જીવ કૃતાર્થ થઈ જાય છે—આ વ્યસન અવસ્થાએ પહોંચેલું બીજ કદાપિ નાશ પામતું નથી પ્રભુ પણ આ વ્યસન અવસ્થાને પામેલા પ્રેમને બાધા કરવા સમર્થ નથી, જેને પ્રેમ આસક્તિ અને વ્યસન થયું છે, તેનું લક્ષણ નીચેના કોષ્ટકથી માલૂમ પડશે.

(અવસ્થા)

(ફલ અથવા પ્રેમની નિશાની).

પ્રેમ	પ્રભુ વિના બીજમાં પ્રીતિ ન થાય
આસક્તિ	ગૃહમાં અરુચિ થશે ધરમાં રહેવું તે એને પ્રેમના બાધકરૂપ લાગશે
વ્યસન	કૃતાર્થ જ થઈ જાય પ્રભુ વિના તેને જરા પણ નહિ રહે

પુષ્ટિમાર્ગોપદેશિકા.

વ્યસન થયા પછી તેને ગૃહમાં રહેવું બાધકરૂપ છે. વ્યસનહશામાં પ્રભુને માટે આ ભક્ત જૂરે છે. આવી રીતે પ્રભુનો વિરહ અનુભવવા ગૃહત્યાગ કરી દેવો. ત્યાગ કરીને જો પ્રભુ માટે તે ચત્ત કરે તો જરૂર પરા ભક્તિને પ્રાપ્ત કરે.

વ્યસનહશાવિના ગૃહત્યાગ કરવો બાધરૂપ છે, દુર્સંગ થાય, અથવા અપ્રસાદિ દુષ્ટ અન્ન વિગેરે જો ભક્ષણ કરવામાં આવે તો અષ્ટ થઈ જાય. માટે ગૃહત્યાગ કરનારે હરિના સ્થાનમાં રહી સારા ભક્તોનો સમાગમ કરવો. બહુ જ પાસે રહેવું નહિ, તેમ બહુ દૂર રહેવું નહિ, એવું રહેવું કે ચિત્તમાં દોષ ન આવે. શ્રીમદ્દામાર્ચચરણ એક કારિકામાં આજ્ઞા કરે છે કે—

સેવાયા વા કયાયાં વા યસ્યાસર્કિર્દદા મવેત્ ।

વાયજ્જીવં તસ્ય નાશો ન ક્ષાપીતિ મતિર્મમ ॥

પ્રભુની સેવા અથવા લીલાકથામાં જેની આસક્તિ છે, તેનો કોઈ પણ દેશ કે કોઈ પણ કાલમાં નાશ નથી. તેને કોઈ અન્તરાય નહિ આવે, એનું સર્વ પ્રભુ સિદ્ધ કરશે, એવી મારી મતિ છે, અભિપ્રાય છે એકાન્તવાસથી અનેક હરકતો આવે છે, માટે જ્યાં શ્રવણાદિક સધાય ત્યાં રહેવું.

પ્રભુ જ ભક્તનું સર્વ રીતે રક્ષણ કરનાર છે, માટે આપણે તો પ્રભુના સહજ હાસ હોવાથી તેનો આશ્રય કરીએ તો પ્રભુ સર્વ રીતે વ્યસન સુધીનું હાન કરે.

- પ્રશ્ન (૧) બીજાવા એટલે શું ?
 (૨) બીજને પોષવાના ઉપાય ?
 (૩) પ્રેમ થયા પછીની અવસ્થા ?
 (૪) ગૃહત્યાગ ક્યારે કરવો ?
 (૫) ગૃહત્યાગ કરી શું કરવું ?
 (૬) વાતો ઉપરથી નાત્પર્ય શું કાઢ્યું ?

પાઠ ૪૩-ધ્વનિકથાવિનિયોગ.

ગાજે રે ગોવિન્દ શુભ નિત્ય ગાજે (૨)
કરજે હરિસેવા, અરણ્યે હરિદર્શન ધાજે-ગાજે૦ ૧
ભજે નંદનકને, હરિચરણ અવલુને પાજે-ગાજે૦ ૨
પુષ્પ પ્રસાદીતુલસી, પ્રભુનો પ્રસાદ સાધુસંગે ખાજે-ગાજે૦ ૩
રે શિરહરિહરિજનને, તીર્થતીર્થમાતુ નિત્ય નહાજે-ગાજે૦ ૪
મુક્ત પદકમલે રાજે, ઠાસાનુઠાસ હરિનો યાજે-ગાજે૦ ૫
તિ વિના પલક ખોઈશ મા, દુષ્ટ સમથકી દૂર યાજે-ગાજે૦ ૬
ી સહુપર કયા રાજે, હરિશુર હરિસમા ચહાજે-ગાજે૦ ૭
દનેહ રાજે કૃષ્ણ સાથે, છલકરી વિશ્વને મા વહાજે-ગાજે૦ ૮
ક્ષા દુષ્ટો કહે જો સખી આવે, તો વલુઅમે વૈકુઠ જાજે-ગાજે૦ ૯

પાઠ ૪૪-મોક્ષ (પુરુષાર્થ ચોથો.)

મોક્ષ ચાર પ્રકારનો છે. સાર્થ, સામીપ્ય, #સાલોક્ય, અને સાયુજ્ય, આ ચારે પ્રકારના મોક્ષ કરતા ભક્તિ ઉત્તમ છે જેમ સિન્ધાલુણનો દુકડો સમુદ્રમાં નાખે તો સમુદ્રમાં એક રસ થઇ જાય, તેમ અક્ષરબ્રહ્મમાં જ્ઞાનીનો (હય) મોક્ષ થઈ જાય છે. જેમ જલાશયના તટ પર રહી જલાસ્વાદ આપી શકે, તેવી રીતે જલાશયમાં અહર પડી યુગનાર જલનો આસ્વાદ લઈ શકતો નથી, તેમ અક્ષરબ્રહ્મમાં હય પામનાર પરબ્રહ્મ શ્રીગોપીજન-વદ્ભજનો નિત્યહીલાનો આનંદ ક્યાંથી પ્રાપ્ત કરી શકે ? અક્ષરબ્રહ્મમાં હય પામેલા જીવ ઉપર પરબ્રહ્મ શ્રીકૃષ્ણચન્દ્ર પૂર્ણકૃપા કરે તો અક્ષરબ્રહ્મમાંથી ઉદ્ધાર કરી તેને હીલામૃતનો આસ્વાદ કરાવે, અને જ શાસ્ત્રમાં પરપ્રાપ્તિ કહે છે. ખરે-ખરે મોક્ષ આ જ કહેવાય, કે જેનાથી પરબ્રહ્મનો હીલાસ્વાદ પ્રાપ્ત થાય આ જ કારણથી ભગવદીયોને ઉપર જણાવેલા ચાર પ્રકારના મોક્ષ આખ્યા છતા સ્વીકારતા નથી શા માટે સ્વીકારે ? તેમણે તો ભગવદીયપણામાં જ ચારે પુરુષાર્થ સિદ્ધ કર્યા છે+ જેમને ભગવત્કથામૃતનો આસ્વાદ લાગ્યો હોય તેવા ભગવદીયને મોક્ષ તો લુખો જ લાગે. ‘ ન યોગસિદ્ધિરપુનર્મંથ વા સમઙ્ગસ ત્વા વિરહય્ય કાઠ્થે ’ વૃત્તાસુર જેવા ભગવદીય

* સાલોક્યસાદૃશિસામીપ્યસારૂપ્યૈકત્વમપ્યુત દોષમાન ન ગૃહ્ણતિ વિના મત્સેવન જનાં । સ્કં ૩

+ ભગવદીયત્વેન પરિણમાત્તસર્વાર્થા । માં ૧ ।

મોક્ષ.

છે કે-હે પ્રભો ! અમારે આપના વિના યોગસિદ્ધિ અને
પશ્ચ ઇચ્છા નથી, અમારે તો આપની જ ઇચ્છા છે.
હીયો ભગવત્સેવન વિના અન્ય કોઈની અપેક્ષા રાખતા નથી.

* શ્રીગોપીજનો જેવા પૂર્ણ ભગવદ્દીયોએ ભગવન્મુખારવિન્દ
નીને ભગવદ્દાસી થવાનું માગ્યું. કારણ કે-સુન્દર કેશથી આવૃત
॥ મુખારવિન્દને નિરખી સારૂપ્યની કામના પૂરી થઇ
કુડલની શોભા નિરખી સામીપ્યની કામના પૂરી થઇ
ગણ્ડસ્થલમાં અધરસુધાનું પાન કરી શકાય એવા મુખા-
ર ભેઈ સાલોઠ્યની કામના પૂર્ણ થાય, હાસ્યપૂર્વક અવ-
કરતા શ્રી . ના મુખારવિન્દને નિરખી સામુભ્યની
॥ પૂર્ણ થઈ જાય, તો પછી મોક્ષની ઇચ્છા ભગવદ્દીયો
માટે રાખે ? મુખારવિન્દ જ ઉગ્ર ભક્તિરૂપ છે. મુખાર-
જ પરા નિર્ગુણ ભક્તિરૂપ હોઈ ભક્તના હૃદયમાં ઉદ્ભટ
રસની રેલમછેલ કરાવનાર છે. ભાગવત જેવા વેદકલ્પતરુ-
ઝરેલા ભગવદ્લીલામૃતનું પાન કરનાર ભગવદ્દીયને
ની લાલસા કેમ રહે ! લીલામૃતનું પાન એજ ખરો મોક્ષ
-જેમ ભગવાનમાં ઐશ્વર્ય, વીર્ય, યશ, શ્રી, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય,
છ ધર્મ રહ્યા છે. તેમ કથારૂપી અમૃતમાં ઐશ્વર્ય
હિક છ ધર્મ રહ્યા છે. જ્યાં જ્યાં સ્મરણ અને ભજન થાય,
યા છ ધર્મ સહિત ભગવાન હાજર થાય, ભગવાન તો વખતે
તારે હશામાં તિરોબૃત થાય, પરન્તુ ધૃધર્મવાળું કથામૃત

। वीक्ष्यालकावृतमुखं तव कुण्डलश्रीगण्डस्थलापरमुखं हसितावलाकम्,
य च भुजदण्डयुग्मं विवेकय नक्षत्रियेकरमणं च भवाम दास्य ।
तव कथामृतम्० '

પુષ્ટિમાર્ગોપદેશિકા.

તો કદાપિ તિરોબૂત થયું નથી, થનારે નથી. તેથી ભગવાન કરતાં કથામૃતમાં એટલી અધિકતા છે. આ ભગવાન કરતાં કથામૃતમાં અધિકતા હોવાથી જ ‘ મોક્ષ એટલે શું ? ’ એનું ઉત્તર આપતા આજ્ઞા કરી કે—‘ અતઃ સર્વાત્મના શાશ્વદ્ ગોકુલેશ્વરપાદયો ’ । સ્મરણ ભજન चापि न त्याज्यमिति मे मतिः । “ હમેશા સર્વાત્મભાવપૂર્વક શ્રીગોકુલેશ્વરના ચરણકમલનું સ્મરણ અને ભજન ન તજવું, એવી મારી મતિ છે. ” આ આજ્ઞા પ્રમાણે જો સ્મરણ ભજન અહર્નિશ કરે; ભગવન્મય બને, તો જરૂર મોક્ષાધિક સુખ પ્રાપ્ત થાય, એ નિર્વિવાદ સિદ્ધ થયું વસ્તુતસ્તુ સ્મરણભજનનો આનંદ ભગવન્મય થયા વિના ન જ મળે, આપણા ઘરમાં અને દરેક વ્યવહારમાં આપણે ભગવન્મય બનવું જોઈએ. એવું પાછળ દેવીજીવનના પાઠમાં શિખી ગયા, આવો ભગવન્મય વ્યવહાર થાય તે જ મોક્ષાધિક સુખને આપે છે. શાસ્ત્રી પણ આવા ભગવદીયના ઘરને મોક્ષ કરતા પણ અધિક સુખ આપનારા વર્ણવે છે. જેમના ઘરમાં કામ ક્રોધ લોભ મોહ નિવૃત્ત થઈ, સર્વ લાલસા તણ, સર્વ વ્યવહાર ભગવન્મય બનાવી દીધા છે, ત્યાં મોક્ષાધિક સુખ હોય એમાં નવાઈ શું ? આપણે ભગવન્મય વ્યવહારમાં જરા પણ ભૂલચૂક ન કરી શકીએ, એના ઉપર શ્રીયશોદાણનો દૃષ્ટાન્ત વિચારીએ. એક વખત શ્રીયશોદાણ ભગવાનનું જન્મનક્ષત્ર હોવાથી સગા-સબધીઓની આગતાસ્વાગતા કરવામાં રોકાયા, ભગવાનમાંથી મન છુટી ગયું. એટલે ભગવન્મય વ્યવહાર મટી ગયો. જો શ્રીયશોદાણએ આ સગાસંબધીઓની ભગવદીય તરીકે આગતા સ્વાગતા કરી હત તો ભગવન્મય વ્યવહારમાં સ્થલન ન થાત.

મોક્ષ.

પરંતુ કેવલ સગાનો જ વ્યવહાર તો જરૂર બહિર્મુખતા કરે. આ બહિર્મુખતા દૂર કરી પોતાનામાં જ ચિત્ત લાવવા ભગવાને શકટભગ કર્યો. શકટના ઉથલવાથી મોટો અવાજ થયો, ક્ષિપ્તિ, દુધ, ધૂતના વાસણુ દ્રેટી ફાટી ગયા, યથોદ્દાલ તો શ્રીકૃષ્ણની સંભાળમાં પડ્યા, કંપવા લાગ્યા, તન અને મનથી શ્રીકૃષ્ણચન્દ્રને જ ખાલભાવથી સંલાલન કરવા મંડી પડ્યા, સર્વ સાધારણુ વ્યવહારને ભૂટી જઈ શ્રીકૃષ્ણની જ સલાલના કરવા માડી. સગા ભૂલાઈ ગયા, સગાસબધીનો પણ અત્ર ભગવાનમાં નિરોધ થયો ” પ્રભુ આપણી પાસે આવી જ ભતનો ભગવન્મય વ્યવહાર રખાવી રમરણુ ભજન કરવાની ઇચ્છા રાખે છે, આ રમરણુ ભજનવાળા ગૃહમાં મોક્ષાધિક સુખ હોવાથી શાસ્ત્ર કહે છે. કે—‘બ્રહ્મભાવાસ્તુ મક્તાના ગૃહમેવ વિશિષ્ટયતે’ ‘બ્રહ્મભાવ (મોક્ષ) કરતા ભક્તોના ગૃહ ઉત્તમ છે.’ જો આ ભગવદ્વીયના ગૃહ ઉત્તમ હોય તો તેમાં જ આપણું જીવન પૂર્ણ થાય તો મોક્ષ કરતાં અધિક ભગવદ્દાનન્દ મળે, એ વાત સમજી શકાય એવી છે.

માયા બે પ્રકારની છે એક મોહિકા, બીજી લીલોપયોગિની, મોહિકામાયા સસારાસક્તિ કરાવે લીલોપયોગિની માયા ભગવદ્દાસક્તિ કરાવે. ભગવદ્દાસક્તિ કરાવનારી વૈષ્ણવી માયાથી ભગવન્મય વ્યવહારવાળા ભગવદ્ગૃહમાં, ભગવત્સેવામાં જ તત્પર સ્ત્રીપુત્રાદિકમાં, ભગવત્સેવામાં જ ભગવદ્વીયની આસક્તિ થાય, એ જ ભગવાનના નિરવધિ આનન્દને પ્રકટ કરનાર છે. એ વાત હવે સમજાશે આ જ કારણથી વૃત્તાસુરે કહ્યું કે—

પુષ્ટિમાર્ગોપદેશિકા.

ત્વન્માયયાત્માત્મજદારનેહે સ્વાસક્તચિત્તસ્ય ન નાથ મૂયાત્' તમારી હીલોપયોગિની માયાથી હે નાથ ! જે પુત્રગૃહાદિકમા આસક્તિ થતી હોય તો પછી મારે બીજા સત્સમાગમની અપેક્ષા રહેતી જ નથી. વાત પણ સાચી, જ્યાં સ્મરણ બજન કરનાર પુત્રદારાદિક હોય, જ્યાં ભગવન્મય વ્યવહારવાળા ગૃહ હોય, ત્યાં જ જે ચિત્ત થોટે તો પછી પરમકલ્યાણ થાય એ મા પુછવું જ શું ?

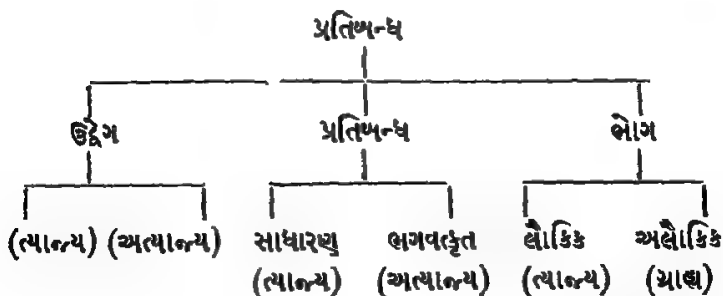
સારાંશ—વૅંણુવે શ્રી ગોકુલાધીશના સ્મરણ બજનનો કદાપિ ત્યાગ ન કરવો.

- મંત્ર ૧ ભગવન્મુખારવિન્દમા ચાર મોક્ષનું વર્ણન કરો
૨ શ્રીયશોદાજીના દષ્ટાન્તને સમજાવો.
૩ ચાર મોક્ષના નામ કહો
૪ ભગવદ્દીયોના ગૃહ મોક્ષથી પણ અધિક સુખ આપનારા છે એ કારણો અને પ્રમાણ સાથે સમજાવો.
૫ સ્મરણ-બજન એ જ મોક્ષરૂપ છે એવું સાબિત કરો.

પાઠ ૪૫-સેવામાં પ્રતિબંધ.

આપણે ભક્તિમાર્ગના જીવો છીએ, ભક્તિરૂપી પુરુષાર્થ સિદ્ધ કરવો છે, ભક્તિમાં જે આપણે આ પ્રતિબંધ એટલે હરકતોને પહોંચી વળીએ તો જ સેવાના ત્રણ ફલ મળે. ભક્તિપાત્ર જીવના આગળ તો કાલ કર્મ સ્વભાવ કોઈ બાધા કરવા સમર્થ નથી, પરંતુ આરંભદશાવાળાને હરકતો આવી પડે ત્યારે બિચારો ગભરાય છે આ જીવની મુશ્કેલી દૂર કરવા વિવેક-ધૈર્યશ્રય, અન્તઃકરણપ્રયોગ, નવરત્ન, સન્યાસનિર્ણય વિગેરે અન્યોમા શ્રીમહાચાર્યચરણે અનેક ઉપાયો દર્શાવ્યા છે. તેમ છતાં મહાન ત્રણ પ્રતિબંધ એવા છે કે-તે દૂર થઈ શકે, અને કેટલાક દૂર ન થઈ શકે એવા છે. માટે પુષ્ટિમાર્ગીયે તે પ્રતિબંધોનું સ્વરૂપ બરાબર સમજવું જોઈએ.

આ ત્રણે પ્રતિબંધ જે કારણથી ઉત્પન્ન થયા હોય તે

પુષ્ટિમાર્ગોપદેશિકા.

કારણુને જ પ્રથમ દૂર કરવા. પરન્તુ જો તે હરકત પ્રભુને રાખવી જ હશે તો જીવનો ઉપાય નથી.

ઉદ્વેગ—કોઈ કુટ લોકોના સંગથી કે ભયથી કે આપણા પાપથી, બુદ્ધિ ચચલ થતા ઉદ્વેગ થાય છે જેમ બળતા ધરમા આપણે ન રહી શકીએ તેમ ભગવાન ઉદ્વેગવાલા અન્ત-કરણમા ન જ બિરાજે. ઉદ્વેગથી સેવામા ચિત્ત ન લાગે, ચિત્તવિના કરેલી સેવાથી માનસી સેવા સિદ્ધ ન થાય. આ ઉદ્વેગને તજવો તેને દૂર કરવા વારંવાર વિચાર કરી પ્રભુને કરેલું નિવેદન સમારવું. જો પ્રભુને તે ઉદ્વેગ દૂર નહિ કરવો હોય તો ઉપાય નથી. સેવાના વિશ્લેષરૂપ જો ઉદ્વેગ પ્રભુ કરે તો સેવા ઉત્તમ રીતે ન થાય અને સેવાના ત્રણ ફલ ન મળે.

પ્રતિબંધ—પ્રથમ સાધારણ પ્રતિબંધનો વિચાર કરીએ. સેવામા આપણા વ્યવહારિક કાર્યોથી હરકતો ઉભી થાય છે. વૈદિક કાર્યોથી પણ વળતે સેવામા પ્રતિબંધ આવે છે. સેવામા પૂર્ણ આસક્તિવાલાને આ હરકત સહજમાં સમજાય એવી છે, આ લૌકિકવૈદિક પ્રતિબંધોને બુદ્ધિથી તજવા, જેમકે—આપણા વ્યવહારના કાર્ય હોય તે સેવાથી બાકીના સમયમા કરવા જે લગનાઈ પ્રસંગ આવે તો પણ આપણે તેને એવી રીતે ગોઠવવા કે સેવામા હરકત ન આવે, માટે બુદ્ધિથી સમયક્રમ એવો ગોઠવવો કે સેવામા પ્રતિબંધ ન આવે, એવા કાર્યો કરવાનો સમય આવે તો પણ મન તો પ્રભુ તરફ જ રાખવું. હવે ભગવત્કૃત પ્રતિબંધનો વિચાર કરીએ, ભગવાન ક્લેશકાતા છે, એ જ જો પ્રતિબંધ કરે તો બધું જો ભગવાનને ફલ આપવાની ઇચ્છા નથી, ભગવાને જેને પ્રતિબંધ કર્યો છે, એ માણસ બીજા દેવોની સેવા કરે તો તે પણ વ્યર્થ

સેવામાં પ્રતિબંધ

જ જાણ. આવા જીવને આસુર જ માનવો. આવા માણસને જ્ઞાનમાર્ગમાં રહી ભગવાનના અક્ષરસ્વરૂપની ઉપાસના કરી શોક ફર કરવો. એ જ ઉત્તમ રસ્તો છે.

ભોગ—ભોગ લૌકિક અને અલૌકિક એમ બે પ્રકારનો છે. લૌકિક ભોગ વિચારીએ. ભગવાનના સમ્બન્ધ વગરની સર્વ કોઈ વસ્તુમાં આસક્તિથી સમ્બન્ધ થાય તે લૌકિક ભોગ કહેવાય ભોગથી તનુજ સેવા નથી થઈ શકતી, ભોગ મનને ચંચલ કરી દે છે. ભોગી માણસને માનસી સેવા સિદ્ધ ન જ થાય, માટે લૌકિક ભોગ તજવા જ જોઈએ. ન તબાય તો ધર તજવું, જો પ્રભુના સમ્બન્ધથી જોટલે પ્રભુના સુખને માટે આણેલા પદાર્થોથી, પ્રભુની પ્રસાદીથી વ્યવહાર કરીએ તો તે ભોગ બાધક નથી. સેવાના ત્રણ ફલ છે, આ ભોગ સેવાના તે ત્રણ ફલ પૈકી જે અલૌકિક સામર્થ્ય છે, તે ફલની અંદર ભોગ હોય છે. જો એ ભોગ હોય તો એથી વધારે મહદ્ભાગ્ય કયું હોઈ શકે ? માટે લોકના ભોગ-તજવા, અલૌકિક ભોગ ફલરૂપ છે, માટે તે ફલ કેમ તબાય ? આ પ્રમાણે ત્રણે પ્રતિબંધના સ્વરૂપ ધ્યાનમાં રાખવા.

- પ્રશ્ન.** (૧) પ્રતિબંધ કેટલા ?
 (૨) કેટલા કેવા ત્યાગ્ય ?
 (૩) કેટલા કેવા અત્યાગ્ય ?
 (૪) ઉદ્વેગનું કારણ ?
 (૫) પ્રતિબંધનું કારણ ?
 (૬) ભોગમાં કયો સારો કયો બાધક ?
 (૭) લૌકિક વૈદિક કાર્ય સેવામાં આવી પડે તો શું કરવું ?

પાઠ ૪૬—સેવાનાં ત્રણ ફલ.

શ્રીહરિરાયચરણ મહાનુભાવી હતા શ્રીઠાકુરુજી સહ વાતો વિગેરેનો અનુભવ હોવાથી આપશ્રીને સેવાના ફલનો અનુભવ અધિક હતો. માટે સેવાફલશ્રવ્ય ઉપર શ્રીહરિરાયજીની આજ્ઞા વિચારીએ.

આપણે પાછલ સાધનરૂપ તનુજા વિત્તજા અને ફલરૂપ માનસી, એમ ત્રણ પ્રકારની સેવાનો વિચાર કરી ગયા. તેમા માનસી સેવાથી જે ફલ મળે છે, તે ત્રણ પ્રકારનું છે (૧) અલૌકિક સામર્થ્ય (૨) સાયુજ્ય (૩) વૈકુણ્ઠાદિમાં સેવાપયોગી ફલ.

અલૌકિક સામર્થ્ય—પૂર્ણ ફલ આપવાને સર્વસ્ત્રીલા-સુકત પ્રભુ હૃદયમાં પ્રવેશ કરે છે, આ પ્રવેશ કરેલા પ્રભુનો અનુભવ કરવાને જે સામર્થ્ય આવે તે અલૌકિક સામર્થ્ય કહેવાય. આ સામર્થ્ય ધારણ કરવાને પરમકૃપાલુ ભગવાન જ ભક્તના શરીરને સમર્થ બનાવે છે. ત્યારે તેના શરીરમા નવાપણું આવે છે. ગોપીજનોને લીલાસુખનો અનુભવ કરતા કરતા પ્રભુએ તેવું જ સામર્થ્ય આપ્યું કે—પોતાના સ્વરૂપનો અનુભવ તેમને નિર્વિદન થયો.

આપણા ઉપર પ્રભુ અનુગ્રહથી ફલદાન કરવાની ઇચ્છા કરે તો બ્યસન સુધી પહોંચાડી દે. આ ફલને સ્વવિચોગાગ્નિથી શુદ્ધ કરી દે. આ ફલ લૌકિક છે, તેને અલૌકિક બનાવી દે. તેમા આ અલૌકિક સામર્થ્ય મુકે કે જેનાથી આપણે પ્રભુના જ્ઞાનન્દનો અનુભવ સુખે કરી શકીએ. ભલા આથી ઉત્તમ ફલ કયું હોય ?

સેવાનાં ત્રણ ફલ

આ ફલ પ્રમાણથી ઉત્કૃષ્ટ છે, પ્રમેયરૂપ પ્રભુના હાથમા છે.*

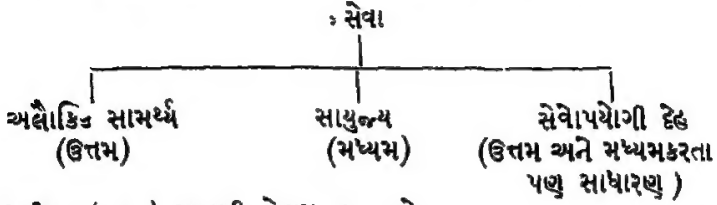
સાચુજન્ય —જે કહેવાય કે-જે ફલથી પ્રભુ સાથે જ હમેશા રહેવાનું મલે. પ્રભુએ જ્યારે વેણુદ્વારા ગોપીજનોને વનમાં રમણ કરવા યોલાવ્યા ત્યારે કેટલાક ગોપીજનોને તેમના સગા વિગેરેથી રોકાણ થયું. ગૃહની અંદર રોકાયા. પ્રભુ વિના આ ભક્તો જરા પણ જીવી શકે એમ ન હતું. પ્રભુના અનહંક વિયોગથી તેમના પાપ અને પુણ્ય બળી ગયા, પ્રભુએ તેમનો આ પંચમહાભૂતનો દેહ દૂર કર્યો, નવો અલૌકિક દેહ આપી તેમને પોતાનામા જ રાખ્યાં, આ ભગવાનમાં જ રહેવાની સ્થિતિને આપણે સાચુજન્યરૂપી મધ્યમ ફલ કહીએ છીએ. પ્રભુ પુનઃ તે ભક્તોને જ્યારે હ્રીહારસનો અનુભવ કરાવા ઇચ્છા કરે છે ત્યારે પોતાનામાથી પ્રકટ કરી બહાર રસનો અનુભવ કરાવી પુનઃ પોતાનામા જ પધરાવી દે છે. એ સાચુજન્ય કહેવાય

વૈકુણ્ઠવિગેરેમાં સેવાપયોગી દેહ.—જ્યારે પૂર્ણ અનુભવ હોય તો પ્રભુ અલૌકિક સામર્થ્ય આપે કે સાચુજન્ય આપે, પણ સાધારણ અનુભવમાં આ ત્રીજું ફલ મલે છે. આ ફલથી અલૌકિક સેવામા જે સાક્ષાત્ સેવા છે તે નથી મલતી, પણ સાક્ષાત્ હ્રીહારસનો અનુભવ કરનારની સાથે બેસવાનું મલે છે. જેમ ભગવાનના પ્રાકટ્ય વખતે પક્ષી મુનિજન મૃગ વિગેરે પરાક્ષ રીતે સેવાનો અનુભવ કરતાં હતા, તેણે ફલ વૈકુણ્ઠવિગેરેમાં સેવાપયોગી દેહ; એ નામથી પ્રસિદ્ધ છે.

* આ અલૌકિક સામર્થ્ય એટલે પ્રભુના વિરહનો અનુભવ કરવાનું સામર્થ્ય ભક્તની અનિચ્છાએ પણ વિરહદુઃખ ઉત્પન્ન કરી ભક્તની તે તે દેહેન્દ્રિય વિગેરેમા પોતાના સ્વરૂપનું સ્થાપન કરે છે અને તેનાથી જ તાપકલેશાનન્દ પ્રાપ્ત થાય છે રાસમણ્ડલમા જે આવ્યા હતા તેમને આ લાલ મલ્યો જે ધરમા રોકાયા હતા તેમને ખીળુ સાચુજન્ય ફલ મલ્યુ

પુષ્ટિમાર્ગોપદેશિકા.

આ ત્રણ ફલ આપણે ઘરેઘર સમજ્યા. આ ત્રણે ફલને કાલ બાધા કરી શકતો નથી, આ ત્રણે ફલ નિત્ય છે. અને તે ભવની કૃતિથી સાધી શકાય નહિ, પણ પ્રભુની કૃપાથી જ મલે છે.

- પ્રશ્ન (૧) માનસી સેવામાં ફલ કહેા
 (૨) અલૌકિક સામર્થ્ય અને સાયુજ્યમાં શો ફેરફાર છે ?
 તે દર્શાવો
 (૩) સેવોપયોગી દેહ કેને મળ્યો હતો ?

આ અન્ય ઉપર ચૌદ દીગ સસ્કૃતમાં પેાડશઅન્ય સીરીઝમાં
 ડપાઈ છે તેમાં આ ત્રણ ફલ ઉપર દરેક દીગકાગે આનુભવપ્રમાણે મન
 નર્શાન્યા છે વિશેષ જિજ્ઞાસા લાથી પુરવી

દ્વિતીયકક્ષા સમાપ્ત થઈ.

પુષ્ટિમાર્ગોપદેશિકા.

ભાગ ૧

સમાપ્ત.

બહુર ખબર

સામ્પ્રદાયિક વિષયોને સરલ અને સુંદર ભાષામાં

સમજાવતું માસિક

વૈષ્ણવધર્મપતાકા.

આજકાલ કરતાં આઠ વર્ષથી સામ્પ્રદાયિક સેવા બબલતું, સામ્પ્રદાયિક, ઉત્તમ વિદ્વાનોના લેખોવાળું, પ્રાચીન સાહિત્ય સંશોધક, સદ્ધર્મપ્રચારક, અને અન્યમાર્ગીઓના પ્રહારથી સંરક્ષણ કરનાર આ માસિક મંગાવી વાચો.

શાસ્ત્રી વસતરામ હરિકૃષ્ણ. વૈષ્ણવધર્મપતાકાકાર્યાલય,
રટેશન ઉપર—શ્રીદેવકીનન્દનનિવાસ-અમદાવાદ

શ્રીનામરત્નસ્તોત્ર.

સંસ્કૃત અને ગુજરાતી ટીકા સાથે ૦-૬-૦

જ્યારે શ્રીરધુનાથજીને પિટ૨રણે સંસ્કૃતમાં કહ્યું કે પેટી લાવો શ્રીરધુનાથજી મુઝાયા, આ મુઝવણ દૂર કરવાને માટે આ નામરત્નનો પાઠ કરવાની આજ્ઞા કરી. પાઠ કરવામાત્રમાં જ જ્ઞાનનો ભડાર ખુલ્યો. આવા નામરત્નસ્તોત્રના અન્યને કયો વૈષ્ણવ પોતાના ઘરમાં ન સંગ્રહે ? જે અર્થ સહિત સમજી પાઠ કરવો હોય તો જરૂર આ અન્ય મંગાવો.

શાસ્ત્રી ચીમનલાલ હરિશંકર.

જ. ખેડ. બોરસદ—Borsad.

શ્રીબાલકૃષ્ણપુસ્તકાલયનાં વિક્રેય સામ્પ્રદાયિકપુસ્તક.

સરકૃત.	
શ્રીબાલકૃષ્ણચમ્પૂ	૨
અણુભાષ્ય પચટીકાસહિત ..	૩
શ્રીમુખોદિનીપ્રથમસ્કન્ધ .	૨૦
” દ્વિતીયસ્કન્ધ	૨
વાદીવલિ .	૧૧
વેદાન્તચિન્તામણિ .	૧૧
ભક્તિહાસ	૧
પુષ્ટિપ્રવાહમયાંશબેદ	૧૮
સિદ્ધાન્તસિદ્ધાપમા .	૧૮
નિર્ણયાલ્પવ	૧૮
ચમુનાષ્ટક શ્રીપુરુષોત્તમચક્રકૃત	૦૧
ચમુનાષ્ટક શ્રીહરિરાયચક્રકૃત	૦૧
બાલગોષ્ઠ	૦૧
” શ્રીદેવકી નન્દનચક્રકૃત	૦૧
સિદ્ધાન્તમુક્તાવલિ .	૦૧
સેવાકૌમુદી	૦૧

દર્શનાદર્શ ...	૦૧
સ્તુતિપારિભવ .	૦૧
બ્યાખ્યાનરત્નાવલિ ...	૦૧

હિન્દી તથા ગુજરાતી.

વલ્લભાખ્યાન (વળભાખા)	૪૧
શુદ્ધાદૈવદર્શન (પ્રથમભાગ હિન્દી)	૧૧
દ્વિ ભાગ હિ	૦૧
શુદ્ધાદૈવદર્શન તૃતીયભાગ ૭૫૨૬૫૬	
મરાઠી પ્ર ભા	૦૧
સેવાકૌમુદી (હિન્દી)	૦૧
શુદ્ધાદૈવસિદ્ધાન્તસાર (હિન્દી)	૦૧
શુદ્ધાદૈવસિદ્ધાન્તસાર ગુજરાતી	૦૧
ન્યાસારેશ (હિન્દી)	૦૧
” ગુજરાતી	૦૧
ગીતાતાત્પર્ય (હિન્દી)	૦૧
” ગુજરાતી	૦૧
ગીતા-ભગવદ્ધર્મબોધિની	
ગુજરાતી ટીકા	૧૧

પુસ્તક મિલનેકા પતા, શ્રીબાલકૃષ્ણ પુસ્તકાલય.
બડામન્દિર બૂથેશ્વર, સુબાઈ

શ્રીજીવનાચાર્યપુષ્ટિસિદ્ધાન્તપુસ્તકાલય.

- (૧) અવતારમીમાસા હિન્દી ૦-૧૨-૦
- (૨) વૈષ્ણવદ્વિભન્ધિક મોહુ ૧-૦-૦
- (૩) વૈષ્ણવદ્વિભન્ધિક નાનુ ૦-૪-૦
- (૪) ચૂર્તિપૂજ્ઞ હિન્દી ૦-૧૨-૦
- (૫) આત્માચરવશારકર ગુજરાતી ૦-૪-૦
- (૬) વૈદિકત્વાવૈદિકત્વવિચાર ગુ ૦-૨-૦
- (૭) ગુરૂવિચારનિરીક્ષા ગુ ૦-૧-૦
- (૮) કપદેશમીમાસા ગુ ૦-૧૦-૦
- (૯) પ્રસ્થાનરત્નાકર ૦-૮-૦
- (૧૦) સેવાકૌ ૧-૦-૦
- (૧૧) નિરોધલક્ષણ ૧-૦-૦
- (૧૨) બ્રહ્મવાદ ૦-૨-૬
- (૧૩) ચારકામકંઠમૈત્રકચુન્યાયનીહારશારકર ૧-૦-૦
- (૧૪) શકરજયન્તીવ્યાખ્યાનમાલાનું અવલોકન ૦-૧૪-૦
- (૧૫) ભલભેદ ૧-૦-૦
- (૧૬) આરોચનિર્ણય ૦-૮-૦
- (૧૭) ચતુ મ્લોકી ૦-૮-૦
- (૧૮) વૃત્રાચાસુર ચતુ - મ્લોકી ૦-૧૦-૦
- (૧૯) નામરત્નારવ્ય સ્તોત્ર ૦-૩-૦
- (૨૦) ભક્તિહેતુ-સદીક ૦-૮-૦

લાલખાવા મંદિર, બૂથેશ્વર—સુબાઈ.

